

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Lidija Dravec

Varnostne dileme priključevanja Turčije Evropski uniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Lidija Dravec

Mentor: red. prof. dr. Zlatko Šabič

Varnostne dileme priključevanja Turčije Evropski uniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Zahvala

Posebna zahvala gre mojemu mentorju red. prof. dr. Zlatku Šabiču za strokovno podporo, razumevanje in potrpežljivost. Iskreno se zahvaljujem svoji družini za njihovo neizmerno potrpežljivost in brezpogojno podporo skozi vsa leta študija.

Varnostne dileme priključevanja Turčije Evropski uniji

Varnost je pomembna komponenta v človekovem obstoju, s tem pa tudi v organiziranih družbah. Po koncu hladne vojne je vprašanje zagotavljanja varnosti čedalje bolj pomembna tema znotraj EU. Vsaka širitev EU je prinesla s sabo nova varnostna vprašanja, s katerimi se je EU kot celota morala soočiti, in zato vedno znova išče nove tako politične kot operativne mehanizme zagotavljanja varnosti.

Turčija in EU imata dolgo skupno zgodovino in danes EU v Turčiji čedalje bolj prepoznava potencialnega partnerja pri iskanju odgovorov na nekatere varnostne zadržke. Vendar pa je Turčija v tem pogledu močno razdelila EU na zagovornike in nasprotnike njenega priključevanja. Zagovorniki tako izpostavljajo močno, dobro opremljeno in izurjeno vojsko, njen geostrateški položaj in islamski karakter turške družbe ter vpliv na bodočo energetska oskrbo EU. Ravno v tem vidijo najmočnejši doprinos Turčije k prihodnji varnosti EU. Nasprotniki po drugi strani izpostavljajo dileme, ki so povezane prav z zgoraj naštetimi argumenti; vse te argumente navajajo kot potencialni varnostni problem za EU in jih povezujejo z nekateri že odprtimi vprašanji, s katerimi je Turčija soočena v predpristopnih pogajanjih: vprašanjem Cipra, Kurdov, mednarodnega terorizma itd.

Ključne besede: Turčija, Evropska unija, varnost, varnostna dilema, vojska

Security dilemmas in Turkey's accession to the European Union

Safety is an important component in human existence and therefore also in any organised society. After the Cold War, the issue of providing security is becoming an increasingly important topic within the EU. Each EU enlargement cycle has raised new security issues, which the EU had to face as a whole. That is the reason the EU has to search for new mechanisms, political and operational, to ensure overall security.

Turkey and the EU have a long common history. Today the EU recognises Turkey as a potential partner in finding answers to some security concerns. However, Turkey's aspirations to join the EU have strongly divided the EU. Proponents emphasize a strong, well-equipped and trained army, Turkey's geostrategic position and Islamic character of Turkish society, as well as its impact on future EU energy supply policy. They see this as the strongest contribution of Turkey to the EU's future security. Opponents, on the other hand, are highlighting the dilemmas that are associated with the arguments listed above. All arguments could also indicate a potential security problem for the EU and the opponents link them to some of the issues that Turkey is already facing during its accession negotiations: the issues related to Cyprus, the Kurds and international terrorism etc.

Key Words: Turkey, European Union, security, security dilemma, military

KAZALO

SEZNAM SLIK	6
SEZNAM KRATIC	7
1 UVOD	9
2 KONCEPT VARNOSTNE DILEME	12
2.1 Koncept varnosti.....	14
2.2 Teorija sekuritizacije	16
3 TURČIJA	20
3.1 Zgodovina moderne Republike Turčije.....	20
3.2 Zgodovina priključevanja Turčije EU	25
4. ČLANSTVO TURČIJE V EU – GROŽNJA ALI KREPITEV VARNOSTI? ...	32
4.1 Turška vojska.....	33
4.1.1 Civilno-vojaški odnosi v demokratičnem sistemu	33
4.1.2 Civilno-vojaški odnosi v Turčiji.....	35
4.1.3 Turška vojska – krepitev vojaških zmogljivosti EU?.....	36
4.2 Kurdsko vprašanje	41
4.3 Ciper	44
4.4 Turčija in boj proti mednarodnemu terorizmu	49
4.5 Turčija in islam.....	51
4.5.1 Turški »drugi«	51
4.6 Turčija – most med EU in Bližnjim vzhodom.....	54
4.6.1 Izrael	55
4.6.2 Iran.....	56
4.6.3 Irak.....	58
4.6.4 Sirija	58
4.7 Armenija	60

5. TURČIJA – ENERGETSKO VOZLIŠČE	63
5.1 Koncept energetske varnosti.....	63
5.2 Pomen Turčije za evropsko energetske varnost	64
6 ZAKLJUČEK	69
7 LITERATURA	73

SEZNAM SLIK

Slika 5.1: Napadi PKK na energetske infrastrukturo v Turčiji med julijem in avgustom 2010	66
---	----

SEZNAM KRATIC

AKP	<i>Adalet ve Kalkınma Partisi</i> (Stranka za pravičnost in razvoj)
AP	<i>Adalet Partisi</i> (Stranka pravice)
CHP	<i>Cumhuriyet Halk Partisi</i> (Republikanska ljudska stranka)
DSP	<i>Demokratik Sol Parti</i> (Demokratska levičarska stranka)
EGS	Evropska gospodarska skupnost
EK	Evropska komisija
EOKA	<i>Ethniki Organosis Kypriakou Agonos</i> (Narodna organizacija ciprskih borcev)
EP	Evropski parlament
EPCIP	<i>Europe's Program for Critical Infrastructure Protection</i> (Evropski program za zaščito kritične infrastrukture)
ES	Evropski svet
EU	<i>European Union</i> (Evropska unija)
EVOP	Evropska varnostna in obrambna politika
IAEA	<i>International Atomic Energy Agency</i> (Mednarodna agencija za jedrsko energijo)
IEA	<i>International Energy Agency</i> (Mednarodna agencija za energijo)
KADEK	<i>Kongreya Azadi u Demokrasiya Kurdistan</i> (Kongres za svobodo in demokracijo v Kurdistanu)
KGK	<i>Kongra Gele Kurdistan oz. Kongra-gel</i> (Kongres kurdskega ljudstva)
LNG	<i>Liquid Natural Gas</i> (Utekočinjeni naravni plin)
MHP	<i>Milliyetçi Hareket Partisi</i> (Nacionalistična stranka gibanja)
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> (Organizacija severnoatlantske pogodbe)
OEEC	<i>Organisation for European Economic Co-operation</i> (Organizacije za evropsko gospodarsko sodelovanje)
OZN	Organizacija združenih narodov
PKK	<i>Partiya Karkerên Kurdistan</i> (Kurdska delavska stranka)
SZVP	Skupna zunanja in varnostna politika
TMT	<i>Türk Mukavemet Teskilati</i> (Turška odporniška organizacija)
VS OZN	Varnostni svet Organizacije združenih narodov

WEU Western European Union (Zahodnoevropska unija)
ZDA Združene države Amerike

1 UVOD

Evropska varnostna strategija, ki so jo 12. decembra 2003 članice Evropske unije (EU) sprejele po napadih na Svetovni trgovinski center 11. septembra 2001, v svojem sklepu prepoznava bolj dejavno vlogo EU na varnostnem področju v obdobju po hladni vojni. Posebno skrb zato posveča vprašanjem, ki bi lahko ogrozila evropsko varnost, ne samo v strogo vojaško-obrambnem smislu, ampak tudi širše, saj se zaveda, da mora prevzeti svoj del odgovornosti za svetovno varnost. Del teh prizadevanj je usmerjen tudi v reševanje problemov in konfliktov v neposredni sosesčini, kar je ključnega pomena, saj se EU z vključevanjem novih držav čedalje bolj približuje območjem, ki veljajo za nemirna/nevarna. To še posebej velja za najstarejšo kandidatko za članstvo v EU, Turčijo. V diplomskem delu se bom ukvarjala predvsem z vprašanjem vpliva morebitnega turškega članstva v EU na nekatera aktualna varnostna vprašanja, s katerimi se EU sooča v 21. stoletju in kot jih je identificirala v Evropski varnostni strategiji iz leta 2003 (širjenje orožja za množično uničevanje, terorizem, energetska varnost, (transnacionalni) organizirani kriminal, nekateri aktivni in mirujoči spori med državami v njenem neposrednem sosedstvu itd.). Seznam aktualnih varnostnih vprašanj bom razširila še na področje energetike, saj gre za eklatantno varnostno vprašanje, ki ga EU čedalje bolj čuti. Zaradi pomanjkanja lastnih energetskih virov se namreč povečuje ogroženost EU, z njo pa raste tudi možnost napetosti znotraj EU ter v njenih odnosih s sosednjimi državami. 'Turški dejavnik' je pomemben zaradi geostrateškega položaja te države. Turčija namreč ne samo da predstavlja pot za energetske tokove, temveč tudi meji na nekatere energetske najbolj bogate regije, ki pa mestoma veljajo tudi za dokaj politično in varnostno nestabilne.

Turčija je bila nepogrešljiv element evropske varnosti že v času po drugi svetovni vojni. S članstvom v zvezi NATO (leta 1952) je pridobila eno izmed osrednjih vlog pri zagotavljanju varnosti v Evropi. Postala je branik evropske varnosti na jugovzhodu evropskega kontinenta, predvsem ko je šlo za zadrževanje vpliva Sovjetske zveze. To dejstvo je Turčijo zblížalo z Evropo; postala je nepogrešljiv element evropske varnosti v obdobju hladne vojne, hkrati pa je na ta način vedno znova potrjevala svojo 'evropskost'. Konec hladne vojne je položaj Turčije v Evropi spremenil, predvsem, ker se je spremenilo samo dojemanje evropske identitete. S padcem železne zaves se je končalo obdobje, ko se je evropska identiteta gradila okoli ideoloških polov Zahoda in

Vzhoda in začelo se je novo obdobje, ko se je evropska identiteta začela graditi okoli skupne kulture. Posledično se je v tem obdobju načelo vprašanje turške 'evropskosti'. Naenkrat se je znašla na skrajnem robu kontinenta in čeprav je še bila del evropskega varnostnega okolja, je hkrati tudi sama naenkrat predstavljala določeno varnostno grožnjo. Evropa je razvila določeno nezaupanje do islamske Turčije, kar se je močno odrazilo v procesu približevanja Turčije EU. Vloga, ki bi jo Turčija imela za zagotavljanje evropske varnosti, v tem obdobju enostavno ni prinašala zadostne koristi, da bi jo članice EU dojemale kot potencialno kandidatko. Se je pa to do neke mere spremenilo po letu 1999, po krizi na Kosovu in predvsem po 11. septembru 2001, ko je prišlo do terorističnega napada na vojaške in trgovske objekte v Združenih državah Amerike (ZDA). Interesi EU in Turčije so se približali, saj je EU Turčijo začela obravnavati kot potencialno partnerico pri soočanju z varnostnimi izzivi 21. stoletja (kot so opredeljeni v Evropski varnostni strategiji), za katere je ocenila, da bodo izhajali predvsem iz področja Bližnjega vzhoda, Kavkaza in srednje Azije. Torej v neposredni soseščini Turčije.

Cilj pričujočega diplomskega dela je analizirati varnostna vprašanja v povezavi s Turčijo in EU ter potencialni vpliv na oblikovanje prihodnjega varnostnega okolja EU. Osrednje raziskovalno vprašanje torej je, ali moremo o Turčiji govoriti kot državi, ki (bi) s priključevanjem EU predstavlja(la) pomemben člen v zagotovitvi in krepitvi varnosti EU? Seveda je v okviru diplomskega dela težko zajeti celotno problematiko evropske varnosti, saj je ta preobširna. V svoje diplomsko delo pa vseeno vključujem tista vprašanja, ki vplivajo tako na evropsko varnost kot na notranji ustroj Turčije. Če namreč Turčija ni notranje stabilna, potem lahko tudi sama predstavlja varnostni problem, tudi za EU. Zanimala me bo vloga turške vojske predvsem zaradi njenega edinstvenega položaja v turški državi kot nekakšnega garanta (notranje) politične stabilnosti. V ospredje bom postavila pomen geostrateškega položaja Turčije in s tem povezana aktualna varnostna vprašanja, kot so energetska varnost in zaščita energetske infrastrukture, 'sosedstvo' Turčije in posebnosti v odnosih Turčije s sosednjimi državami, problem kurdskega vprašanja in reševanje problema Cipra. V tem smislu se bom v diplomskem delu osredotočila na naslednja podvprašanja: *Je Turčija odgovor na 'varnostni manjko' v EU? Kakšna je lahko pri tem vloga turške vojske? Ali Turčija zaradi svojih notranjepolitičnih problemov ter geopolitičnega in geostrateškega položaja predstavlja grožnjo ali prihodnje strateško oporišče EU?*

Diplomsko delo je razdeljeno v šest poglavij. Pri izdelavi dela bom uporabila predvsem neempirične metode raziskovanja. Prevladovala bo deskriptivno-zgodovinska metoda ter metoda analize in sinteze proučevanja primarne in sekundarne literature. V drugem poglavju bom opredelila in predstavila pojme, ključne za analizo v okviru pričujočega diplomskega dela: varnostna dilema, koncept varnosti in problem sekuritizacije¹. V tretjem poglavju bom obravnavala geostrateški položaj države, kratko zgodovino razvoja moderne Turške republike in procesa priključevanja EU, saj se prav tukaj skriva ključ do razumevanja družbenih in političnih razmerij v Turčiji, obravnave turške vojske v širši turški družbi in tudi nekatere težave, s katerimi se srečuje politični vrh v Turčiji in za katere je EU podala določene zadržke.

V četrtem poglavju bom izpostavila nekatera področja, ki porajajo tudi določena varnostna vprašanja in zadržke ter na katera bosta mogli EU in Turčija najti odgovore že v fazi pristopnih pogajanj: položaj vojske v Turčiji in njen vpliv na demokratične politične procese v državi, vprašanje Kurdov in Cipra, vprašanje terorizma in boja proti njemu ter v povezavi s tem grožnja terorizma evropski energetske varnosti. Turčija namreč postaja čedalje bolj pomembna za EU na področju energetike, hkrati pa se zaznava povečana grožnja energetske infrastrukturi prav na turških tleh. V tem poglavju bom obravnavala tudi politični vidik prispevka Turčije k evropski varnosti, in sicer v povezavi z njeno strateško lego na Bližnjem vzhodu in islamskim karakterjem države.

¹ Prevodi v diplomskem delu so avtoričini.

2 KONCEPT VARNOSTNE DILEME

Koncept varnostne dileme je v 50. letih prejšnjega stoletja razvil John Hertz (1950). Trdil je, da varnostna dilema ni proizvod hladne vojne, ampak obstaja stanje varnostne dileme pri človeku, skupinah itd. že odkar obstaja človeška družba. Kadar skupine bivajo skupaj, ne da bi bile organizirane v neko višjo enoto, govorimo o stanju anarhije v družbi. Takrat, kot pravi Hertz, pride do varnostne dileme posameznika, skupine, države, voditeljev. Zagotavljanje varnosti na ravni posameznika, skupine, države ali mednarodne skupnosti povzroča dilemo, ker je varnost razumljena kot dobrina, ki jo v današnjem času zagotavlja država s svojo nacionalno varnostno strukturo navzven in navznoter. Če se država počuti ogroženo, bo okrepila del lastne nacionalno varnostne strukture, ki naj bi ji zagotovil povečanje varnosti. In ravno to dejanje, povečanje lastne varnosti, lahko pri drugem subjektu (naj je to država, skupina ali posameznik) vzbudi še večji občutek ogroženosti, na kar se subjekt odzove s povečevanjem lastne varnosti (Hertz 1950, 157).

Cerny (2004, 2) je v svojih delih razvijal koncept nove varnostne dileme, ki se čedalje bolj pojavlja v spremenjenem svetovnem/globalnem varnostnem okolju. Cerny poimenuje ta pojav, ki v svetovni politiki ustvarja novo varnostno dilemo, kot t. i. novo srednjeveštvo (*neomedievalism*)². Novo srednjeveštvo pomeni, da obstaja množica med sabo prekrivajočih, tekmujočih in križajočih se struktur moči (institucij, političnih procesov, gospodarskih gibanj in družbenih skupin, prepričanj in gibanj), ki so pod, nad in v samih državah ter v svetovnem sistemu držav. Države pri tem predstavljajo zgolj eno raven globalne strukture moči. Za srednjeveške družbe so bile značilne med sabo se prekrivajoče hierarhije in institucije, katerih strukture so bile večplastne in asimetrične, vsebovale so več ravni in oblik oblasti ter družbenih vezi, vse pa so med sabo tekmovaly znotraj običajno široko opredeljenih ozemeljskih prostorov. Vendar pa to ni bil svet kaosa, prej bi lahko opredelili srednjeveško ureditev kot trajni nered (*durable disorder*) (Minc 1993 v Cerny 2004, 2 in Cerny 2004, 8). Zagovorniki novega srednjeveštva v moderni družbi opažajo podoben pojav. Ob praviloma ozemeljsko

² Novo srednjeveštvo, kot politično teorijo, je prvi začel razvijati Hedley Bull v svojem delu *Anarhična družba (The Anarchichal Society: a study of order in world politics)*, ki je bilo prvič izdano leta 1977 (Bull 1979, 254–255).

dobro definiranih državah se pojavljajo lokalne, regionalne, mednarodne, globalne organizacije, običajno ustanovljene s strani držav za določen namen, nevladne skupine, multinacionalke, mednarodne kriminalne združbe, različna družbena, verska, kulturna in druga gibanja itd., ki prestopajo državne meje in s tem ustvarjajo prekrivajoče se vezi, premikajo centre moči in vplivajo na delovanje držav in s tem tudi na delovanje sistema držav (Cerny 2004, 9).

Dinamika stare varnostne dileme (ravnotežje moči, kjer ob zlomu enega akterja oz. enega sistema ravnotežja moči zamenja drug in s tem vzpostavi novo ravnotežje moči med akterji, ki so države) ne deluje v novem, spremenjenem, transnacionalnem, globaliziranem svetu. Kot pravi Cerny (2004, 4–5), se je klasična varnostna dilema začela spreminjati po koncu hladne vojne na račun povečevanja neučinkovitosti meddržavnih ravnotežij moči, ki so v preteklosti dokaj uspešno regulirala mednarodni sistem³. Te spremembe so bile najbolj vidne na varnostnem področju, kjer se je pojavil nov občutek splošne negotovosti, ogroženosti, ki pa ni izhajal zgolj 'od zgoraj' (širjenje orožja za množično uničevanje), temveč tudi in predvsem v družbi sami – 'od spodaj' (državlanske vojne, plemenski in verski konflikti, terorizem, mednarodna trgovina z drogami, orožjem, belim blagom itd.). Ta negotovost je odsevala dejstvo, da obstoječ sistem držav oz. ravnotežje moči med državami/velikimi silami ne more več zagotavljati varnosti kot javne dobrine same po sebi. Države namreč niso več osredotočene na zagotavljanje relativnih koristi zase in za svoje državljane, temveč na zagotavljanje absolutnih koristi. Državne relativne koristi in hkrati kolektivni strahovi ter prizadevanja za zagotavljanje (vseh ravni) varnost in preživetje so tako postali deljene koristi posameznikov oz. skupin posameznikov (miroljubnih ali nasilnih, npr. teroristične skupine), ki presegajo državne meje (Cerny 2004, 5–6).

³ Cerny (2004, 4–5) razpad Sovjetske zveze ne povezuje s spremembo v ravnotežju moči v razmerju Sovjetske zveze in ZDA oz. Zahoda, temveč trdi, da je Sovjetska zveza razpadla zaradi razvijajočih se konfiguracij in odnosov tako znotraj države kot tudi pritiskov od zunaj, ki so nastajali zaradi tehnološke zaostalosti, mednarodne ekonomske odvisnosti, kulturnih in družbenih pritiskov (oz. alternativ od zunaj) ter pritiskov po modernizaciji. Hkrati so se spreminjala razmerja na Zahodu, kar je posledično oslabilo obe supersili, ki se s tradicionalnim ravnotežjem moči nista mogli spoprijeti z vse bolj globaliziranim mednarodnim sistemom.

Vsi ti premiki so spodbudili nekatere države k poskusom obnovitve državne moči in meddržavnega sistema, medtem ko druga skupina držav, predvsem nekatere evropske države⁴, čedalje bolj težijo k multilateralnemu ravnotežju moči. Cerny (2004, 6–7) opozarja, da postajajo poskusi za zagotavljanje mednarodne in nacionalnih varnosti prek sistema držav čedalje bolj disfunkcionalni, saj ustvarjajo negativne učinke na lokalni, transnacionalni in globalni ravni. Najbolj ekstremni primer takih negativnih učinkov je pojav mednarodnega terorizma. Cerny (2004, 7) prav v tem začaranem krogu protiučinkov prepozna skupno značilnost med klasično, staro varnostno dilemo in novo varnostno dilemo. Nova varnostna dilema tako predvideva, da bodo ob zmanjševanju moči držav in meddržavnih odnosov ter spreminjanju ravnotežij med njimi in brez uresničevanja pravih alternativ za vzpostavljanje in vzdrževanje mednarodne in globalne varnosti, pojavne oblike čezmejne destabilizacije, katerih akterji ne bodo države, postale endemične (Cerny 2004, 19).

Hladna vojna, predvsem pa njen konec, je pomenila velik mejnik v mednarodnih odnosih in sistemu zagotavljanja evropske varnosti, zmotno pa bi bilo domnevati, da je konec hladne vojne odpravil vse napetosti in grožnje. Ravno nasprotno; pojavili oz. opazni so postali nekateri varnostni in drugi problemi, ki so zahtevali redefiniranje pristopa k zagotavljanju varnosti (Grizold 1999, 12-13). Čedalje bolj jasno postaja, da EU ni zaprt sistem, neobčutljiv za vplive iz mednarodnega okolja (Grizold 1999, 36). Iz zgornjega besedila je razvidno, da se je koncept varnostne dileme skozi zgodovino spremenil. Izvor te spremembe najdemo tudi v spreminjajočem se konceptu same varnosti in zaznavanja kaj pravzaprav (ne)varnost je.

2.1 Koncept varnosti

Zgodovinsko se je pogled na varnost in mehanizme zagotavljanja varnosti spreminjal. Ozko pojmovanje iz časa hladne vojne je zaradi nenehne grožnje oboroženega spopada večjih razsežnosti zožilo pogled na druge razsežnosti varnosti (Žnidarič 2006, 56). Od konca druge svetovne vojne pa do konca hladne vojne je bil v veljavi realistični koncept (nacionalne) varnosti, ki je varnost razumel kot cilj, moč države pa kot sredstvo za doseganje cilja. Konec hladne vojne in radikalne spremembe v družbah,

⁴ Cerny (2004, 5) navaja kot primer Francijo in Nemčijo.

predvsem v Srednji in Vzhodni Evropi, sta vplivala na drugačno dojetje varnosti. Koncept zunanjih sovražnikov je zamenjal koncept virov ogrožanja, kar je privedlo tudi do spoznanja, da je varnost posameznikov, kulture in naravnih danosti sestavni del ne samo nacionalne temveč mednarodne in globalne varnosti (Grizold 1999, 3). V času po hladni vojni se je tradicionalistično pojmovanje varnosti začelo širiti tako po horizontalni razsežnosti (iz vojaške varnosti na gospodarsko, okoljsko, politično, kulturno itd.) in vertikalni razsežnosti (znotraj konceptualnih okvirjev varnosti⁵ se je močno razširila množica referenčnih objektov varnosti in ogroženosti) (Prezelj 2001, 128).

Že iz kratke zgornje razprave je razvidno, da je pojem varnosti težko opredeliti enoznačno, ker ni odvisen zgolj od kvantitativnih meril. Danes se čedalje bolj uveljavlja širši koncept varnosti, ki zajema tako fizični vidik, kot tudi gospodarski, politični, socialni, humanitarni, ekološki, vojaški vidik, zaščito osnovnih človekovih pravic in temeljnih svoboščin, demokracije itd. (Grizold 1999, 19). Varnost je ena izmed temeljnih človekovih eksistenčnih potreb in ena izmed temeljnih (med)človeških vrednot ter osnovnih temeljev delovanja sodobne družbe in mednarodnega sistema (Grizold 1999, 2). Zaradi kompleksnosti medčloveških, meddržavnih in mednarodnih odnosov v svetu je varnost nujno razumeti kot večrazsežnostni/večravenski pojav. Jelušič (2002, 617) pravi, da je varnost posledica percepcije človeštva in da se danes države in mednarodne organizacije zavedajo, da se nove krize, ki ogrožajo varnost na več ravneh razvijejo iz eskalacije mikro groženj. V tem delu je že bil omenjen 11. september 2001 in vpliv dogodkov tega dne na percepcijo in zagotavljanje varnosti v državnem, regionalnem in svetovnem merilu. Jelušič (2002, 613, 618) pravi, da se je na ta dan končal mit o delitvi sveta na območja miru in območja nemirov, in da so se na podlagi tega oblikovali novi varnostni mehanizmi, ki zajemajo predvsem nevojaške grožnje. Napoveduje, da »v povezovalne mehanizme Evrope v prihodnje ne bodo sodili le diplomatski, politični, finančni ter vojaški mehanizmi, temveč celota vseh varnostnih mehanizmov vsake države članice

⁵ Teoretična obravnava varnosti po Grizoldu (1999, 2) temelji na štirih konceptualnih okvirjih: individualna, nacionalna, mednarodna in globalna varnost. Pogosto se v varnostnih študijah pojavlja še peti konceptualni okvir: regionalna varnost. Zagotavljanje posamezne ravni varnosti je neločljivo povezano z vsemi.

in kandidatke za članstvo, kot tudi celota obstoječih transnacionalnih varnostnih organizacij« (Jelušič 2002, 619).

Globalizacija je prinesla številne nove priložnosti, hkrati pa so prav zaradi globalizacije grožnje varnosti postale čedalje kompleksnejše. Kot pravi Prezelj (2002, 59) je »intenzivnost informatizacije, povezovalnih procesov globalizacije, nastajanje novih držav in razvoja same človeške zavesti po koncu hladne vojne prispevala k oblikovanju koncepta kompleksnega varnostnega okolja.«

2.2 Teorija sekuritizacije

Pri obravnavi varnosti in posledično varnostne dileme, še posebej če varnost razumemo kot večrazsežnostni/večravenski pojav, se moramo vprašati, kaj pa sploh je (ne)varnost, kako prepoznamo (ne)varne razmere, okolje? Da lahko govorimo o nastanku določene varnostne dileme, običajno pride do določene stopnje zaznane nevarnosti oz. t.i. varnostnega problema. Kaj pravzaprav določa varnostni problem? Kot pravi Prezelj (2001, 129–130), razumevanje, kaj pravzaprav varnost je, s strani referenčnega objekta vpliva na identifikacijo groženj, ki se lahko nanašajo na varnost, interese in vrednote, stabilnost itd. Teorija sekuritizacije (*securitization*⁶) poskuša razložiti nastanek varnostnega problema. Glavni argument teorije sekuritizacije je, da že samo s tem, ko določen predmet ali dejanje označimo kot varnostno vprašanje, postane varnostni problem. S tem se razprava o tem vprašanju premakne iz sfere normalne ali vsakodnevne politike v sfero nujne politike (*emergency politics*), kjer se odločitve sprejemajo hitreje in pogosto manj demokratično ter mimo običajnih pravil odločanja. Za samo varnost to pomeni, da ni več varnost to, kar smo poznali pred obstojem novega varnostnega problema, ampak je varnost na novo definirana s strani sekuritizacijskega akterja, kar pa neposredno dokazuje, da je varnost družbeno

⁶ Opomba avtorice glede prevoda termina *securitization*: ustreznega prevoda omenjenega termina v literaturi s področja varnosti, varnostnih ved, obramboslovja in mednarodnih odnosov nisem zasledila. Termin *securitization* se uporablja tudi v literaturi na področju ekonomije oz. financ in se v slovensko literaturo prevaja kot sekuritizacija. Po posvetovanju s slovenisti in prevajalci bom v diplomskem delu tudi sama uporabljala ta prevod, pri čemer je pomen termina v tem diplomskem delu razviden iz konteksta samega besedila.

pogojena stvarnost, katere pomen se lahko spreminja in prilagaja volji oblikovalcev politik v danem trenutku (Taureck 2006, 54–55).

Uspešna sekuritizacija pomeni, da se za varnostni problem oz. varnostno vprašanje ne označi vsak problem, ki se pojavi v politični areni. Uspešna sekuritizacija zajema naslednje tri korake: 1. prepoznavanje stvarnih in dejanskih groženj; 2. izredne in takojšnje ukrepe (brez oz. mimo običajnih postopkov sprejemanja odločitev); 3. prepričanje pristojnih oblasti in širše javnosti, da je pojavni problem dejansko postal varnostno vprašanje (Buzan in drugi 1998, 6, 24). Prav tretji korak jasno kaže, da je to proces, ki ni javno dostopen za vsakogar; temelji na poziciji moči in vzporedno s tem na sredstvih, s katerimi se družbeno in politično grožnja varnosti skonstruira. V povezavi s teorijo sekuritizacije avtorji koebenhavnske šole⁷ govorijo o teoriji desekuratizacije (*desecuritization*), ki pomeni obraten proces, in sicer premik razprave iz sfere varnostnih vprašanj v sfero običajnega političnega odločanja z običajnimi pravili demokratičnega sprejemanja odločitev (Taureck 2006, 55). Varnostna razprava vedno vsebuje dve napovedi: kaj se bo zgodilo, če se varnostni problem ne bo obravnaval ustrezno in kaj se bo zgodilo, če se bo (Buzan in drugi 1998, 32).

EU je z vidika teorije sekuritizacije 'problematična'. Sekuritizacija v EU institucijah ni enaka kot v političnih arenah nacionalnih držav tudi iz vidika medijske pokritosti in interesa javnosti. 'Klasična' sekuritizacija vpliva na širšo javnost in iz nje črpa legitimnost za izredne ukrepe ob reševanju varnostnega vprašanja. Odločitve EU so sicer medijsko pokrite, vendar pa ne dosegajo stopnje običajne nacionalne pokritosti, hkrati pa se o njih ne razpravlja v obsegu, kot je to običajno v nacionalnih politikah. Naslednja težava EU z vidika sekuritizacije je, da za vsako 'uspešno' sekuritizacijo stoji močan akter, ki je sposoben mobilizirati javno mnenje v korist legitimiziranja izrednih ukrepov. EU je globalno gledano močan akter, nima pa jasnega močnega akterja, ki bi lahko vplival na javno mnenje znotraj EU. Deloma lahko to razlagamo s

⁷ Koebenhavnska šola varnostnih študij je pristop k proučevanju varnosti, ki ga je začel razvijati Barry Buzan v delu objavljenem leta 1983 z naslovom *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Ta pristop je razširil koncept varnosti s vključitvijo novih groženj in referenčnih objektov. Glavni utemeljitelji večrazsežnostnega pristopa k varnosti so poleg Buzana tudi Ole Waever, Jaap de Wilde (Stritzel 2007, 357-358, 364).

pomanjkanjem skupne evropske identitete; ne glede na dobre pobude ter uvedbo evropskega državljanstva je EU še vedno skupek nacionalnih držav z nacionalnimi politikami. EU mora ugotoviti kaj oz. kdo pravzaprav je njena javnost v procesu sekuritizacije: je to širša evropska javnost, posamezne interesne skupine ali politične elite posameznih držav članic, ki lahko uspešno prenese sporočilo EU prek nacionalnih aparatov do širše evropske javnosti (Neal 2009, 335–338).

*

*

*

Zgornja analiza obravnave (ne)varnosti po koncu hladne vojne je pokazala, da so prihodnja večrazsežnostna varnostna tveganja in grožnje čedalje težje in težje predvidljive in da morajo prav zaradi tega države in organizacije, ki vključujejo tudi varnostno razsežnost, za obvladovanje že znanih in tudi neznanih groženj razvijati kapacitete za preprečevanje, odvracanje, odpravljanje, omejevanje in nadzorovanje tveganj (Turbiville 1997 v Kotnik-Dvojmoč 2001, 220–221). Te kapacitete morajo nujno vključevati tako politične kot tudi operativne zmogljivosti. Spremembe v mednarodnem politično-varnostnem okolju po koncu hladne vojne so praktično izničile možnost vojaških spopadov velikih razsežnosti, vendar pa kljub zmanjšanemu pomenu vojaških virov ogrožanja tudi danes ne gre zanemariti preventivnega (pasivnega) učinka vojaške varnosti na celostno varnost. V zgornjem poglavju sem ugotavljala, kako so ravni varnosti med sabo neločljivo povezane in kako morajo današnje varnostne razprave nujno upoštevati to soodvisnost, tudi na najnižji ravni, tj. zagotavljanju individualne varnosti, saj sodobna družbena ureditev implicira odgovornost države (mednarodne skupnosti) pri varovanju človeških življenj in načina življenja (*way of life*). Sodoben pristop k zagotavljanju varnosti mora torej vključevati mehanizme, ki zaznajo že, kot pravi Jelušič, mikro grožnje, in preprečiti njihovo eskalacijo, ki bi lahko prerasla v varnostni problem večjih razsežnosti.

Tako kot posamezne države z različnimi mehanizmi krepijo svojo nacionalno varnost, tudi EU kot celota išče nove politike in mehanizme za soočanje, nadzorovanje in idealno tudi odpravo zaznanih varnostnih zadržkov/problemov. Z morebitno širitvijo do Bližnjega vzhoda, Kavkaza in v Srednjo Azijo bodo nekateri danes oddaljeni varnostni problemi 'vstopili v EU' oz. bivali v neposredni sosesčini EU. EU se mora na to pripraviti. V Turčiji EU vidi rešitev za dopolnitev svojih političnih in operativnih

mehanizmov. Ampak: ali bo Turčija kot članica EU tudi vir varnostnih problemov? Posebnosti turškega obrambno-varnostnega sistema, islamskega karakterja države in že obstoječih odprtih (varnostnih) vprašanj (vprašanje Cipra, kurdsko vprašanje, položaj vojske, bližina šibkih držav itd.) pri članicah vzbujajo določene politično-varnostne dileme, ki naj bi znatno vplivale na oblikovanje prihodnjega varnostnega okolja EU, predvsem pa njenih mehanizmov za odzivanje na te izzive. S širitvijo na Turčijo naj bi se EU politično in operativno 'oborožila' proti novim nevarnostim, ki izhajajo iz mednarodnega okolja in njene neposredne sosesčine. Dilema se pojavi, ko si zastavimo vprašanje, ali ne bodo prav te posebnosti, ta 'oborožitev EU', pravzaprav ogrozile EU? Delno lahko odgovore za nastanek teh dilem najdemo v sami zgodovini razvoja moderne turške države, procesu demokratizacije in zunanjepolitičnih usmeritev Turčije.

3 TURČIJA

3.1 Zgodovina moderne Republike Turčije

Velik vpliv na oblikovanje današnje podobe in družbenih razmerij v Turčiji je imela prva svetovna vojna⁸. Moderna Turčija je nastala 29. oktobra 1923, ko je nacionalistični voditelj Mustafa Kemal Atatürk na pogorišču Otomanskega imperija zgradil republiko in jo skušal čimbolj približati zahodnemu modelu. Uvedel je parlamentarni sistem, ženskam podelil politične pravice in odpravil verske zakone, reorganiziral vojsko, javno upravo, šolstvo in pravni sistem. Turčija je postala sodobna sekularna država. Novo državo je videl kot integralni del evropske celine in kulture. Atatürk je na osmansko državo gledal s prezirom, zato je člane osmanske dinastije dal izgnati. Ustanovil je stranko Republikanska ljudska stranka (*Cumhuriyet Halk Partisi* – CHP), ki je bila do 1946 edina dovoljena stranka v državi (Schickl 1987, 4–5). Atatürkov program oz. njegova ideologija kemalizma⁹ je obsegal usmeritev k mednarodni skupnosti in popolno reorganizacijo vseh tradicij in običajev, ki bi oz. so ovirali oblikovanje moderne države po vzoru (evropskega) Zahoda. Ta program je zajemal naslednja načela: sekularizem, republikanstvo, nacionalizem, populizem, etatizem in reformizem (Turkish History 2011).

Kljub intenzivnim reformnim ukrepom pa preobrazba turške države in družbe ni potekala gladko. Med drugo svetovno vojno je Turčija ostala nevtralna vse do 1945, ko je napovedala Nemčiji vojno. Zaradi čedalje večjega občutka ogroženosti s strani komunističnega vzhoda je leta 1952 postala članica zveze NATO. S svojo geostrateško lego je zaveznicam nudila izjemno podporo v času hladne vojne. Zahod jo je nagradil s

⁸ V prvo svetovno vojno so se Turki vključili na stran centralnih sil, saj so pričakovali, da jim bo Nemčija ob zmagi pomagala vrniti izgubljena ozemlja. Po kapitulaciji 1918 (premirje v Mudrosu, oktober 1918) je Turčija morala sprejeti vojaški in finančni nadzor zaveznikov (Kedourie 1968, 23–24). Zaradi nestrinjanja z mirovnimi pogoji v pogodbi iz Sevresa (podpisana 10. avgusta 1920) se je začel odpor pod vodstvom Mustafa Kemala Atatürka, ki je leta 1923 vodil do novega sporazuma (sporazum iz Lausanne, 24. julij 1923), s katerim je bila priznana neodvisnost Turčije in uveljavljena temeljna zahteva odporniških gibanj po neodvisnosti vseh turških ozemelj v Mali Aziji in Trakiji (Yeşilada 2002, 107).

⁹ Kemalizem se je dojemal kot protiverska ideologija, t. j. protiislamska ideologija, čeprav ni nasprotoval islamu kot veri, je pa zanikal religijo kot vir politične moči (Turkish History 2011).

priznanjem njeni evropskosti in članstvom v različnih organizacijah¹⁰ (Mehikić in Šabić 2008, 133).

Leta 1950 je na volitvah zmagala Demokratska stranka, ki je državi prinesla skoraj desetletno obdobje ekonomskega napredka. Konec petdesetih je v državi nastopila kriza, ki se je kazala kot nižja gospodarska rast in visoka inflacija, kar je stranka skušala rešiti z čedalje bolj absolutističnim vladanjem (Schick 1987, 58). Sprva priljubljeni Adnan Menderes¹¹ je začel omejevati svobodo medijev in izvajati čistke med visokimi predstavniki generalštaba turške vojske, se vmešavati v kadrovanje in uporabljati vojsko za zatiranje političnih nasprotnikov. V obrambo demokracije in lastnega statusa je vojska 27. maja 1960, pod vodstvom generala Cemala Gürsela, izvedla prvi državni udar v moderni turški republiki. Rezultat je bila nova ustavna ureditev, ustanovitev državne planske organizacije in usmrnitev nekaterih vodilnih v Demokratski stranki¹² (Sansal 2011). Nova politična oblast je bila sestavljena iz izvoljenih parlamentarcev in neizvoljene birokracije – bolj ali manj se je ohranila stara politična garnitura. Kljub odločitvi ustavnega sodišča o ukinitvi Demokratske stranke to ni pomenilo konec stranke. Pod novim imenom Stranka pravice (*Adalet Partisi* – AP) je leta 1965 ponovno zmagala na volitvah (Sansal 2011). V tem obdobju so v Turčiji začeli občutiti vplive študentskih demonstracij, ki so se širili iz Evrope (kjer so se leta 1968 začele) po celem svetu. Ob hkratnem razvoju delavskega sindikalizma in aktivizma ter polarizacije med strankami je sprva tiho nasilje preraslo v vsesplošno nasilje (Hale 1994, 175–177). Politična nestabilnost in omenjeno nasilje sta vodila do nove intervencije vojske; 12. marca 1971 je vojska izvedla nov državni udar, vendar tokrat oblasti ni neposredno prevzela. Generalštab je izdal memorandum, ki ga je predal predsedniku države in v katerem je bilo zapisano, da pozivajo k vzpostavitvi nove trdne vlade, prekinitvi nasilja ter ekonomskim in socialnim reformam (Sansal 2011). Vlada, pod vodstvom Suleymana Demirela, nezmožna prenesti tovrstne pritiske, je takoj odstopila in vse do leta 1973 je Turčijo vodila nova tehnokratska

¹⁰ Leta 1948 je postala še članica Organizacije za evropsko ekonomsko sodelovanje (*Organisation for European Economic Co-operation* – OEEC), leto kasneje pa članica Sveta Evrope (*Council of Europe*) (Mehikić in Šabić 2008, 133).

¹¹ Na volitvah 1950 je mandat za sestavo vlade dobil Adnan Menderes, član zmagovite Demokratske stranke.

¹² Med katerimi je bil tudi Adnan Menderes.

vlada pod vodstvom vojske. Vendar pa niti to ni prineslo politične stabilnosti v državo (Hale 1994, 200–203).

Kot že nakazano v zgornjih vrsticah, so po letu 1971 v Turčiji sicer vzpostavili sistem, ki naj bi preprečeval močno enostrankarskost, kar pa je privedlo do rivalizma med strankami ter ostrega tekmovanja za oblast. Po neuspešnem eksperimentu tehnokratske vlade pod vojaškim vodstvom med leti 1971 in 1973 se je na volitvah 1973 in 1977 izkazalo, da nobena stranka ni zmožna dobiti absolutne večino oz. oblikovati močne koalicije. Med leti 1973 in 1980 se je tako na oblasti zamenjalo več šibkih koalicij (Hale 1994, 215). V tem obdobju je vojska načrtno zavzela vlogo opazovalca, saj so generali po oceni dogajanja med leti 1971 in 1973 zaključili, da razmere niso kritične in da intervencija ni potrebna. Šele leta 1978, ko so razmere v državi ponovno postajale kritične in civilna oblast nikakor ni mogla vzpostaviti nadzora, so se pojavili načrti za intervencijo (Hale 1994, 215). Politično krizo so dodatno zaostriale prihajajoče predsedniške volitve leta 1979. Predsedniku Fahri Korutürku¹³ (mandat je nastopil leta 1973) se je mandat iztekal leta 1980 in ker se največji stranki, zaradi medsebojnih rivalstev, nista mogli sporazumeti o kandidatu, je bilo pravzaprav nemogoče za kateregakoli kandidata pričakovati, da bo na volitvah dobil zadostno podporo za zmago (Demirel 2003, 268).

Poleg politične krize se je v državi poglobljala tudi gospodarska kriza, ki jo je med drugim sprožilo tudi povišanje cen nafte v letih 1973 in 1974. Vlada ni bila pripravljena na tovrstno povišanje cen in posledično na inflacijo¹⁴ in ker je bila oblast bolj vpeta v politične boje, ni bila sposobna oblikovati ustreznih politik, ki bi omilili učinke višjih cen nafte na nacionalno gospodarstvo (Hale 1994, 221–223). Čedalje večja gospodarska kriza je neposredno in posredno vplivala na poslabšanje razmer v državi, saj je ustvarjala pogoje, v katerih se je ekstremistična ideologija zlahka širila med prebivalstvom in v takih razmerah so separatistične in teroristične organizacije novačile čedalje večje število predvsem mladih in študentov (Demirel 2003, 260). Najbolj militantna od vseh skupin je bila Kurdska delavska stranka (*Partiya Karkerên*

¹³ V času njegovega mandata je Turčija izvedla invazijo na Ciper (20. julij 1974).

¹⁴ Stopnja inflacije je leta 1978 znašala 44 odstotke, 1979 68 odstotkov, leta 1980 pa že 107 odstotkov (Hale 1994, 223).

Kurdistan – PKK), katere program je bil mešanica med marksizmom/leninizmom in nacionalizmom. PKK je v drugi polovici sedemdesetih let izvajala številne teroristične operacije, ki so ogrožale integriteto države in vnašale nestabilnost v celotno jugovzhodno Anatolijo (Hale 1994, 226). Čeprav je Turčija že v preteklosti doživljala in preživela tovrstna nasilja, je bila po mnenju številnih analitikov intenzivnost ter usmerjenost delovanja v tem obdobju precej drugačna. Le-to se je povezovalo s tihim delovanjem Sovjetske zveze, katere interes je bil širjenje svojega vplivnega okolja, saj so nekatere politične stranke v tistem obdobju odkriti simpatizirale s kapitalističnim Zahodom (Hale 1994, 226).

Zaradi vseh naštetih dejavnikov je vojska ob podpori prebivalstva 12. septembra 1980 izvedla nekrvav vojaški udar, razrešila parlament, razglasila krizno stanje in suspendirala vse politične stranke. Državni udar je bil skrbno načrtovan in je predvidel vrnitev oblasti civilni avtoriteti takoj po stabilizaciji razmer, vendar je to trajalo dobra tri leta. Od ustanovitve moderne republike je bil to prvi državni udar v pravem pomenu besede: vojska je odstranila politično oblast, v celoti prevzela nadzor v državi in uvedla temeljne spremembe oblasti (Library of Congress 1995b). Poskušali so ponovno vzpostaviti demokratično politično oblast v državi, z novo ustavo in zakoni, v katerih pa so omejili politični pluralizem in svobodo izražanja, v novem vzgojno-izobraževalnem načrtu pa so uvedli obvezno poučevanje islama, kar naj bi zajezilo širitev komunističnih idej. Centralizirana oblast je začela izvajati gospodarske reforme, stabilnost režima pa je bila zagotovljena predvsem skozi enotno delovanje vojske in soglasja generalštaba s civilno oblastjo ob izvajanju teh reform (Hale 1994, 249). Na referendumu 1982, na katerem so glasovali tudi o novi ustavi, je turško prebivalstvo potrdilo Kenana Evrena za predsednika Turške republike za obdobje sedmih let. Na parlamentarnih volitvah leta 1983 so lahko sodelovale zgolj tri stranke, ki so bile bolj ali manj tesno povezane z vojaškim režimom. Vendar pa obnovev civilne oblasti še ni pomenila vrnitev k pravni državi. Parlamentarne volitve 1987 so potekale pod bolj demokratičnimi pogoji (1986 je nehal veljati zakon, ki je 500 politikom iz obdobja pred državnim udarom 1980 prepovedoval kakršno koli politično aktivnost; do leta 1987 pa je prenehalo veljati vojno pravo v večini provinc) in sodelovale so lahko vse stranke in vsi kandidati na strankinih listah, brez vmešavanja uradne oblasti. Kot zanimive so se pokazale volitve leta 1991, saj je bil na podlagi rezultatov za predsednika vlade imenovan Süleyman Demirel, katerega je vojska 1980 z državnim

udarom vrgla z oblasti. Dve leti pozneje je Demirel postal še predsednik Turčije (Library of Congress 1995c).

V 90. letih prejšnjega stoletja so se notranjepolitične razmere ponovno poslabšale. Leta 1997 je vojska, ki je dojemala vladno simpatiziranje z verskimi politikami za nevarno sekularni državi, poslala memorandum predsedniku vlade Necmettinu Erbakanu, v katerem je zahtevala njegov brezpogojni odstop. Ta odstop in posledično sprememba oblasti je danes znan kot postmoderna državni udar. Na volitvah je leta 1999 zmagala Demokratska levičarska stranka (*Demokratik Sol Parti – DSP*) in skupaj z Nacionalistično stranko gibanja (*Milliyetçi Hareket Partisi – MHP*) sestavila koalicijsko vlado. Ta vlada je v letih svojega delovanja uspela uveljaviti določene gospodarske in druge reforme, ki jih je država nujno potrebovala za približevanje EU, vendar ni dočkala konca svojega mandata in rednih volitev. Razpadla je leta 2002 in po novih volitvah je na oblast prišla konzervativna Stranka za pravičnost in razvoj (*Adalet ve Kalkınma Partisi – AKP*) pod vodstvom Recepta Tayyipa Erdogana, ki je s političnimi reformami v državi zagotovila začetek pogajanj za vstop Turčije v EU. Mandat je ponovno dobila na volitvah leta 2007. Vodilni v stranki AKP (med njimi predsednik vlade Erdogan in predsednik države Abdullah Gül) so bili člani Stranke blaginje (*Refah Partisi*), ki je bila leta 1998 prepovedana zaradi svojega islamističnega programa (Capezza 2009).

22. februarja 2010 je bilo nekaj čez 40 pripadnikov turške vojske aretiranih in/ali obtoženih, da naj bi leta 2003 poskušali strmoglaviti vlado v zaroti, ki so jo poimenovali Kovaško kladivo. Do konca julija 2010 je bilo obtoženih 196 posameznikov (102 jih je bilo aretiranih in pridržanih do sojenja, ki se je začelo decembra 2010) (BBC News Europe 2010b). Vse od volitev leta 2002, ko je postal predsednik vlade Erdogan, se je napetost med vojsko in državnim vrhom stopnjevala. Razlog je očitno simpatiziranje Erdogana z islamom in poskus mehčanja sekularne ureditve države. Člani zarote naj bi načrtovali napade, s katerimi bi povzročili kaos v državi in tako upravičili posredovanje vojske (kot že v preteklih posredovanjih vojske v državni vrh). Načrtovali naj bi tudi podpihovanje napetosti s sosednjo Grčijo (provokacija Grčije do te točke, da bi sestrelila turško letalo nad Egejskim morjem) (BBC News 2010a).

3.2 Zgodovina priključevanja Turčije EU

Zgodovina odnosov med Turčijo in EU sega že dobrih 50 let nazaj, saj si je Turčija že zelo zgodaj prizadevala za poglobljeno sodelovanje z EU. Septembra 1959 je svet ministrov Evropske gospodarske skupnosti (EGS) sprejel kandidaturo Turčije za pridobitev statusa pridružene članice in kasneje polnopravne članice (Evropska komisija 2011). Do podpisa Sporazuma iz Ankare oz. pridružitvenega sporazuma je prišlo šele 12. septembra 1963¹⁵, saj so pogajanja zastala zaradi državnega udara leta 1960. Nekatere države (med njimi je najbolj izstopala Francija) so že takrat kazale določene pomisleke glede turške »evropske identitete« in »kulturne skladnosti« (Erdogdu 2002). Dodatni protokol¹⁶ k Sporazumu iz Ankare iz leta 1970 je še dodatno opredelil cilje in način sodelovanja med EGS (kasneje EU) in Turčijo ter podrobneje določil delovanje carinske unije (Evropska komisija 1998, 5).

Zaradi vojaškega udara leta 1980 je EGS začasno prekinila izvajanje Sporazuma iz Ankare in zamrznila 4. finančni protokol. Po normalizaciji razmer in obnovitvi civilne oblasti leta 1983 je EGS obnovila odnose z Turčijo (Evropska komisija 1998, 5). Septembra 1986 se je sestal Pridružitveni svet EGS in Turčije, kjer je Turčija prvič izrazila željo po začetku pridružitvenih pogajanj. Manj kot leto kasneje, 14. aprila 1987, je Turčija tudi uradno zaprosila za polnopravno članstvo (Independent Commission 2004, 13). Komisija je na podlagi tega 18. decembra 1989 podala mnenje o turški prošnji, v kateri je zavrnila začetek pogajanj. Med razlogi je naštela politični položaj v Turčiji, stanje človekovih pravic v tej državi, negativne posledice spora Turčije z eno izmed držav članic (t. j. Grčijo) ter razmere na Cipru. Turčiji je svetovala, da obstoječe razlike tudi v gospodarstvu postopoma zmanjšuje prek uresničevanja cilja carinske unije (Independent Commission 2004, 13). Carinska unija je bila uradno ustanovljena 31. decembra 1995 in je začela veljati 1. januarja 1996.

¹⁵ Sporazum je stopil v veljavo 1. decembra 1964. Sporazum je predvidel osemletno pripravljalno obdobje za vstop Turčije v Evropsko skupnost. Ta časovni okvir se je zelo hitro izkazal za nerealnega in v dodatnem protokolu iz leta 1970 je bilo določeno 22-letno prehodno obdobje (Evropska komisija 2011 in Dodatni protokol 11. čl.).

¹⁶ Protokol je stopil v veljavo 1. januarja 1973 (Evropska komisija 1998, 5).

Države članice so se na vrhu v Luksemburgu decembra 1997 odločile odpreti pogajanja z vzhodnimi in srednjeevropskimi državami, ne pa s Turčijo. Namesto tega je Evropski svet (ES) sprejel odločitev, da se pripravi strategija, kako Turčijo približati EU in hkrati podal seznam načel, ki naj bi omogočile krepitev odnosov s Turčijo (Evropska komisija 1998, 7). Kljub zagotovitvi, da bo Turčija lahko na Evropski konferenci lahko sodelovala enakopravno kot ostale države kandidatke, se je Turčija odzvala negativno in sprejete sklepe opredelila kot diskriminatorne. Odpovedala se je sodelovanju na konferenci, prekinila politični dialog z EU, predvsem pa izpostavila, da ne želi več voditi pogovorov o odnosih z Grčijo, o vprašanju Cipra in stanju človekovih pravic (Yeşilada 2007, 5).

Na vrhu v Helsinkih decembra 1999 so države članice sprejele odločitev, da podelijo Turčiji status kandidatke (Evropska komisija 2001, 6). Poročilu o napredku iz leta 2000 je Svet EU sprejel sklep, da je zabeležen pozitiven napredek glede političnih reform z ozirom na človekove pravice, vendar pa kljub temu Turčija še ni dosegla omenjenih političnih kriterijev. Največji napredek je bil opazen na področju, ki ga pokriva carinska unija, kjer pa so bili predpisi v veliki meri poenoteni že pred uvedbo carinske unije (Evropska komisija 2000, 20–21). Marca 2001 je Svet potrdil Nacionalni program za sprejemanje skupne zakonodaje (*National Programme for the Adoption of the Acquis*), s čimer se je Turčija prvič zavezala k reformam, ki naj bi zajele celotno zakonodajo na vseh področjih. Turčija ga je v svojem parlamentu potrdila le nekaj dni zatem (Evropska komisija 2001, 100). Na podlagi te zaveze je Turčija sprejela številne nove zakone. Tako je turški parlament oktobra 2001 sprejel 34 ustavnih amandmajev (turška ustava je bila nespremenjena vse od leta 1982), ki so vključevali tudi nove predpise na področju svobode izražanja, misli, združevanja in zborovanja, prepovedi in preprečevanja vseh oblik mučenja, krepitev civilne oblasti itd. (Evropska komisija 2001, 14). Avgusta 2002 je Turčija s posebnim zakonom popolnoma ukinila smrtno kazen.

Na vrhu v Kopenhavnu decembra 2002 so se države članice izrekle proti začetku pogajanj, saj Turčija ni izpolnjevala kopenhavnskih političnih kriterijev, hkrati pa priporočile intenzivno izvajanje reform. Dokončni sklep ES je bil, da bo ES decembra 2004 v Bruslju še enkrat proučil napredek in ocenil ali Turčija izpolnjuje pogoje za odprtje pogajanj o polnopravnem članstvu (Evropska komisija 2003, 16). Turčija je po

tem vrhu okrepila izvajanje reform, povečala se je tudi evropska finančna pomoč. Rezultati so bili pozitivno sprejeti s strani EK, ki je v svojem poročilu iz leta 2003 o napredku podala zeleno luč za začetek pogajanj. ES v Bruslju je decembra 2004 to poročilo sprejel in odprl pogajanja s Turčijo kot uradno kandidatko za članstvo v EU¹⁷ (Evropska komisija 2005b, 4). 29. junija 2005 je EK sprejela osnutek pogajalskega okvirja za Turčijo (Europe – Gateway to the European Union 2005), pogajanja pa so se začela 3. oktobra 2005, ko je Svet EU dokončno potrdil pogajalski okvir (Evropska komisija 2005a). Olli Rehn, komisar za širitev, je 2008 v intervjuju za *Die Welt* izrazil pričakovanje, da naj bi pogajanja trajala 10–15 let (Spiegel Online 2008).

Do konca leta 2010 je bilo v pristopnih pogajanjih odprtih 13 poglavij in eno začasno zaprto. Svet EU je decembra 2009 pozdravil zavezanost Turčije pristopnemu procesu in pohvalil napredek na področjih pravosodja, civilno-vojaških odnosov in kulturnih pravic ter pozitivno ocenil vladno pobudo za demokratizacijo države, še posebej v jugovzhodnih provincah. Ministri so Turčijo pozvali, da pospeši sprejemanje in izvajanje reform ter implementira ukrepe, ki so jih že sprejeli (Svet EU 2009, 2). Turčija, ki veliko pozornost namenja ustavnim reformam, zavrača polno izpolnjevanje izvajanja Dodatnega protokola k Pridružitvenemu sporazumu med ES in Turčijo¹⁸; posledica tega je, da ne more odpreti osmih poglavij in začasno zapreti nobenega drugega, dokler v celoti ne izpolni obveznosti. EU pričakuje, da bo Turčija aktivno iskala rešitev ciprskega vprašanja v okviru OZN (Evropska komisija 2009, 32 in Svet EU 2009, 3). 12. septembra 2010, na 30. obletnico državnega udara iz leta 1980, je v Turčiji potekal referendum o paketu 26. ustavnih sprememb (za krepitev demokracije, zmanjšanje vpliva vojske na politiko in modernizacijo države). Predlagane spremembe, ki so jih turški državljani na referendumu potrdili, bodo pozitivno vplivale na nadaljnja pogajanja z EU, ki je pozdravila pozitiven izid referendumu, hkrati pa napovedala, da bo še naprej podrobno spremljala implementacijo teh reform (Dnevnik.si 2010c).

¹⁷ Nekatere članice so kljub temu izražale pomisleke. Najpogostejši argumenti so bili: velikost države, socialno-ekonomski status oz. zaostalost za Evropo, stanje človekovih pravic, migracije, družbene in kulturne razlike (predvsem verske), ki so se sicer omenjale zelo zadržano. Kljub zadržkom je strateški pomen Turčije in želja po ohranitvi dobrega sodelovanja prepričal članice k odprtju pogajanj (Independent Commission 2004, 15).

¹⁸ Dodatni protokol k sporazumu iz Ankare določa, da Turčija razširi carinsko unijo, ki jo ima z EU sklenjeno od leta 1996, na vse nove članice EU (ki so se EU pridružile 2004 in 2007) (Barysch 2010, 2).

Turčija je zanimiv primer za preučevanje pogojevanja članstva s strani EU¹⁹. Čeprav je uradno stališče EU, da je Turčija upravičena do članstva, pa je potrebovala skoraj pol stoletja, da je zadovoljila politične in druge kriterije in pridobila status kandidatke ter odprla pogajanja za vstop v EU (Mehikić in Šabič 2008, 132–133). Najlažje je Turčija uresničila ekonomske kriterije in pogoje, saj je v procesu vzpostavljanja carinske unije z EU svoj pravni red praktično uskladila z EU na področju gospodarstva in pretoka blaga. Najtežje je izpolnila posebne politične pogoje (in nekateri ostajajo odprti tudi po uradnem začetku pogajanj za članstvo): kurdsko vprašanje²⁰ (ki je v bistvu vprašanje kršitev temeljnih človekovih in manjšinskih pravic), vprašanje smrtne kazni, mučenja in ubojev v predkazenskih postopkih, vloga in vpliv vojske v družbenem in političnem življenju, vprašanje vojaških sodišč in seveda vprašanje Cipra (Mehikić in Šabič 2008, 135).

*

*

*

Po več kot petdesetih letih od prve turške prošnje za članstvo in dolgotrajni poti do datuma za začetek pogajanj danes Turčija še vedno ostaja zavezana procesu priključevanja EU. Turčija se je od leta 1923 uspela konsolidirati na marsikaterem področju (zunanjepolitičnem, gospodarskem itd.), implementirati reforme na različnih področjih in se ponovno dokazati kot nepogrešljiv akter v regiji. Podoba moderne Turčije je danes bistveno drugačna kot je bila v času njenega nastanka, kar je še toliko bolj omembe vredno, saj je izhajala iz nedemokratske politične tradicije, ki je črpala svojo moč iz velikega vojaškega aparata otomanskega imperija. Politična oblast in vojska sta bili praktično sinonima. Turčija je torej v manj kot stoletju uspela popolnoma spremeniti svojo politično podobo.

¹⁹ Kandidatka za članstvo v EU mora izpolniti določene pogoje. Pogojevanje članstva sestavljajo: širitveni kriteriji (seznam kriterijev, ki so vnaprej dani in jih država ne more spreminjati), širitvena načela (stališča, s katerimi se kandidatka mora strinjati preden začne pogajanja) in širitveni pogoji (Kochenov 2005, 9 v Mehikić in Šabič 2008, 37–38). Državam prosilkam lahko proces priključevanja dodatno otežijo posamezne države članice s t.i. bilateralnim pogojevanjem, prek katerega poskušajo uveljavljati svoje (evropske) interese (Mehikić in Šabič 2008, 16).

²⁰ Turčija bo v celoti izpolnila ta kriterij, ko bo Kurdom priznala politično in kulturno avtonomijo (Mehikić in Šabič 2008, 136).

Leto 1923 je postalo pomembna prelomnica za Turčijo, saj je takrat postala moderna parlamentarna demokracija. Ta transformacija pa vsaj v prvih fazah razvoja ni potekala gladko, saj so se ohranile oz. v spremenjeni obliki prenesle nekatere otomanske tradicije (tako npr. vloga vojske). Močna tradicija vojske izhaja iz časa otomanskega imperija, ko so najvišji vojaški oficirji zasedali tudi najvišje politične položaje v državi. Enako so v prvih fazah moderne turške republike najvišje politične položaje zasedali (nekdanji) vojaški oficirji. V otomanskem imperiju je bila vloga vojske popolnoma jasna: braniti imperij pred notranjim in zunanjim sovražnikom in ohranjati celovitost imperija. Kot je razvidno iz zgornje analize zgodovinskega razvoja moderne Turške republike, se je ta tradicija, sicer z novim poslanstvom braniti sekularno naravo države, prenesla v novo ureditev in je ena najtrših ovir na poti celovitega demokratičnega razvoja Turčije. Zadnji poskus izvedbe državnega urada je to ponovno potrdil. Drugo 'otomansko tradicijo', ki pa je bila uspešno odpravljena v prvi fazi razvoja turške države, lahko zasledimo v izrazitem enostrankarstvu vse do sredine štiridesetih let; nezaupanje/zatiranje drugačne politične opcije in popolno obvladovanje (civilnega) političnega in vojaškega sistema je sicer značilnost nedemokratičnih sistemov.

Mustafa Kemal Atatürk je novo državo z družbenopolitičnimi reformami poslal na pot razvoja po vzoru evropskega Zahoda. V petdesetih letih prejšnjega stoletja se je ta cilj manifestiral v želji po članstvu v evropski integraciji in Turčija ga intenzivno zasleduje vse do danes. V tem obdobju je šla ne samo skozi obsežne reforme, ampak se je izmed vseh kandidatk morala najbolj dokazovati, tudi vedno znova upravičevati svojo 'evropskost'. EU kot celota ima pred sabo enak cilj: turško članstvo v EU. Vendar pa kaže, da je po obetavnem začetku v pogajanjih leta 2004 celotni proces prešel v začarani krog. Čeprav velja načelo, da za kandidatke veljajo enaka pravila in postopki, pa je Turčija zaradi svojih geografskih, verskih in drugih posebnosti od vseh sedanjih in preteklih kandidatk izpostavljena najbolj obsežnemu (tudi bilateralnemu) pogojevanju. Posamezne članice (najglasnejši sta Nemčija²¹ in Francija) pa sploh javno

²¹ Kljub intenzivnemu gospodarskemu sodelovanju med Nemčijo in Turčijo (Nemčija je največja trgovinska partnerica Turčije, največji tuji investitor, letno obišče Turčijo največ nemških turistov) in dejstvu, da tri milijone Turkov živi v Nemčiji, je nemška kanclerka Angela Merkel skupaj s francoskim predsednikom Nicholasom Sarkozyjem, ena izmed najbolj glasnih nasprotnic polnopravnega članstva

izražajo prepričanje, da Turčija v EU ne spada kot polnopravna članica. Rešitev vidijo v sklenitvi t. i. privilegirane partnerstva med EU in Turčijo (BBC News 2010b). Tako bi EU koristila 'turške prednosti', hkrati pa ji ne bi bilo treba podeliti vseh pravic, ki pripadajo ostalim članicam EU. Kot kaže zgornja analiza, je ob nespremenjenih razmerah perspektiva Turčije za nadaljnje odpiranje pogajalskih poglavij slaba. Članice EU sicer prepoznavajo gospodarske, varnostne, kulturne, politične in druge prednosti/koristi turškega članstva v EU, se pa mnenja do nekaterih odprtih vprašanj (Ciper, Kurdi, evropskost Turčije, islam) močno razlikujejo in posledice tega so vidne tudi že v notranjepolitičnem dogajanju v Turčiji. Zastoj v pogajanjih je imel negativen vpliv tako na izvajanje reformnih ukrepov v Turčiji kot tudi na turško in širše evropsko javno mnenje glede članstva v EU (Independent Commission 2009, 7, 11).

Čeprav je bilo vprašanje zagotavljanja celovite varnosti vedno na programu EU, pa je s širitvami in predvsem v zadnjem desetletju še pridobilo na pomenu. Kot že ugotovljeno v zgornjem poglavju spremenjeno politično-varnostno okolje po koncu hladne vojne zahteva nove pristope. Geostrateški položaj Turčije v kombinaciji z močno vojsko in islamski karakter turške družbe bi lahko okrepili politična in operativna prizadevanja EU v regiji, iz katere izhajajo neposredne nevarnosti za EU, tj. na Bližnji vzhod, Kavkaz, Srednjo Azijo. Pri tem pa ne gre spregledati konkretnih dilem, ki se ob tem odpirajo: v Turčiji obstaja posebno močna skupina vpliva, ki ima moč in sredstva (tudi nasilno) prevzeti oblast v državi, je izreden mobilizator javnega mnenja, ima v evropskem merilu neprimerljiv vpliv na notranjepolitično dogajanje v državi in pomembno vpliva na oblikovanje politik do nekaterih zunanjepolitičnih vprašanj (npr. Ciper, Kurdi), ki so hkrati nekateri najbolj pereči problemi v procesu pogajanja za članstvo v EU. Ta organizirana skupina je vojska, od katere si EU obeta okrepitev lastnih operativnih zmožnosti in deloma tudi preventivnega (pasivnega) učinka na (vojaško) varnost hkrati pa prav na to skupino gleda s strahom, saj je zgodovina pokazala, da se turška vojska ne podreja zlahka civilnemu nadzoru in je zmožna izvesti akcije, ki jih demokratično izvoljena oblast ni predhodno avtorizirala.

Turčije v EU in zagovarja t.i. privilegirano partnerstvo za Turčijo. Državi se razhajata v stališčih do Irana, vprašanja Cipra, predvsem pa glede poučevanja turških otrok v turškem jeziku v nemških šolah (BBC News 2010b).

Turška vojska ima prav tako velik vpliv na reševanje nekaterih odprtih (varnostnih) vprašanj povezanih s priključevanjem EU.

Ena izmed dilem, ki se pojavlja ob vprašanju tradicije islama v povezavi z geografsko lego Turčije, je njena zunanje-politična usmeritev in usklajevanje s skupno zunanjo politiko EU. Kot je pokazano v zgornjem poglavju se je Turčija vse do volitev leta 2002 intenzivno nagibala proti Zahodu. Z zmago AKP na volitvah se je začela vidna sprememba v zunanji politiki Turčije do ('sovražnih') držav v regiji. Dilema se pojavi ob vprašanju, ali bo islamska narava Turčije politično orožje EU za krepitev odnosov z državami Bližnjega vzhoda ali pa bo ravno to postala ovira delovanja EU kot celote? Ali ta sprememba pomeni islamizacijo države? Kako to sprejema vojska? Ali bosta geostrateška lega in islam omogočili ali preprečili islamskemu fundamentalizmu vdor v EU? Ali bo Turčija s sabo prinesla (islamski) terorizem ali bodo ravno njene izkušnje pripomogle k zvišanju ravni varnosti?

V poglavju o varnosti sem razpravljala o pomenu zagotavljanja vseh ravni varnosti in odgovornosti države/mednarodne skupnosti. Ena pogostejših (varnostnih) dilem, s katero se zadnja leta sooča EU²² in je neizogibno povezana s praktično vsemi ravni varnosti, je zagotavljanje energetske varnosti. Zanesljiva in neprekinjena oskrba z energijo je pomemben dejavnik zagotavljanja ekonomske in socialne varnosti. Turčija je v povezavi z zgoraj obravnavanim izjemnim geografskim položajem križišče med dobavitelji in odjemalci in bi bila za EU neprecenljiva v oskrbi z energenti. Dilema, ki se pojavlja tukaj je, ali bo Turčija sploh sposobna zagotoviti varno oskrbo EU? Pestro notranje-politično dogajanje in zgodovina predvsem terorističnih aktivnosti vzbujajo določene zadržke, ali bo Turčija sposobna zagotoviti ustrezno zaščito energetske infrastrukture in s tem dejansko nemoteno oskrbo z energenti.

²² Plinska kriza iz leta 2009 je praktično ohromila del Evrope, povzročila obsežen izpad v gospodarstvu in ponovno opozorila, da je za nemoteno oskrbo nujno potrebna diverzifikacija energentov in energetskih poti (Gow 2009).

4. ČLANSTVO TURČIJE V EU – GROŽNJA ALI KREPITEV VARNOSTI?

ES je decembra 2003 sprejel Evropsko varnostno strategijo z naslovom "Varna Evropa v boljšem svetu", ki je zagotovila politični okvir za delovanje Evropske varnostne in obrambne politike. Strategija določa načela in postavlja cilje za uveljavljanje varnostnih interesov EU, analizira glavne izzive in grožnje evropski varnosti, kot so terorizem, širjenje orožij za množično uničevanje, regionalni konflikti, propadle države, organizirani kriminal, energetska varnost, podnebne spremembe, piratstvo itd. (Svet EU 2008a, 3). Na podlagi odločitve Evropskega sveta decembra 2007 je strategija v procesu revizije, saj to zahteva spremenjeno varnostno okolje s čedalje kompleksnejšimi grožnjami. Evropski parlament (EP) je v resoluciji z dne 19. februarja 2009²³ podal jasno mnenje, da grožnje varnosti niso več zgolj vojaške narave in da je temu ustrezno treba prilagoditi sredstva ukrepanja. Hkrati je v resoluciji ugotavljal, da je za skupno učinkovito obrambno politiko treba vzpostaviti vojaške evropske sile in poziva države, da se presežejo nacionalni okvirji zagotavljanja varnosti in spodbuja k širšemu razmišljanju na tem področju, ki presega meje nacionalnih držav (Evropski parlament 2009).

Turčijo v procesu priključevanja k EU spremlja mnogo predsodkov, ki odsevajo tudi skrb in strah držav članic EU za njihovo varnost kot tudi varnost celotne EU. Toda te predsodke, ki se pogosto navezujejo na 'kulturno različnost', je treba dati v širši kontekst in gledati na vlogo Turčije na področju varnosti in obrambe ter zunanjepolitičnih prizadevanjih EU na Bližnjem vzhodu, Srednji Aziji, Kavkazu in tudi Zahodnem Balkanu. Njena posebna geopolitična lega in najmočnejša vojska v Evropi bi EU prinesle določene koristi, okrepile prizadevanja za krepitev določenih politik, predvsem drugega stebra oz. Skupne zunanje in varnostne politike (SZVP) ter Evropske varnostne in obrambne politike (EVOP), kakor tudi energetske varnosti, ki postaja ena izmed prioritarnih področij EU, saj ne zajema zgolj neprekinjene oskrbe z energenti, ampak tudi določene druge varnostne aspekte, ki jih bom obravnavala v poglavju o energetske varnosti.

²³ Resolucija Evropskega parlamenta z dne 19. februarja 2009 o evropski varnostni strategiji ter evropski varnostni in obrambni politiki (Evropski parlament 2009).

V tem poglavju se bom delno dotaknila teh vprašanj, in sicer na način, ki bo upošteval tako notranje kot zunanje dejavnike, ki vplivajo na moč vloge Turčije kot elementa evropske varnosti. Ta vprašanja bodo povezana s položajem turške vojske v sistemu evropske varnosti, vprašanjem Kurdov in Cipra, terorizma in boja proti njemu ter z zagotovitvijo energetske varnosti.

4.1 Turška vojska

Vojska ima v Turčiji poseben položaj, tako zaradi zakonskih določil predvsem pa zaradi ugleda, ki ga uživa v civilni družbi. Le-ta se je, kot je že bilo omenjeno, razvil zaradi kulturnih dejavnikov in zgodovinskih okoliščin, ki so pripeljali do tega, da vojska uživa skoraj večje zaupanje družbe kot drugi državni organi, kar poraja tudi dvome v demokratičnost turškega političnega sistema (Satana 2008, 372). Zgodovina je pokazala, da je turška civilna družba vojski pripravljena odpustiti posege v politiko z namenom ohranjanja družbenega reda, integritete države in družbe. To dejstvo kaže, da turška družba še ni v celoti ponotranjila modernih demokratičnih načel in principov, saj v demokratičnih državah ni običajno, da bi se politične krize v državah reševale preko vojaškega posega v državo²⁴, v Turčiji pa se je to zgodilo že večkrat.

4.1.1 Civilno-vojaški odnosi v demokratičnem sistemu

Teoretiki običajno obravnavajo vojaški vpliv/poseganje v politiko in širšo družbo kot kritično oviro za razvoj demokracije, polnega uživanja političnih in državljanskih pravic ter svoboščin. Turčija bi, zgodovinsko gledano, v tem pogledu lahko bila pozitivna izjema (Capezza 2009). Tradicionalna naloga vojske je obramba družbe in države pred zunanjo ogroženostjo in podpora zunanji politiki države. Že Huntington je

²⁴ Turška vojska je od ustanovitve moderne Turške republike štirikrat izvedla državni udar, in sicer v letih 1960, 1971, 1980 in postmoderne državni udar 1997. Zadnji poskus strmoglavljenja vlade s strani vojske je bil zabeležen med leti 2003-2010 (več o tem v poglavju o zgodovini moderne Turške republike). Pri državnih udarih, ki jih lahko preučujemo na primeru Turčije, se pojavi določena posebnost, ki se npr. pri državnih udarih v državah Latinske Amerike običajno ne pojavlja. V Turčiji je vojska po vsakem državnem udaru v doglednem času oblast vrnila civilni oblasti in to prostovoljno (Satana 2008, 365–366).

v svoji študiji iz leta 1954 o zgodovini vojske v zahodnih družbah opredelil splošno sprejemljivo dejstvo o civilno-vojaških odnosih v modernih demokracijah: politika presega področje delovanja vojske in vsako sodelovanje vojaških oficirjev v politiki spodkopava njihovo profesionalnost. Vojska mora ostati nevtralna, služiti državi in spoštovati superiornost politične modrosti državnikov (Huntington v Jelušič 1997, 120). Razvite demokratične države so sposobne ohraniti civilno-vojaške odnose v sistemu, kjer civilne elite sprejemajo končne odločitve. Tudi EU pozitivno ocenjuje odnos dominacije civilne oblasti nad vojsko in je prav zato kot enega izmed političnih koebenhavnskih kriterijev določila učinkovit civilni nadzor nad nacionalno vojsko (Satana 2008, 367, 374). Po 'Huntingtonovi formuli' naj bi vojska tako obstajala v demokracijah kot akter zunaj politike, hkrati pa je zanj najboljša oblika samonadzora politične moči vojske profesionalizem vojske (Huntington v Satana 2008, 362). Sodobni analitiki teorijo profesionalizma kot obliko samonadzora v razvijajočih se demokracijah, ki se še niso dokončno konsolidirale, zavračajo, saj naj bi zanemarjala notranjo dinamiko razvoja države. Profesionalizirana vojska v razvijajočih se demokracijah, se za razliko od vojsk v zahodnih demokracijah (katerih primarna skrb so grožnje, ki prihajajo iz mednarodnega okolja), sooča s pritiski, ki izhajajo iz notranjega civilnega okolja in civilne oblasti, kar posledično lahko pripelje do konfrontacije z državnim vrhom. Vojska začne izkazovati večjo lojalnost do države kot pa do družbe (in s tem legalno in legitimno izvoljene oblasti), s tem pa upraviči poseg v civilno sfero politike (Satana 2008, 362 in Özbudun 2007, 3–4).

Temeljno načelo pri demokratičnem modelu civilne nadvlade v civilno-vojaških odnosih je razlikovanje med državo in legitimno vlado. Vojska mora izkazovati osnovno zvestobo slednji. Vsako razlikovanje s strani vojske med cilji vlade in cilji države lahko vodi v krizo legitimnosti. Demokratični model izhaja iz trditve, da je vojaška moč legitimna zgolj takrat, ko ima soglasje s strani družbe kot celote (za družbo naj bi govorila demokratično izvoljena vlada) (Huntington in Abrahamsson v Jelušič 1997, 113–114). Vojaki so javni uslužbenci, ki ne posestevajo specifične politike, ampak nudijo družbi svoje usluge v skladu z zahtevami te družbe. Kljub vsemu povedanemu pa je vojska v politiki vedno prisotna, prav zaradi svoje vpetosti v širši družbeni sistem in vanjo tudi posega zakonito ali nezakonito, v okviru svojih pooblastil ali izven njih. Tudi vojskin poseg v politiko je lahko povsem legitimen, če se ujema s politično tradicijo države (Jelušič 1997, 86–87, 95).

4.1.2 Civilno-vojaški odnosi v Turčiji

V obdobju po hladni vojni sta se EU in zveza NATO izkazala kot dve instituciji, ki sta s pogojevanjem pristopnih pogajanj kandidatke (države Srednje in Vzhodne Evrope) spodbujali k demokratizaciji civilno-vojaških odnosov po vzoru zahodnih držav, predvsem pa k demokratičnemu nadzoru nad oboroženimi silami. V tem pogledu je zanimiv položaj Turčije. Je članica zveze NATO od leta 1952, vendar zgoraj omenjen demokratičen civilni nadzor nad oboroženimi silami v praksi skorajda ni obstajal. Šele proces priključevanja EU je spodbudila reforme, ki so civilno-vojaške odnose in razmerja v državi približali zahodnemu modelu (Güney in Karatekelioglu 2005, 440). Zanimiva razlika v primerjavi z zahodnimi državami je, kot sem omenila na začetku tega poglavja, da se v teh državah vojska, v primeru ogroženosti države od znotraj, ne odloča za poseganje, medtem ko se v Turčiji kaže popolnoma drugačna praksa. Z drugimi besedami: v državah Zahodne Evrope je vloga vojske zagotavljanje varnosti države od zunaj, v Turčiji pa ta distinkcija ni tako jasna (Satana 2008, 365).

Kot že rečeno, je bila vojska v Turčiji ena najpomembnejših sil pri razvoju sodobnih socialnih, gospodarskih in političnih struktur v državi in ostaja vse do danes pomemben mehanizem vzpostavljanja ravnotežja (Duman in Tsarouhas 2006, 410). Šele leta 1923 se je (formalno) podredila civilni oblasti, vendar je še najprej ostala gonilna sila Atatürkovih reform saj so v prvi fazi moderne turške države najpomembnejše civilne politične položaje zasedli nekdanji vojaški oficirji. Naslednik Atatürka İsmet İnönü je s kadrovske spremembami poskušal občutno zmanjšati vpliv vojske na politiko; čeprav je sprva razmišljal, da bi načelnika generalštaba podredil ministrstvu za obrambo (kot je to običajno v zahodnih demokracijah), se je odločil, da bo le-ta še naprej poročal neposredno predsedniku vlade (Capezza 2009). V ustavi iz leta 1982 se to ni spremenilo in kljub ustavnim reformam ostaja aktualno še danes. Vojska naj bi se na ta način izognila politizaciji, kot se je to dogajalo v 50. letih prejšnjega stoletja (The Constitution of the Turkish Republic 1982, 117, čl. in Güney in Karatekelioglu 2005, 444–445)

V postmodernem obdobju, ko se je zahodni svet začel spopadati z verskim fundamentalizmom, je v Turčiji čedalje bolj opazen (ponovni) vzpon islamističnega gibanja. Ironično je, da je to vojska po državnem udaru 1980 na nek način celo

dovolila, saj so v tem obdobju sprejeli strategijo »turško-islamske sinteze«, ki naj bi ohranila sekularno naravo države, hkrati pa pripomogla k stabilizaciji države v obdobju po hladni vojni. (Satana 2008, 366–367).

Z ustavnimi spremembami leta 2001 je turška civilna oblast (pod pritiski iz EU) začela spreminjati vlogo vojske v turški družbi. Septembra 2001 je turški parlament sprejel amandmaje, ki prepovedujejo, da bi posegla civilno sfero, tudi z namenom braniti ustavno ureditev, če prej zadeve ni proučilo ustavno sodišče (ki je pristojno za proučevanje zadev povezanih s kršenjem ustave). Julija 2003 je turški parlament sprejel paket reform, ki je predvidel tudi civilno vodstvo Nacionalno-varnostnega sveta, organa, ki svetuje predsedniku o varnostnih in obrambnih vprašanjih. Avgusta 2004 je predsednik Turčije na mesto direktorja Nacionalno-varnostnega sveta prvič imenoval nevojaško osebo. Leta 2004 je turški parlament odpravil državna varnostna sodišča (Capezza 2009 in Özbudun 2007, 5). 12. septembra 2010 je bilo na referendumu sprejetih 26. ustavnih sprememb (za krepitev demokracije, zmanjšanje vpliva vojske na politiko in modernizacijo države).

4.1.3 Turška vojska – krepitev vojaških zmogljivosti EU?

Čeprav se EU zaveda pomembne vloge, ki so jo imele oborožene sile v zgodovini Turčije in jo imajo še danes v turški družbi ter priznava, da so bili trenutki, ko je bila ta vloga pozitivna in da je nemogoče izkoreniniti takšno prevladujočo vlogo na mnogih področjih življenja, je Turčiji poslala jasno sporočilo, da če želi postati članica EU, mora biti vloga vojske primerljiva z vlogo vojske v drugih državah članicah EU, kar med drugim pomeni tudi to, da mora biti vojska pod demokratičnim nadzorom civilne oblasti (Güney in Karatekelioglu 2005, 441).

Duman in Tsarouhas (2006, 408) opažata, da ima EU posreden in neposreden vpliv na potencialno izboljšanje civilno-vojaških odnosov in razmerij v državah kandidatkah. EU od kandidatki pričakuje vojaško sodelovanje in koordiniran civilni nadzor nad vojaškimi aktivnostmi znotraj držav in tistih, ki presegajo državne meje. EU od kandidatki nadalje zahteva harmonizacijo pravnih predpisov, ki bodo neposredno ali posredno vplivali na spremembo v civilno-vojaških razmerjih v državi kandidatki.

Pogoji EU, ki jih mora kandidatka predhodno izpolniti, posredno in neposredno krepijo demokracijo v državi oz. ustvarjajo okolje, kjer se demokratične reforme lahko izvajajo, kar vpliva tudi na civilno-vojaška razmerja in odnose v državi.

Capezza (2009) kot ironično navaja, da kljub nespornim zgodovinskim dokazom, da je turška vojska tisti mehanizem v državi, ki dejansko omogoča ravnotežje med različnimi silami v državi in tako varuje demokracijo ter hkrati omogoča njen nadaljnji razvoj, evropski uradniki kot ključno reformo zahtevajo zmanjšanje vpliva vojske. Nekoliko se zdi podcenjeno tudi dejstvo, da sama turška vojska razmišlja o perspektivah Turčije kot članice EU. Tako, denimo, kaže povedati, da je turška vojska nekoliko razdvojena glede vprašanja pristopanja k EU. Mlajše generacije oficirjev dojemajo vstopanje Turčije v EU kot geopolitično nujnost, medtem ko starejše generacije izražajo določene zadržke; vstop Turčije v EU dojemajo kot nasprotovanje turški zgodovini in kot nasprotje kemalistični revoluciji (Capezza 2009). Vseeno pa starejše generacije načrtno ne ogrožajo procesa približevanja. Vojska je svoj pogled o tem izrazila v Nacionalnem strateškem dokumentu²⁵, ki ga je Nacionalni varnostni svet sprejel 31. oktobra 1997, v katerem so zapisali, da se mora cilj polnopravnega članstva Turčije v EU še naprej intenzivno zasledovati, hkrati pa je treba imeti pred očmi pomisleke nekaterih držav (Güney in Karatekelioglu 2005, 446, 450). Starejši generali so kritizirali poskuse določenih držav, ki Turčijo izključujejo iz 'novega evropskega zemljevida', hkrati pa so zatrdili, da nova politična in varnostna arhitektura EU ne bo zagotovila stabilnega okolja za Evropo na dolgi rok. Ustvarja namreč umetne meje v Evropi, ne prispeva k evropski enotnosti in ne bo prispevala k ustvarjanju stabilnih regij na npr. Kavkazu, Sredozemlju, Črnem morju itd. (Güney in Karatekelioglu 2005, 450–451). Turška vojska si danes skupaj z vlado prizadeva za izpolnitev najpomembnejšega zunanjepolitičnega cilja, t. j. postati polnopravna članica EU. Pri zasledovanju tega cilja je sprejela ustavne spremembe, ki so ji občutno zmanjšali vplivna področja in samo moč vplivanja na vsakodnevno politiko države (Satana 2008, 367).

²⁵ Vsakih pet let turška vojska sprejme Dokument nacionalne varnostne politike, v katerem so zapisane ocene notranje in zunanje ogroženosti Turčije in ki služi kot osnova za državno varnostno politiko. Zanimivo je, da je dokument tajen in pri njegovem nastanku običajno ne sodeluje niti ministrski svet (Cizre 2002, 7).

V luči osrednje teme tega diplomskega dela je notranjepolitične razsežnosti delovanja turške vojske nemogoče ločiti od njenega pomena za EU. Dejstvo je, da je turška vojska za EU izrednega strateškega pomena. Je druga največja vojska v zvezi NATO in hkrati pomembna varnostna sila v eni najbolj nestabilnih regij na svetu (Capezza 2009). Turčija je pomembna članica zveze NATO in s tem pomemben steber evropske obrambe vse od leta 1952 in je hkrati edina država v zvezi NATO, katere večinsko prebivalstvo je islamske veroizpovedi. Turške oborožene sile so dobro pripravljene na nove oblike groženj, ki prihajajo iz mednarodnega okolja in so se temu primerno reorganizirale in modernizirale (Satana 2008, 366). Turški vojaki (in policisti) so od leta 2003 sodelovali že v sedmih operacijah v okviru SZVP in EVOP, kljub temu pa Ankara ni vključena v načrtovanje in odločanje o teh operacijah (Blockmans 2010, 16). Aprila 2006 je bil na podlagi člena 24 PEU (v novi pogodbi člen 37) sklenjen bilateralni sporazum med EU in Turčijo, v katerem je podrobneje opredeljeno sodelovanje Turčije v operacijah pod vodstvom EU. Sporazum je jasno opredelil, da prispevek Turčije k operaciji EU za krizno upravljanje ne posega v avtonomijo odločanja EU, hkrati pa ne posega v pravico Turčije, da se samostojno odloča, če bo prispevala svoje sile v določeni operaciji (Blockmans 2010, 17).

Do 90. let prejšnjega stoletja je bila evropska varnost in obramba skoraj v celoti vezana na zvezo NATO (Libor in Khol 2003, 20). Sodelovanje na področju preprečevanja in reševanja konfliktov v Evropi in izven Evrope ter zagotavljanja varnosti med obema organizacijama je tesno in dopolnjujoče, kar je pogojeno tudi s tem, da imata skupnih 21 članic. Že na začetku sodelovanja se je pojavila potreba po definiranju medsebojnih odnosov ter pristojnosti, s čimer bi se organizaciji izognili podvajanju aktivnosti in sredstev in hkrati spoštovali avtonomnost obeh organizacij. Svet EU se je v Poročilu o izvajanju evropske varnostne strategije – Zagotavljanje varnosti v spreminjajočem se svetu z dne 11. decembra 2008 dotaknil tudi odnosov in sodelovanja med EU in zvezo NATO. V poročilu je ugotovil, da uradni odnosi med državama niso bistveno napredovali in da mora EU v prihodnje okrepiti strateško partnerstvo z zvezo NATO, predvsem z okrepljenim operativnim sodelovanjem in nadaljnjo izgradnjo vojaških zmogljivosti, ob spoštovanju neodvisnosti obeh organizacij (Svet EU 2008b, 2,11). EP se je samo dva meseca po sprejetju tega poročila odzval z resolucijo o vlogi zveze

NATO v varnostnem ustroju EU. 19. februarja 2009 je obe organizaciji pozval k okrepitvi in izboljšanju sodelovanja, k prizadevanju za večjo maksimizacijo sredstev obeh organizacij ter h končanju institucionalnih nesoglasij (Evropski parlament 2009, 70). EP je v resoluciji poudaril pomembno vlogo zveze NATO za varnostni ustroj Evrope nekoč in danes (Evropski parlament 2009, 72). Hkrati je EP v resoluciji poudaril čedalje večji pomen EVOP in izboljšanje sposobnosti EU za samostojno soočanje z varnostnimi grožnjami 21. stoletja. Tudi in predvsem iz praktičnih razlogov, t. j. razporejanja finančnih in drugih sredstev držav članic obeh organizacij, je nujno treba ponovno opredeliti razmerja in sodelovanje med organizacijama. Države članice, katerih večina ima že okrnjena sredstva, ki jih namenja obrambi in drugim varnostnim vprašanje, se tako soočajo z dilemo razporejanja sredstev, hkrati pa sta organizaciji prikrajšani za optimalni izkoristek teh sredstev. Sodelovanje, delitev pristojnosti in delitev sredstev (tehnologije, kadri itd.) bi znatno pripomoglo v odnosu EU–NATO, EU–države članice, NATO–države članice, hkrati pa izboljšalo evropsko varnost na več ravneh (Valasek 2007, 1–2, 6). EP je v resoluciji med drugim pozval Turčijo, da preneha ovirati sodelovanje med EU in zvezo NATO (Evropski parlament 2009, 73). Turčija se pri svojem nasprotovanju opira na argument, da dve EU članici, Malta in Ciper, ki nista članici zveze NATO in nimata posebnega sporazuma o varovanju zaupnih informacij, ne moreta dostopati do informacij občutljive narave, ki bi jih zveza NATO, v okviru tesnejšega sodelovanja z EU, le-tej posredovala, hkrati pa tudi ne moreta sodelovati na skupnih sestankih. Bolj verjetni razlog je, da Turčija s tem nasprotovanjem na nek način kaznuje EU, ki je 2004 kot članico sprejela Ciper, s katero ima Turčija več desetletni nerešen spor, ki je hkrati ovira za vstop Turčije v EU (Valasek 2007, 5–6).

Turčija bi lahko znatno okrepila vojaške zmogljivosti EU. Obrambni proračuni članic zveze NATO in EU so se v obdobju po hladni vojni, še posebej pa v zadnjih letih slabšanja gospodarskega položaja, zmanjšali tudi na manj kot 2 % BDP. Turški obrambni proračun pa je v tem istem obdobju ostal na približno 4 % (Satana 2008, 367). Istočasno sta turška obrambna industrija in oborožene sile doživele številne spremembe, da bi se čimbolj približale kriterijem strukture sil zveze NATO (Satana 2008, 368). Turčija ima drugo največjo kopensko vojsko v zvezi NATO in peto

največjo mornarico. Največji del teh sil je stacioniran v regijah, kjer EU vidi največjo grožnjo svoji varnosti.

Satana (2008, 380) pravi, da analize kažejo, da se turška vojska počasi ampak vztrajno spreminja in sledi zahodnim trendom. Ključna razlika med turško vojsko in zahodnim modelom vojske je še vedno prisotna skrb in odzivanje na notranje grožnje (politične, verske, gospodarske, socialne itd.). Turške oborožene sile dojemajo svoje obveznosti v okviru mednarodnih organizacij zveze NATO, EU in OZN zelo resno in jih profesionalno opravljajo, vendar pa te obveznosti niso nadomestile 'notranje misije', ki jo vojska opravlja v državi. Zanimiva je na to temo teorija Johna Allena Williamsa (v Satana 2008, 382), ki pravi, da sta po napadu na Svetovni trgovinski center v New Yorku 9. septembra 2001 in v skladu z vojno proti terorizmu domovinska varnost in notranje grožnje pridobile na prioriteti v zahodnih demokracijah, tako da dejansko skrb turške vojske za notranje zadeve ni več tako odstopanje, ampak postaja na nek način norma.

*

*

*

Nesporno dejstvo je, da sodelovanje med Turčijo in EU na varnostnem področju ni nekaj novega. Sodelovanje v zvezi NATO in Zahodnoevropska unija (Western European Union – WEU) je Turčijo približalo evropskim državam in EU tudi v vojaškem/varnostnem pogledu; tako ima usklajevanje med Turčijo in EU na vojaškem področju dobro podlago, kar omogoča bolj učinkovito sodelovanje v prihodnosti. EU je v Evropski varnostni strategiji iz leta 2003 opredelila terorizem, orožje za množično uničenje, regionalne konflikte, nedelovanje države in organiziran kriminal kot ključne grožnje. Turčija kot ključne grožnje za njeno varnost prav tako navaja terorizem, orožje za množično uničenje, regionalne konflikte, verski ekstremizem (Turkish General Staff 2011). Za dolgoročno rešitev varnostnih problemov, ki izhajajo iz neposredne sosesčine Turčije, se ta mora povezati z močnim mednarodnim akterjem; EU je ta akter, saj ima izjemen interes za reševanje problemov v njeni neposredni sosesčini, še posebej pa v regiji, od katere si obeta izjemne koristi (predvsem na energetskega področju). Turčija tako rabi podporo EU, hkrati pa EU ob morebitni

eskalaciji sporov v sosednjih regijah kot npr. med Sirijo in Iranom, potrebuje vojaške zmogljivosti Turčije (zmožnosti hitrega posredovanja).

Kot je bilo nakazano zgoraj, lahko Turčija znatno okrepi prizadevanja EU na področju EVOP (in SZVP), saj ima največjo, zelo dobro izurjeno in opremljeno vojsko v Evropi. To bi pomenilo znatno okrepitev za EU pri svojih mirovnih prizadevanjih (mirovne misije, evropske bojne skupine itd.), ki se pri nekaterih svojih operacijah že sedaj zanaša na Turčijo. Za EU bi bilo smiselno, da že sedaj Turčiji ponudi določeno obliko sodelovanja oz. partnerstva v okviru EVOP, kar bi olajšalo sodelovanje EU–NATO, hkrati pa bi EU omogočilo dostop do določenih varnostno/obrambnih zmogljivosti Turčije za namene operacij EU (Valasek 2007, 6). Menim, da če hoče EU postati učinkovit globalni akter tudi na področju varnosti, obrambe in preprečevanja konfliktov v svojem 'arzenalu' potrebuje močno in zmogljivo turško vojsko.

4.2 Kurdsko vprašanje

Za Turčijo reševanje vprašanja Kurdov ni zgolj reševanje vprašanja človekovih pravic in pravic manjšine, ampak je zelo močno povezano z varnostnimi vprašanji. Kurdi predstavljajo največjo manjšinsko skupnost v državi (cca. 13 milijonov Kurdov živi v Turčiji; kurdske skupnosti se nahajajo še v Iranu, Iraku, Armeniji in v Siriji)²⁶. Po koncu prve svetovne vojne je bila s Sevrejskim sporazumom predvidena avtonomija za Kurde, kasnejša mirovna pogodba iz Lausanne pa ni več omenjala kakšne posebne zaščite za pripadnike kurdske manjšine (pogodba omenja verske manjšine in ker se Kurdi po svoji veri ne razlikujejo od večinskega prebivalstva v regiji oz. Turčiji, jim s tem ni bila priznana posebna zaščita) (Yeşilada 2002, 107). Turčija je nad kurdsko manjšino izvajala asimilacijsko politiko in jim po državnem udaru leta 1980 prepovedala izražanje lastne kulturne pripadnosti ter uporabo kurdskega jezika v javnosti (Kaliber in Tocci 2010, 195). Kurdi so se proti tovrstnim pritiskom skozi zgodovino vseskozi upirali, vendar se je šele v osemdesetih letih prejšnjega stoletja izoblikovala zavest o ločeni etnični pripadnosti in s tem separatistične težnje. Kurdi so ločeni s političnimi mejami in ker so razdeljeni in podvrženi različnim obravnavam, je

²⁶ Kurdistan je razdeljen med jugovzhodno Turčijo, severno Sirijo, južno Armenijo, severovzhodni Irak in severozahodni Iran (Mehikić in Šabič 2008, 135).

njihov položaj drastično različen. Tako v Iraku uživajo veliko stopnjo avtonomije vse od prve zalivske vojne in se ji niso pripravljene odpovedati. Njihov položaj je dodatno okrepljen z dejstvom, da se v tem delu Iraka nahajajo znatne naftne rezerve (mesto Kirkuk) (Somer 2005, 113–114). Somer (2005, 124) pravi, da je ustanovitev kurdske države malo verjetna, predvsem zato, ker države, ki imajo kurdsko manjšino, temu nasprotujejo. Sama možnost, da bi lahko do tega prišlo, pa je povezala Turčijo, Sirijo, Iran in Irak ter vzpostavila sodelovanje na področju boja proti kurdskim skrajnežem in omejevanju secesionističnih teženj.

Leta 1978 je bila ustanovljena PKK²⁷, ki je leta 1984 sprožila gibanje za ustanovitev ločene kurdske države, kar je vodilo k razglasitvi izrednega stanja s strani turške vlade na jugovzhodu Anatolije. Leta 2002 so spremenili ime stranke, in sicer v Kongres za svobodo in demokracijo v Kurdistanu (*Kongreya Azadi u Demokrasiya Kurdistan – KADEK*). Oktobra 2003 so KADEK razpustili in formirali Kongres kurdskega ljudstva (*Kongra Gele Kurdistan – KGK*) (Sözen 2006, 6). Kurdsko vprašanje je Turčija uspešno sekuritizirala, predstavila kot eksistenčni problem za državo in s tem omogočila vojski izvajanje izrednih ukrepov (Kaliber in Tocci 2010, 197). Totalna vojna proti kurdskega separatizmu je trajala vse do februarja 1999, ko je bil prijet vodja PKK Abdullah Öcalan²⁸. Uradna Turčija je v tem konfliktu zavzela stališče, da gre pri kurdskega separatizmu za terorizem, in v skladu s tem še vrsto let v jugovzhodnih provincah izvajala izredno stanje. Dokončno ga je odpravila 2002 (Güney in Karatekelioğlu 2005, 449–450).

Kurdska skupnost je v Turčiji močan zagovornik priključevanja Turčije EU, saj se je od začetka predpristopnih pogajanj njihov položaj precej izboljšal. EU priznava Kurde

²⁷ PKK ni (bila) edina politična stranka Kurdov. Leta 1991 je bila Ljudska delavska stranka (*Halkın Emek Partisi*) celo izvoljena v turški parlament. Leta 1993 jo je turško Vrhovno sodišče prepovedalo. Istega leta je nastala pro-kurdska Demokratska stranka (*Demokrasi Partisi*), ki jo je Vrhovno sodišče prepovedalo leto kasneje (Mehikić in Šabič 2008, 136).

²⁸ Abdullaha Öcalana so aretirali na grški ambasadi v Keniji. Kasneje se je izkazalo, da se je pred tem skrival v Grčiji (grška vlada je bila o tem obveščena), iz Grčije pa je odpotoval s ciprskim potnim listom (Mehikić in Šabič 2008, 147). Njegovo prijetje in obsodba (sodišče mu je izreklo smrtno kazen) je ponovno postavilo v ospredje problem smrtnih kazni v Turčiji (še en izmed posebnih političnih pogojev). Turčija je leta 2002 dokončno odpravila smrtno kazen; Abdullaha Öcalana ni nikoli usmrtila (Mehikić in Šabič 2008, 137).

kot etnično manjšino, ki jim v skladu z Okvirno konvencijo Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin iz leta 1995, Evropski listini o regionalnih in manjšinskih jezikih iz leta 1992 in Priporočilu Parlamentarne skupščine Sveta Evrope 1201 iz leta 1993, pripadajo določene pravice, predvsem pa pravica do svobodne izražanja lastne identitete (Mehikić in Šabič 2008, 136).

Turčijo je upravičeno strah, da bo čedalje večja avtonomija pri iraških Kurdirh sprožila separatistične težnje pri kurdski manjšini v Turčiji. Od leta 1984, ko je PKK začela oboroženo vstajo proti Turčiji, je bilo ubitih že več kot 40.000 ljudi. Zadnja serija krvavih spopadov se je odvijala junija in julija 2010. PKK napada turško vojsko iz oporišč v severnem Iraku, turška vojska pa izvaja letalske napade in napade z manjšimi, mobilnimi enotami. Vladajoča AKP načrtuje posebno vojaško enoto, ki bi nadzorovala in branila mejo z Irakom (kjer ima PKK svoje baze) (BBC News Europe 2010c). 21. julija 2010 je BBC objavil članek, v katerem je vodja PKK Murat Karayilan Turčiji posredoval pogoje, pod katerimi bi se PKK razorožila: PKK se bo razorožila pod nadzorstvom OZN, če Turčija razglasi premirje in konča vojaške operacije ter podeli avtonomijo turškemu Kurdistanu po vzoru španske Katalonije. Murat Karayilan je hkrati napovedal, da če Turčija zavrne predlog, bo PKK prisiljena razglasiti neodvisnost (BBC News Europe 2010a). Kljub vojaškim odgovorom na napade PKK s strani Turčije je v zadnjih letih Turčija aktivno začela iskati tudi politično pot k reševanju te problematike. Aktivno se povezuje z vladami Iraka in Sirije ter predstavniki voditeljev iraških Kurdiv.

Kurdsko vprašanje ima torej tako notranjepolitične kot tudi zunanjepolitične razsežnosti. V primeru, da iraški Kurdi še povečajo svojo avtonomijo in se približajo idealu samostojne države (Kurdistan), lahko to sproži plaz v kurdskih skupnostih v sosednjih državah (Iranu, Siriji in Turčiji), kar bi lahko bilo neugodno tudi za EU. Na nek način poudarjena avtonomija, kaj šele samostojnost niti ni v interesu EU. V takem primeru bi namreč obstajala nevarnost, da bi z morebitnim članstvom Turčije v EU ta dobila »nov Ciper« – turški Kurdi bi, denimo, lahko bili del EU, Kurdi v Siriji, Iraku in Iranu pač ne (Pirzio - Biroli 2009, 3). Čeprav je scenarij kurdskega osamosvajanja malo verjeten, pa je treba upoštevati tudi to možnost, še posebej ob aktivnostih kurdskih upornikov na turškem ozemlju. Tako je ne glede na različne scenarije mogoče

skleniti, da bi EU s članstvom Turčije, posvojila kurdski problem in bi ga ob morebitni eskalaciji kurdskega vprašanja skupaj s Turčijo bila primorana reševati.

4.3 Ciper

Zaradi svoje lege med Bližnjim vzhodom in Evropo je bil otok Ciper že v času Otomanskega cesarstva pomembno strateško oporišče. Vse do drugega desetletja 20. stoletja so grški in turški Ciprčani živeli v miru. V časi zavzetja otoka s strani Otomanskega cesarstva leta 1571 so se na otoku naselili tudi (današnji) turški Ciprčani (Souter 1984, 657). Leta 1878 je otok prešel pod upravljanje Velike Britanije, dokončno pa je postal njena kolonija po prvi svetovni vojni (v času vojne je Velika Britanija zaradi sodelovanja Turčije na strani centralnih sil v celoti zasedla otok). Grški Ciprčani se niso strinjali z britansko oblastjo; zahtevali so priključitev celotnega otoka k Grčiji (*enosis*) (Souter 1984, 658). Turški Ciprčani, ki so bili sicer v manjšini, so močno nasprotovali tem težnjam Grkov in prvič začeli zagovarjati delitev otoka na dva dela²⁹. Leta 1960 je Ciper, na podlagi leto poprej podpisanega Londonskega sporazuma³⁰, postal neodvisna republika. Po tem sporazumu sta obe etnični skupini postali avtonomni v svojih notranjih zadevah, predsednik države je bil Grk, podpredsednik pa Turk, oba pa sta dobila pravico veta. Sporazum ni predvidel možnosti delitve otoka na dva dela, ali priključitve otoka tuji državi. Vendar pa to ni izničilo napetosti in do leta 1964 se je že vzpostavila t.i. zelena linija, ki je etnično razdelila otok na dva dela. 1964 je Varnostni svet Organizacije združenih narodov (VS OZN) z resolucijo 186 ustanovil misijo UNFICYP, ki naj bi na otoku ostali tri mesece, z možnostjo podaljšanja, vendar pa se njihov mandat vse do leta 2010 ni končal (junija

²⁹ Leta 1955 je bila ustanovljena Narodna organizacija ciprskih borcev (EOKA – *Ethniki Organosis Kypriakou Agonos*), ki je imela za končni cilj *enosis*. Turki so se zavzemali za razdelitev otoka in so leta 1957 ustanovili Turško odporniško organizacijo (TMT – *Türk Mukavemet Teskilati*) (Souter 1984, 659–660).

³⁰ Februarja 1959 je bil dosežen t.i. Londonski sporazum med Veliko Britanijo, Grčijo in Turčijo, predstavniki ciprskih Grkov in Turkov, ki je bil podlaga za ustanovitev neodvisne Republike Ciper. Ciper je postal partnerska država obeh skupnosti na otoku. Toga ustava, ki je temeljila na sporazumih podpisanih 1959, in vse glasnejše zahteve grških Ciprčanov po večji avtonomiji na jugu otoka, je med skupnostnima povzročila mnoge napetosti, ki so vodili do zloma ustavne ureditve leta 1963 (Souter 1984, 661 in Mehikić in Šabić 2008, 139).

2010 je VS OZN vnovič podaljšal mandat za nadaljnjih šest mesecev) (UNFICYP 1996 in VS OZN 2010).

Ciper je razdeljen od leta 1974. Takrat so turške sile, zaradi predhodnega vojaškega udara ciprskih Grkov, ki ga je podpirala vojaška hunta v Atenah, vdrle na severni del otoka, kjer so 1975 ustanovile Turško zvezno državo Ciper, ki naj bi obstajala znotraj federalno urejene skupne države, kasneje leta 1983, pa so na istem ozemlju ustanovili mednarodno nepriznana Turško republiko Severni Ciper (UNFICYP 1996).

Pogajanja med obema stranema so bila vse od leta 1968 neuspešna. Najbližje rešitvi so se približali leta 2004 s t.i. Annanovim načrtom, ki je predvideval združeno republiko Ciper, ki bi temeljila na dveh conah in dveh skupnostih in bi bila mednarodno priznana. Načrt so podprle tako EU kot OZN, turški Ciprčani so se na referendumu izrekli za načrt, medtem ko so ga grški Ciprčani množično zavrnilo (Hannay 2009, 1, 3). Nov krog neposrednih pogajanj se je začel 2008, ko sta voditelja turških in grških Ciprčanov dogovorila, da obstoječi *status quo* ni sprejemljiv. Turški Ciprčani se zavzemajo za ustanovitev federacije dveh politično enakopravnih avtonomnih skupnosti; Ciper se zavzema za ponovno združitev, ne pa legalizacijo dveh držav. Za razliko od turških Ciprčanov in Turčije se zavzema za aktivnejšo vlogo EU v pogajanjih. Turčija zastopa stališče, da naj se ciprsko vprašanje rešuje v okviru OZN (Turčija ni ohranila v najboljšem spominu, da je zavrnitev Annanovega načrta s strani grških Ciprčanovi EU 'nagrabila' s sprejetjem tega dela otoka v EU) (Delo.si 2010a). Leta 2010 je na predsedniških volitvah v Turški republici Severni Ciper zmagal Dervis Eroglu. Eroglu je že pred volitvami poudarjal, da ne bo odstopil od pogajanj s ciprskimi Grki, vendar pa pri iskanju rešitve ne bo preveč dejaven. Pogajanja, ki sta jih začela Mehmet Ali Talat in Demetris Hristofias predvidevajo federalno ureditev, Eroglu pa se je izrekal za ohlapno povezavo dveh držav (Dnevnik.si. 2010b). V prihodnjem krogu pogajanj bo eden izmed večjih izzivov za vpletene strani, kako se izogniti miselnosti ničelne vsote. Posledice zloma pogajanj za rešitev ciprskega vprašanja bi lahko bile večplastne: zastoj v pogajanjih med Turčijo in EU o turškem članstvu v EU, poslabšanje odnosov med Ankaro in Atenami, ter posledično poslabšanje odnosov na ravni EU–NATO (Hannay 2009, 1, 3).

Status Cipra je v zunanji in varnostni politiki Turčije vedno zavzemal pomembno vlogo, predvsem zaradi geostrateškega statusa Cipra za varnost in obrambo države. Rešitev ciprskega vprašanja je zato vitalnega nacionalnega in varnostnega interesa, hkrati pa je to vprašanje vladajoči oblasti v Turčiji vse od 50. let naprej služilo kot mobilizacijski dejavnik za usmerjanje javnega mnenja. Vprašanje Cipra je imelo v turški politiki tako dva obraza: zaradi geografske bližine je predstavljal vir neposredne in trajne grožnje turškemu narodu in državi (otok bi sovražne sile lahko 'zlorabile' za napad na pomembna turška pristanišča), hkrati pa je Ciper nepogrešljiv element in integralni del turške nacionalne varnosti in obrambe (otok je naravni podaljšek kontinentalne Turčije in s tem pomemben del obrambe) (Kaliber 2005, 325, 327). Nekdanji turški predsednik vlade Fatin Rüştü Zorlu pravi, da bi z vojaškega in strateškega zornega kota vsaka država, ki bi bila dominantna na otoku in hkrati na otokih zahodno od Turčije, imela v rokah usodo Turčije; Turčija bi bila *de facto* obkrožena, njena celotna obala bi bila blokirana (Kaliber 2005, 325). Z vidika (vojaške) varnosti je obstoj Turške republike severni Ciper nujno potreben za varnost celotne Turčije (Kaliber 2005, 327).

Iz zgoraj povedanega je razvidno, da je reševanje ciprskega vprašanja prešlo iz sfere 'normalne politike' v sfero nujne, torej je bilo 'uspešno' sekuritizirano. In kakšna je pri tem vloga turške vojske? V zgornjem poglavju sem že nakazala, kako si turška vojska lasti sprejemanje odločitev na varnostno-obrambnem področju v skladu z doktrino ultimativnega branitelja države. Prav ciprsko vprašanje je postalo eno izmed 'bojišč' v preoblikovanju civilno-vojaških odnosov v Turčiji. Kljub temu Kaliber (2005, 332) trdi, da vojska še vedno pozorno spremlja predvsem kritične zunanjepolitične teme. Vojska načeloma podpira iskanje politične rešitve, poudarja pa, da se vojska ne bo umaknila s severnega dela otoka pred dokončno rešitvijo, ki bo sprejemljiva za vse strani in ne bo ogrožala varnosti Turške republike (Akşit in Melakopides 2008, 4, 11). Kljub trenjem med vlado in vojsko glede nekaterih drugih vprašanj (sekularizem, Kurdi) pri vprašanju Cipra ni prišlo do hujših nesoglasij. Glede tega vprašanja sta strani ostali »prijazna nasprotnika« (Akşit in Melakopides 2008, 10). Najbolje bi to lahko ponazorili z dogajanjem v času priprav na referendum o Annanovem načrtu. Januarja 2003 je načelnik generalštaba Hilmi Özkök izjavil, da če se sprejme Annanov načrt, to pomeni dokončno ujetost Turčije v Anatoliji. Do januarja 2004 je vojska nekoliko omehčala svoje stališče. Nacionalni varnostni svet je takrat sprejel stališče, da

Turčija podpira prizadevanja generalnega sekretarja OZN in podpira pripravo rešitve, ki bi za oporno točko imela Annanov načrt (Kaliber 2005, 326 in Akşit in Melakopides 2008, 9).

Prav nerešeno vprašanje na Cipru predstavlja resno oviro za vključevanje Turčije v EU. EU podpira neposredna pogajanja za dosego celovite rešitve in hkrati redno opozarja, da mora Turčija v celoti implementirati Dodatni protokol k sporazumu iz Ankare ³¹ (ki ga Turčija za Ciper ni uveljavila) (Hannay 2009, 4). Verjetno je vprašanje Cipra eno najbolj grenkih v pogajanjih Turčije z EU, saj jo je ta s sprejetjem grškega dela Cipra v EU leta 2004, kljub nerešenemu vprašanju razdelitve otoka, postavila v nezavidljiv položaj. Danes prav delitev Cipra predstavlja eno izmed največjih ovir Turčiji za vstop v EU. Z uspešno kampanjo sta Ciper in Grčija leta 1997 uspele prepričati države članice, da so, kljub nasprotovanju Turčije, ki je vztrajala, da celotni Ciper brez njene privolitve ne more postati del EU, in kljub drugačnemu mnenju EK, s Ciprom začele pogajanja (Mehikić in Šabič 2008, 139). Ciper je leta 1990 vložil prošnjo za članstvo za celotni otok in na ta način pokazal nepriznavanje razdelitve otoka na dva dela. Temu so močno nasprotovali Turčija in turški Ciprčani, saj se niso strinjali, da grški Ciprčani 'govorijo' v imenu celega otoka (skladno s sporazumom iz Züricha in Londona iz leta 1959 ima turška skupnost možnost veta na odločitve o vključevanju otoka v mednarodne organizacije). Turčija je zastopala stališče, da če sama ni upravičena do statusa kandidatke, velja enako za Ciper (Evropska komisija 1993, 5 in Mehikić in Šabič 2008, 139, 146). EK je izrazila mnenje, da se EU ne bi smela prehitro odzvati na prošnjo Cipra in je v svojem mnenju zapisala, da bi bilo za vse strani najbolje, da se pred začetkom pogajanj s Ciprom doseže rešitev problema razdeljenosti otoka (Evropska komisija 1993, 5). Danes je pritisk na Turčijo, da reši vprašanje Cipra za nadaljevanje predpristopnih pogajanj, velik. Ciper je s članstvom dobil mesto in glasovalno pravico v vseh telesih EU, s tem

³¹ Dodatni protokol k sporazumu iz Ankare določa, da Turčija razširi carinsko unijo, ki jo ima z EU sklenjeno od leta 1996, na vse nove članice EU (ki so se EU pridružile 2004 in 2007). Turčija za Ciper še ni odprla svojih letališč in pristanišč in to argumentira s tem, da vprašanja transporta carinska unija ne zajema avtomatično, hkrati pa vztraja, da pristanišč ne bo odprla dokler EU ne dovoli neposrednega trgovanja turškega dela Cipra z državami EU. Vsak možen napredek pri reševanju tega problema so zaenkrat blokirali ciprski Grki (Barysch 2010, 2–3).

pa pomembno pravico soodločanja o napredku Turčije v pogajanjih (Mehikić in Šabič 2008, 140).

Turško-grški odnosi in vprašanje Cipra sta bili dve področji, kjer se je vojska vse od 60. let najprej najbolj vmešavala v zunanjo politiko, saj je ti dve področji opredelila kot tisti, ki sta ključnega pomena za varnost in obrambo države. Kljub prisotnosti skoraj 30.000 turških vojakov na Cipru turška vojska danes podpira diplomatsko pot k rešitvi. Kot je razvidno iz zgornje analize, se sicer ne strinja vedno s predlaganimi političnimi rešitvami in jasno izraža svoje mnenje o reševanju tega vprašanja, se pa pridružuje poskusom mirne rešitve problema, hkrati pa še vedno pozorno bedi nad zunanjepolitičnimi aktivnostmi civilne vlade v odnosu do Grčije in Cipra.

Turška vojska ne bo zlahka dopustila 'izgubo Cipra', saj bi s tem ogrozila varnost svoje zahodne in južne obale, ki bi bila prepuščena, zgodovinsko gledano, neprijateljskemu sosеду. Čeprav je najbolj črn scenarij, grožnja z nasilno priključitvijo severnega dela Cipra podkrepjena z izkazovanjem vojaške moči in je dejanski oboroženi napad/spopad za prevlado na otoku, neverjeten, bi bila analiza nepopolna, če ne bi upoštevala tudi tega možnega izida.

Problem razdelitve Cipra pa nima zgolj varnostnih razsežnosti, ima tudi precejšnje politične razsežnosti v odnosu Turčija–Ciper, Turčija–Grčija, Turčija–EU in posledično tudi v sodelovanju med EU in zvezo NATO³². Čeprav, kot pravita Mehikić in Šabič (2008, 140), vprašanje Cipra nikoli ni bilo formalno vključeno v načelo pogojevanja članstva za Ciper in tudi Turčijo, pa se zdi, da je na turškem procesu priključevanja EU obležalo celotno breme te problematike. Turčija je danes postavljena v izrazito neenakopraven položaj nasproti Cipra (in tudi Grčije), saj ima Ciper pravico glasovanja v telesih EU, ki odločajo o napredovanju pogajanj, t. j. odpiranju in zapiranju posameznih poglavij. Grški Ciprčani so danes tako v položaju, ki jih ne sili v sprejemanje hitrih kompromisov, saj so članstvo v EU že dosegli. Neizpolnjevanje Dodatnega protokola k Ankaranskemu sporazumu dodatno otežuje napredek; Turčija s tem praktično sama blokira osem poglavij. Turčijo dodatno jezi dejstvo, da so bili ravno turški Ciprčani leta 2004 tisti, ki so bili pripravljeni na končno

³² Več o tem v poglavju Turška vojska in EU.

rešitev tega vprašanja, nagrajeni s strani EU pa so bili grški Ciprčani, ki so rešitev zavrnili. Danes pa prav oni soodločajo o usodi Turčije v EU integraciji.

4.4 Turčija in boj proti mednarodnemu terorizmu

Turčija se s terorizmom spopada že od samega začetka svoje zgodovine³³. Skorajda ni države, ki bi imela toliko izkušenj s terorizmom in političnim nasiljem. Terorizem v Turčiji odraža izjemno zgodovinsko izkušnjo in številne reforme izvedene v prvih obdobjih po nastanku države ter kulturno in geografsko lego države. Lega med Evropo, Srednjo Azijo in Bližnjim vzhodom je pomembno vplivala na aktivnosti terorističnih skupin, ki so se identificirale z ideologijami iz soseščine. Povečana teroristična dejavnost se je v državi pojavila v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja, kar pa ni preveč presenetljivo, če pogledamo razmere v tem obdobju: prišlo je do številnih nemirov, katere so pogojevali slabo gospodarsko stanje države, hitra urbanizacija in s tem povezani problemi nezaposlenosti, kurdska problematika itd. (Sözen 2006, 5–6).

Moderna turška država se sooča s tremi tipi terorizmov:

- ideološkim – predvsem t.i. levičarskimi teroristi, npr. Turška komunistična stranka – Marksistična in leninistična turška delavska in kmečka osvobodilna vojska (Turkish Communist Party – Marxist and Leninist Turkish Worker and Peasant Liberation Army – TKP-ML-TIKKO – običajno poimenovana kar TIKKO);
Revolucionarna ljudska osvobodilna stranka/fronta (Revolutionary People's Liberation Party/Front - DHKP/C);
- verskim – t.i. radikalni islamisti npr. Organizacija Abu Nidal (Abu Nidal Organisation – ANO), Hezbolah, Velika vzhodna islamska fronta (Great Eastern Islamic Raiders' Front – IBDA-C), Turški islamki džihad (Turkish Islamic Jihad), Al Kaida (Al-Qaeda); in
- etničnim – predvsem kurdskim separatizmom t. j. skupinami, ki so delovale na ozemlju Turčije samostojno ali v okviru PKK npr. Kurdska islamska stranka

³³ Sözen (2006, 2) kot primer navaja upornike pod vodstvom šejka Saida v prvih letih sodobne Turčije. Ta upor je bil prvi velik upor Kurdiv, ki ga večina turških učenjakov ni označila kot nacionalni upor, ampak kot verski, ki so ga izvedli reakcionarji (ki so zgolj po naključju bili Kurdi) v znak nestrinjanja z reformami vlade Mustafa Kemala Atatürka. Upor je bil krvavo zatrt.

enotnosti (Kurdish Islamic Unity Party), Ljudska osvobodilna vojska Kurdistana (People's Liberation Army of Kurdistan - ARGK) (Rodoplu in drugi 2004, 153 in Sözen 2006, 5–7).

V obdobju vzpona islamskega fundamentalizma je Turčijo prizadel še vzpon armenskega terorizma, ki je imel za cilj maščevati armenski genocid iz leta 1915.

V zadnjem desetletju je opazen upad teroristične aktivnosti v Turčiji, kar gre pripisati naslednjim dejavnikom: večina terorističnih skupin je bila oslABLJENA zaradi intenzivnega preganjanja, številnih aretacij in tudi umorov, tarče so bili predvsem vodje terorističnih skupin. Zmanjšan vpliv in aktivnosti islamističnih terorističnih skupin gre pripisati tudi dejstvu, da so bile nekatere skupine, katerih skrajne frakcije so veljale za teroristične, vključene v politični sistem in tako dobile pravico legalne participacije pri soodločanju; konec hladne vojne in razpad komunističnih sistemov je praktično onemogočil delovanje skrajnim levičarskim skupinam; Turčija se je aktivno vključila v mednarodno vojno proti terorizmu in podpisala praktično vse tozadevne mednarodne konvencije in protokole (Rodoplu in drugi 2004, 158).

Turčija je že v zgodnjih letih prepoznala transnacionalni značaj terorizma, nevarnost povezovanja terorističnih skupin in organiziranega kriminala in na podlagi tega vedno znova opozarjala, da je intenzivno mednarodno sodelovanje nujno. Danes nobena država več ne more sama zagotavljati obrambe pred to kompleksno in asimetrično grožnjo. Turčija ne dela razlik med terorističnimi skupinami in zagovarja načelo, da se vse teroristične organizacije preganjajo enako (Ozyildiz 2009, 1).

Dolgoletne turške izkušnje s terorizmom lahko koristijo EU pri oblikovanju skupnih politik in vzpostavljanju učinkovitih mehanizmov zgodnjega obveščanja, zgodnjega prepoznavanja terorističnih aktivnosti, izmenjavo informacij ter skupnim usposabljanjem enot za boj proti terorizmu (Ozeren in Cinoglu 2006, 163):

- turške varnostne in obveščevalne službe so skozi leta zbrale veliko količino informacij o različnih organizacijah, njihovem načinu delovanja, organiziranju, ciljih, metodah itd.;
- te informacije je Turčija uporabila za bolj ali manj uspešno preganjanje terorističnih organizacij ter hkrati svoje znanje in izkušnje nudila ostalim zainteresiranim agencijam za nadaljnje izobraževanje in usposabljanje;

- s preizkušanjem raznovrstnih pristopov postavlja oz. bi lahko postavljala standarde za mednarodne protiteroristične pristope/politike.

Ob pomenu Turčije za boj proti terorizmu pa je treba opozoriti tudi na določene slabosti. Določen del evropske javnosti, tako strokovne kot laične, izraža bojazen, da bo EU skupaj s Turčijo 'uvozila' tudi teroristične skupine znotraj turškega teritorija oz. da bodo posledično imeli teroristi lažji dostop do 'evropskih tarč'. V tem Ker - Lindsay (2009, 26) izpostavlja negativno plat geostrateškega položaja Turčije. Prav zaradi geografskega položaja se Turčija navaja kot relativno varna država za srečanja teroristov, transfer oseb (ekstremistov v Evropo in iz nje), idej in denarja. Na vzhodu so meje dokaj prepustne, na zahodu pa obalo obdajajo grški otoki, ki nudijo dovolj priložnosti za vstop v EU.

4.5 Turčija in islam

Nasprotniki turškega članstva v EU kot enega izmed pogostejših argumentov navajajo, da so turška kultura in njihove vrednote drugačne od evropskih in pri tem poudarjajo, da je 99,8 % prebivalstva v Turčiji muslimanov, kar je v popolnem nasprotju s krščansko Evropo (CIA - – The World Factbook 2010). Pri tem se pozablja, da je bil islam že od nekdaj tudi del evropske kulture, da EU ni verska organizacija, torej članstva v EU ne pogojuje z ustrežno vero, da je Turčija sekularna država in da že sedaj v EU živi skoraj 13 milijonov muslimanov (okvirno 3,5 % prebivalstva EU) (Mehikić in Šabič 2008, 138).

4.5.1 Turški »drugi«

V luči dogodkov zadnjih nekaj let (teroristični napadi, gospodarska recesija) so državljani držav članic EU razvili posebno bojazen do tujcev, imigrantov, predvsem tistih neevropskih, nekrščanskih. Čedalje glasnejše so zahteve po varnosti in zaščiti

kupne moči ter pred imigranti in tujci, ki bi lahko ogrozili finančno stabilnost in kulturno homogenost EU kot celote in posameznih držav članic³⁴.

In od kod tak strah pred islamom oz. če smo bolj natančni pred muslimanskim Turkom? Anja Zalta v svojem članku *'Evropski »drugi«: turški islam in njegova evropska perspektiva'* obravnava pretekli prispevek Turkov k oblikovanju evropske identitete in današnjo reprezentacijo Turčije v evropski zavesti. Čeprav je Evropa skozi zgodovino beležila mnoge »druge«, pa po mnenju Zalte ostaja evropski ultimativni »drugi« Turek, za katerega trdi, da je bil skozi zgodovino navzoč pri oblikovanju sodobne evropske identitete in Evrope kot sodobnega sistema držav (Zalta 2006, 558). Po Mastnaku (v Zalta 2006, 558) evropske kolektivne identitete ne bi bilo, če ne bi obstajala zgodovinska napetost med muslimani in kristjani. Izpostavlja dva dejavnika: muslimane kot sovražnike krščanstva in poenotenje Zahoda v skupnem sovraštvu do muslimanov konec srednjega veka. Muslimani so postali sovražniki kristjanov, ta sovražnost pa se je v najbolj vidni obliki pokazala v križarskih vojnah. Kot pravi Zalta (2006, 559) so, »kot posledica porazov, ki so jih utrpeli s strani otomanskih zavojevalcev, zahodni kristjani razvili občutek za enotnost in skupnost. Posebnost te nove situacije je bila projekcija sovražnosti do muslimanov v sedaj simbolični podobi Turka.« V srednjem veku se je Evropa enačila s krščanstvom. Tudi ko je Otomansko cesarstvo začelo občutno izgubljati na moči in obsegu je nevarnost Turka v Evropi ostala. Evropo je ogrožal tako kulturno kot versko. Ob nastanku moderne države Turčije in z vstopom v zvezo NATO se zgodi premik v razumevanju turškega »drugega«; naenkrat postane »pomemben drugi«, ki Evropo brani pred »še hujšim (komunističnim) drugim«. Še vedno pa Turek ostaja »drugi« v evropski zavesti (Zalta 2006, 559–560).

Zanimivo je, da strah pred muslimani oz. Turki v evropski zavesti ostaja še danes. Razlika je v tem, da se je iz oboroženih pregonov preselila na politično prizorišče –

³⁴ Predsednik vlade Velike Britanije David Cameron in nemška kanclerka Angela Merkel vse bolj postajata nasprotnika politike multikulturalizma, ki je glede na besede kanclerke Merkel spodletel. Negativnim posledicam neučinkovitosti te politike pripisuje Cameron tudi pojav islamskega fundamentalizma na evropskih tleh (RTV 2011).

islam se še vedno dojema kot tujek na 'evropski' zemlji, ki sproža asociacije ekstremizma, nasilje, zaostalosti itd. (Zalta 2006, 560–561).

Dvom v evropskost Turčije na temelju verskih razlik turški politiki zavračajo. EU bi morala sprejeti Turčijo že zato, da zanika Huntingtonovo tezo spopada civilizacij, ki je še posebej po terorističnih napadih septembra 2001 ponovno čedalje pogosteje navedena kot razlog sovražnosti med islamskim svetom in Zahodom. Huntington v svojem delu o spopadu civilizacij opredeli nepremostljive razlike v kulturah kot vzroke spopadov, nesoglasij med narodi v obdobju, ki je sledilo koncu hladne vojne. Narodi s skupnimi kulturnimi, verskimi pogledi se bodo združevali v civilizacije. Huntington trdi, da silnice kulturnih identitet določajo smer kohezivnih in konfliktnih interesov v svetu. Po njegovem se ravnotežje moči med civilizacijami spreminja in družbe, ki imajo enake kulturne vrednote, bolj sodelujejo druga z drugo (Huntington 2005, 155). Vzponu islama pripisuje Huntington največji pomen. Navaja, da konfliktni odnosi med islamom in krščanstvom izhajajo iz narave obeh religij in civilizacij; napetosti izhajajo tako iz razlik kot tudi podobnosti. Pri tem izpostavlja predvsem misijonarstvo in monoteizem, ki se težko »sprijazni« z obstojem konkurenčnega Boga. Islam je hkrati bolj »vsakodnevna religija«, ki jo lahko srečamo na vsakem koraku, saj se odraža v vsakodnevnih ritualih v zasebnem in političnem življenju (pri nobeni drugi religiji ni zaslediti povezovanja držav na osnovi verske pripadnosti, npr. Organizacija islamske konference) (Huntington 2005, 265–266).

Huntington kljub islamskim koreninam Turčije trdi, da Turčija ne pripada nobeni civilizaciji; po njegovem Turčija trpi krizo identitete. Za njega je civilizacijska identiteta nekaj stabilnega, nespreminjajočega se. In čeprav lahko prav v vsaki civilizaciji dogajajo spremembe vidi Turčijo kot raztrgano državo, ki nima prave civilizacijske identitete (Huntington 2005, 88, 173–174). Vse do začetka razpadanja Otomanskega cesarstva so Turki imeli edinstven pogled na Zahod oz. Evropo, ki je skoraj diametralno nasproten današnjemu: Evropo so dojemali kot manjvredno, krščanstvo pa podrejeno islamu. S slabenjem Otomanskega cesarstva in hkratnem večanju pomena trgovanja z Evropo se je ta pogled začel spreminjati in z željo približevanja Evropi, so Turki izvedli številne reforme, med katerimi je največjo spremembo, kot že omenjeno, prinesla uvedba sekularizma.

Čeprav obstaja neko splošno prepričanje, da je problem islama v Turčiji vpliv religije na politiko, pa je v Turčiji dejanski problem vpliv države na religijo. Država posega v religijo bolj, kot je to običajno v drugih članicah EU (WRR 2004, 25–39 v Zalta 2006, 564). Razmere po septembrskih dogodkih v ZDA leta 2001 so v obravnavo turškega islama vnesle določeno ambivalentnost, ki se najmočneje loči v splošnem javnem mnenju in delu stroke, ki zagovarja turško članstvo v EU tudi zaradi potenciala turškega islama kot obrambe pred porastom islamskega fundamentalizma. Turčija je pomembna za evropsko varnost, tudi brez članstva v EU. Članstvo v EU bi zgoj še okrepilo to vlogo, saj bi Turčija lahko postala branik pred islamizmom oz. fundamentalizmom. Obstaja seveda nevarnost, da se napetosti med islamisti in sekularisti odrazijo v porastu fundamentalizma in zamajajo politično stabilnost. Druga nevarnost je, da Turčija lahko doživi povratek islama v svojo politiko (še posebej ob omejevanju vojske kot branika sekularizma) in kot morebitna članica 'krščanske' Evrope vnese napetosti v EU.

4.6 Turčija – most med EU in Bližnjim vzhodom

V času hladne vojne in slabo desetletje po njej je bila Turčija zaradi svoje izrazito zahodne orientacije, notranjih političnih problemov, soočanja z gospodarskimi krizami itd. dokaj izolirana v regiji in odnosi z državami v soseščini so bili dokaj napeti. Poskusi obuditve islamistične zunanje politike vse do 2002 niso bili sprejeti pozitivno tako v Turčiji kot tudi ne na Bližnjem vzhodu. Zmaga zmerno islamistične AKP na volitvah leta 2002 in zavrnitev logistične podpore ameriški vojski ob invaziji na Irak leta 2003 je Turčijo v regiji postavila v popolnoma drug položaj. Danes je Turčija uspela izboljšati svoje odnose z Irakom, Iranom, Sirijo in celo Armenijo. Ankara je prevzela diplomatsko pobudo pri reševanju oz. mediaciji dolgo obstoječih odprtih vprašanj in konfliktov v regiji³⁵. EU ima v svojih zunanjepolitičnih ciljih velike interese na Bližnjem vzhodu. V tem pogledu bi lahko Turčija s svojim edinstvenim

³⁵ Turčija se poskuša v svojih zunanjepolitičnih prizadevanjih v regiji uveljaviti tudi kot mediator. Tako so turški diplomati in politiki poskušali posredovati med Izraelom in Sirijo, Afganistanom in Pakistanom, Sirijo in Irakom, Izraelom in Hamasom, avgusta 2008, po rusko-gruzijski vojni, je Turčija ustanovila Platformo za stabilnost in sodelovanja na Kavkazu (*stability and co-operation platform*), aktivno sodeluje v pogovorih med Iranom in Zahodom glede iranskega jedrskega programa, svoje usluge pa je ponudila tudi pri reševanju spora med Srbijo in Kosovom (Barysch 2010, 7 in Cain 2011).

geostrateškem položajem, zgodovino in kulturo okrepila EU v odnosu z islamskim Bližnjim vzhodom (Barysch 2010, 1, 4 in Jenkins 2010a).

Nasprotniki vključitve Turčije v EU izpostavljajo problem meja pri Turčiji. Turčija namreč meji na kar nekaj držav, ki so nestabilne oz. potencialno nevarne za evropsko in/ali mednarodno varnost. EU bi s članstvom Turčije praktično z eno nogo vstopila v Srednji Vzhod in Malo Azijo. Iz mnogih vidikov je to za EU zelo pozitivno, hkrati pa s sabo prinaša določeno varnostne zadržke. Mejo na Bosporju je dokaj lahko braniti in nadzorovati, medtem ko bi meja s Sirijo, Irakom, Iranom, Armenijo itd. postala zunanja meja EU a hkrati tudi najbolj problematična meja EU. Je vojaško praktično neubranljiva in dokaj nemogoča za nadzorovanje nelegalnega prehoda ljudi in blaga (Pirzio - Biroli 2009, 3). Zaradi spopadov med Kurdi in turško vojsko vlada na iraško-turški meji skoraj vojno stanje. Nelegalni prehodi so najbolj opazni prav na tej meji. Turške varnostno-obrambne sile zaenkrat še niso uspele zajeziti prehajanje kurdskih upornikov, ki izvajajo teroristične napade na ozemlju Turčije, čeprav je koncentracija turških varnostnih sil (vojske) v tem delu države velika (Walter 2008, 2, 4-5).

4.6.1 Izrael

Turška diplomacija je zelo aktivna pri reševanju bližnjevzhodnega konflikta in ponuja dobre usluge (*good offices*) Zahodu. Enako kot Turčija si je tudi Izrael prizadeval za vzdrževanje dobrih odnosov z 'islamskimi sosedi', saj sta to edini nearabski državi v zahodnem Srednjem vzhodu. Državi sta razvili intenzivne dvostranske odnose na političnem, vojaškem in drugih področjih, Izrael pa je večkrat poiskal pomoč Turčije kot mediatorja v odnosih s Sirijo in drugimi državami v regiji. Kar zadeva razmere v Gazi, zastopa Turčija stališče, da se trajni mir ne bo dosegel, dokler se razmere v Gazi ne stabilizirajo. Hamas priznava kot politično realnost (Vilhelbeitia 2010). Tradicionalno dobri odnosi med državama so se močno poslabšali decembra 2008, ko je Izrael izvedel obsežen napad na Gazo (kljub izraelski obljubi Turčiji, da se napad na Gazo ne pripravlja). Zelo jasno se je kriza v odnosu med državama pokazala na srečanju Svetovnega gospodarskega foruma v Davosu leta 2009, ko je turški predsednik vlade Erdogan po sporu z izraelskim predsednikom Perezom, zapustil razpravo o bližnjevzhodnem vprašanju. Do ponovnega izrednega poslabšanja v

odnosih med državama je prišlo 31. maja 2010 po napadu izraelske vojske na ladijski konvoj humanitarne pomoči namenjene v Gazo, kjer je bilo ubitih devet turških aktivistov (Jenkins 2010a). Napaden konvoj pod imenom »*Free Gaza Movement*« (Gibanje za osvoboditev Gaze) je sestavljalo šest ladij, na krovu je bilo približno 600 ljudi, vodila pa ga je turška ladja. V Gazo so nameravali pripeljati 10.000 ton človekoljubne pomoči, kar jim je preprečila izraelska vojska, ki se je v mednarodnih vodah (150 kilometrov od Gaze) vkrcala na ladje. Po napadu je turško zunanje ministrovno izrazilo oster protest, državi sta obojestransko odpoklicali veleposlanike, Turčija je odpovedala več vojaških vaj z Izraelom, zaprla zračni prostor za izraelska vojaška letala, turški predsednik vlade Recep Tayyip Erdogan pa je Izrael obtožil »državnega terorizma« in pozval, da naj odgovorne za smrt aktivistov kaznujejo. Turški predsednik Abdullah Gül je napovedal, da turško-izraelski odnosi ne bodo nikoli več taki, kot so bili in označil napad za največjo napako Izraela v svoji zgodovini. Izraelski zunanji minister Avigdor Liberman je med drugim razlog za izjemno poslabšanje odnosom s Turčijo navedel notranje spremembe v turški družbi in hkrati obtožil Turčijo, da je na turško ladjo v konvoju poslala oborožene aktiviste. Izrael je zavrnil uradno opravičilo Turčiji. Na mednarodno preiskavo dogodkov je Izrael pristal šele dva meseca po incidentu. Od izsledkov preiskave komisije, ki jo vodi nekdanji predsednik vlade Nove Zelandije Geoffrey Palmer, utegne biti odvisen tudi nadaljnji razvoj odnosov med Turčijo in Izraelom (RTV SLO 2010).

4.6.2 Iran

V odnosih z Iranom poskuša Turčija zavzeti nekoliko zmernejše stališče od Zahoda, saj je mnenja, da Zahod uveljavlja dvojne standarde za pogodbenice Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja³⁶. Pridobitev jedrskega orožja ne bo nujno povečala varnosti Irana oz. celotne regije, zato si Turčija prizadeva za boljše sodelovanje Irana (in tudi Sirije) z Mednarodno agencijo za jedrsko energijo (*International Atomic Energy Agency* - IAEA) ter za vzpostavitev atmosfere, v kateri bi obe državi lahko izboljšali odnose z zahodnimi državami. Turčija zagovarja diplomatsko pot, nasprotuje pa sankcijam VS OZN (Vatanka in Weitz 2010). Odnose med Turčijo in Iranom so zaznamovala zgodovinska trenja med Otomanskim in Perzijskim imperijem,

³⁶ Iran je k pogodbi o neširjenju jedrskega orožja (*Non Proliferation Treaty*) pristopil 1968.

nasprotovanja med suniti in šiiti (Turki so suniti, Irančani so šiiti) in iransko podpiranje terorizma proti Turčiji v času hladne vojne. Do temeljite spremembe v medsebojnih odnosih je prišlo 2002, po prelomnem sestanku med turškim predsednikom Ahmetom Necdetom Nezerjem in iranskim predsednikom Mahmoudom Ahmadinejadom. Po tem letu sta državi podpisali več sporazumov o sodelovanju na varnostnem in vojaškem področju, boju proti organiziranemu kriminalu, o krepitvi gospodarskega sodelovanja in sodelovanje na področju izobraževanja. Iran je podprl prizadevanja Turčije za priključitev EU, kar bi med drugim pripomoglo k še boljšemu gospodarskemu sodelovanju med državama (Farrar - Wellman 2010).

Kot že omenjeno, je Turčija podprla Iran glede njegovega civilnega jedrskega programa za miroljubne namene in pri tem poudarila, da mora program delovati v skladu s standardi IAEA. Novembra 2009 je Turčija aktivno sodelovala v pogajanjih o predlogu generalnega direktorja IAEA El Baradeija, da bi Iran pošiljal nizko obogaten uran v tujino, kjer bi ga obogatili le do ravni primerne za miroljubno uporabo v jedrskih reaktorjih. Iran je predlog zavrnil, IAEA pa je podala nov predlog, po katerem bi Iran svoj nizko obogateni uran začasno skladiščil v Turčiji. Rusija naj bi medtem jedrsko gorivo za Iran proizvedla iz svojih lastnih zalog in v Turčiji skladiščen uran dobila šele, ko bi njena pošiljka prispela v Iran. Turčija se je aktivno angažirala v novih pogajanjih tako na iranski strani kot na strani zahodnih držav, ki so sprožile nov krog pogovorov o že četrtem paketu kazenskih sankcij za Iran, po tem ko je le-ta konec novembra 2009 napovedal izgradnjo deset novih objektov za bogatenje urana. Decembra 2009 je Iran napovedal pripravljenost za izmenjavo urana izven svojih meja, v Turčiji. Kljub pritiskom, da naj Turčija podpre nov paket sankcij proti Iranu, je izrazila prepričanje, da je iranski jedrski program miroljubne narave in nadaljevala pogajanja o izmenjavi urana na turških tleh (Farrar - Wellman 2010). Maja 2010 je Iran podpisal dogovor s Turčijo in Brazilijo o izmenjavi iranskega nizko obogatenega urana v zameno za jedrsko gorivo za raziskovalni reaktor v Teheranu; bogatenje urana pa naj bi nadzirale Iran in IAEA (Dnevnik.si 2010a). 9. junija 2010 je VS OZN sprejel četrti paket sankcij proti Iranu. Konec julija 2010 so ministri za zunanje zadeve EU sprejeli še dodatne sankcije proti Iranu. Te naj bi najbolj prizadele naftne in plinske naložbe (Iran je država, katere gospodarstvo v veliki meri temelji na energetskega sektorju), banke (iranske banke, ki delujejo v EU bodo pod večjim nadzorom) in zavarovalniška podjetja ter posameznike in podjetja, povezana z vlado; omejilo se bo

sodelovanje z iranskimi ladjedelniškimi podjetji in letalskim tovornim prometom (Delo.si 2010b). Turčija se je že v preteklosti izrekla proti sankcijam in kljub uveljavljanju sankcij še naprej trguje z Iranom (predvsem z nafto in plinom) ter zagovarja diplomatsko pot reševanja konflikta.

4.6.3 Irak

Odnosi med Turčijo in Irakom so prehajali iz prijateljskih v zelo napeta in nazaj. Državi vežejo določene kulturne podobnosti, kar izhaja še iz časov Otomanskega imperija. Razmeroma mirno obdobje v odnosih med državama od šestdesetih do devetdesetih let prejšnjega stoletja je nadomestilo turbulentno obdobje po napadu Iraka na Kuvajt 1990. Turčija je dovolila zračnim silam ZDA uporabo vojaških baz za izvajanje zračnih napadov na Irak. Po podpisu premirja februarja 1991 so se uprli šiiti na jugu in Kurdi na severu Iraka. Iraška vojska je hitro zatrla upor, na tisoče Kurdov pa se je umaknilo proti iranski in turški meji (Vatanka in Weitz 2010). Iraška vlada na severu ni imela bistvene moči, turška vlada pa iraški Kurdistan dojema kot grožnjo lastni nacionalni varnosti. Po letu 2003 in napadu ZDA na Irak je nastopilo novo obdobje v odnosih med Irakom in Turčijo. Leta 2008 je turški predsednik vlade Recep Tayyip Erdogan, po skoraj dvajsetih letih, prvič obiskal Bagdad z namenom krepitve odnosov in skupnega prizadevanja proti kurdskim upornikom in preprečevanja ustanovitve samostojnega Kurdistanu. Ob tej priložnosti sta državi sklenili sporazum o sodelovanju na strateškem in gospodarskem področju (Uslu 2008). Turčija ima močan interes, da se razmere v Iraku čim prej stabilizirajo, saj si želi stabilno sosedo (tudi za nekatere članice EU, ki se bojijo nevarne turške sosesčine, bi bila to velika tolažba), hkrati pa bi to pripomoglo k rešitvi kurdskega vprašanja. Dejstvo je tudi, da se v Iraku nahajajo izjemne zaloge nafte in če hoče Turčija postati energetska vozlišče Evrope, mora razvijati dobre odnose z Irakom kot tudi s kurdsko regijsko vlado.

4.6.4 Sirija

Turčija si je začela prizadevati za izboljšanje odnosov s Sirijo v poznih devetdesetih letih prejšnjega stoletja, kot del širše zunanjepolitične strategije izpolnjevanja političnih koebenhavskih kriterijev in izboljšanja medsosedskih odnosov. Obisk

Recepa Tayyipa Erdogana v Siriji decembra 2009 je pripomogel k reševanju dolgo obstoječega ozemeljskega konflikta³⁷. Državi, ki sta bili leta 1998 na robu oboroženega konflikta³⁸, sta se na bilateralni ravni začeli resno srečevati in si prizadevati za reševanje odprtih zadev. Državi sta tako relativno uspešno začeli reševati teritorialne spore (glede province Hatay za katero Sirija trdi, da je bila nelegalno priključena k turškemu ozemlju in jo še vedno priznava kot del države Sirije), spore povezane z vodo (glede razdeljevanja in reguliranja vodnih virov Eufrata in Tigrisa) in odnosa do Kurdiv (Sirija je spremenila stališče do PKK, jo razglasila za teroristično skupino in skupaj s Turčijo poskuša zaježiti njene teroristične aktivnosti). Državi sta glede izraelsko-palestinskega vprašanja precej zbližali stališča po napadih Izraela na Gazo decembra 2008, predvsem pa po napadih na ladijski konvoj maja 2010³⁹ (Barysch 2010, 5 in Altunişik in Tür 2006, 231-232).

³⁷ Gre za ozemeljski spor glede Golanske planote, ozemlja na jugozahodu Sirije, ki ga je leta 1967 zasedel Izrael. Golanska planota ima pomembno strateško lego (glavno mesto Sirije Damask je samo 60 kilometrov oddaljeno od planote), na tem ozemlju pa se nahajajo tudi pomembni vodni viri. Med leti 1967 in 1974, ko je bilo podpisano premirje, sta se Izrael in Sirija večkrat zapletle v odprt oborožen spopad. S podpisom premirja se je vzpostavila tamponska cona pod nadzorom OZN. Leta 1981 je Izrael enostransko razglasil priključitev ozemlja Izraelu, vendar priključitve ni priznala nobena država, VS OZN pa jo je z resolucijo 497 razveljavila. Od leta 1991 so se vsi poskusi pogajanj končali neuspešno (New York Times 2008 in BBC News 2010c).

³⁸ Na turško-sirske odnose je imela močan vpliv že dvopolna razdelitev sveta v obdobju hladne vojne. V prvem desetletju po hladni vojni pa so na njune odnose močno vplivale regionalne in notranjepolitične razmere v obeh državah. Napetosti med državama so se stopnjevale, ko je Turčija Sirijo obtožila, da podpira PKK, Sirija pa je kritizirala turško politiko glede vode. Januarja 1996 je Turčija poslala memorandum Siriji v katerem je zahtevala, da Sirija nemudoma preneha podpirati PKK. Sirija se na zahtevo ni odzvala in Turčija je v istem letu zamrznila vse odnose med državama. Od poletja 1998 se je Turčija začela pripravljati na vojaški spopad. Ko je Sirija spoznala, kako resna je namera Turčije, da sirska podpora PKK prekine z vojaško intervencijo je najprej odrekla 'gostoljubje' voditelju PKK Abdullahu Öcalanu in začela pogajanja s Turčijo. 20. oktobra 1998 sta državi podpisali Sporazum iz Adane (*Adana Accords*) na podlagi katerih sta začeli razvijati vsestranske meddržavne odnose (Altunişik in Tür 2006, 236-238).

³⁹ Palestinsko-izraelski konflikt ima dolgo zgodovino in je del širšega arabsko-izraelskega konflikta. Glavni razkol v sodobnem konfliktu med Izraelom in Palestino se je zgodil leta 1947 z neuspehom Resolucije 181 OZN, ki naj bi učinkovito razdelila ozemlje na arabski in židovski del. Resolucija je predvidela mesto Jeruzalem kot nevtralno območje, s posebnim političnim nadzorom. Judovska stran je načrt sprejela, medtem ko je arabska stran načrt zavrnila. Leto kasneje je Izrael razglasil neodvisno državo Izrael, kar je vodilo do arabsko-izraelske vojne v letih 1948-1949. V tem času je bilo z ozemlja

4.7 Armenija

Izjemno uspešno je Turčija obnovila svoje odnose z Armenijo. Po 16. letih, ko državi praktično nista sodelovali, sta avgusta 2009 podpisali dva protokola, ki predvidevata obnovitev diplomatskih odnosov, odpiranje meje med državama in ustanovitev mednarodne zgodovinske komisije, ki naj bi raziskala okoliščine poboja skoraj milijona Armencev v času prve svetovne vojne. Obljuba Turčije o odprtju meja je nekoliko zamajala tradicionalno dobre odnose z Azerbajdžanom, ki je ob podpisu protokolov zagrozil, da bo zmanjšal dobavo plina in s tem ogrozil ne samo energetske oskrbo Turčije ampak tudi njene ambiciozne cilje postati energetska vozlišče Evrope. In prav na primeru Armenije in Azerbajdžana se lahko opazi, kako nejasna in tudi nedodelana je lahko turška zunanjepolitična strategija. Ob podpisu protokolov z Armenijo je turško zunanje ministrstvo predstavilo otoplitev odnosom med državama in reševanja spora glede Gorskega Karabaha kot vzporedna procesa, pri tem pa je pozabilo konzultirati Azerbajdžan, ki je podpis protokolov sprejel kot izdajo. Turški zunanji minister je ob tem zagotovil Azerbajdžanu, da se meje z Armenijo ne bodo odprle preden Armenija ne začne umikati vojsko iz nekaterih delov Gorskega Karabaha⁴⁰ (Barysch 2010, 5–7). Aprila 2010 je armenska vlada prekinila postopek

Izraela razseljenih več kot 700.000 Palestincev, njihov status pa vse do danes ostaja eno izmed najbolj problematičnih vprašanj v izraelsko-palestinskem konfliktu. Leta 1967 so se razmere ponovno zaostriale in po šestdnevni vojni je Izrael med vojaško akcijo zavzel Sinajski polotok, Gazo, Zahodni Breg in Golansko planoto. Po tem letu se je palestinsko odporiško gibanje osredotočilo na osvoboditev Gaze in Zahodnega brega. Palestinci so začeli zahtevati lastno državo z glavnim mestom Jeruzalem; tudi Izraelci so razglašali za glavno mesto Izraela Jeruzalem, kar je postalo ena izmed ključnih točk spora. Odkrito nasilje se je nadaljevalo vse do leta 1993, ko so Izraelci in Palestinci v Washingtonu podpisali mirovni sporazum, ki je predvideval umik Izraela z zasedenih območij. Sporazum je predvideval omejeno suverenost Palestincev na Zahodnem Bregu in v Gazi. Kljub več poskusom mirovnih pogajanj ostaja palestinsko-izraelski konflikt eno najbolj perečih političnih in varnostnih vprašanj na Bližnjem vzhodu. Dodatno zaostrije razmere izraelska gradnja varnostnega zidu na Zahodnem bregu in gradnja izraelskih naselij na palestinskem ozemlju (Israel Palestine Info 2008 in Shah 2006).

⁴⁰ Konflikt v Gorskem Karabahu ima dolgo zgodovino. Stalin je leta 1921 ozemlje Gorskega Karabaha dodelil Azerbajdžanu, kar je pripeljalo v razkol z Armenijo. Leta 1953, ko je Stalina zamenjal Nikita Hruščev, je Armenija začela glasno izražati nezadovoljstvom nad *statusom quo* in Moskvi posredovala več predlogov za aneksacijo Gorskega Karabaha. Ne Hruščev, ne njegovi nasledniki niso imeli posluha za tovrstne zahteve. Z nastopom Mihaila Gorbačova (ki je vodil bolj odprto politiko kot njegovi predhodniki) in poglobljanjem politične, ideološke in gospodarske krize v Zvezi sovjetskih socialističnih republik (ZSSR) so se začele stopnjevati tudi zahteve po priključitvi k Armeniji. Leta 1988 je Gorski

ratifikacije protokolov zaradi pogojevanja s strani Turčije, ki je izvajanje protokolov in posledično odpiranje meja med državama vezala na reševanje konflikta v Gorskem Karabahu (BBC News 2010č). Kot znak, da se je proces približevanje med državama ustavil je tudi namera Turčije, da poruši spomenik, ki so ga postavili blizu meje z Armenijo kot znak zблиževanja držav (BBC News Europe 2011).

*

*

*

Turčija kot država z več kot 75 milijoni prebivalcev, hitro rastočim gospodarstvom in izjemnim geostrateškim položajem (povezuje Balkan, Črni morje, Kavkaz in Bližnji vzhod) je pomemben akter v regiji. Zagovorniki turškega priključevanja k EU vidijo Turčijo kot most med krščansko Evropo, islamskim Bližnjim vzhodom in Srednjo Azijo ter kot zgled uspešnega združevanja demokracije z zmernim islamom. Nasprotniki oz. kritiki priključevanja Turčije EU izražajo skrb, da se Ankara odmika od Zahoda in se zateka k bolj neootomanski in islamistični zunanji politiki. Zaznan premik v turški zunanji politiki (t.i. zunanjepolitična strategija »*zero problems with neighbours*« (Barysch 2010, 1) in iskanje tesnejših vezi z bližnjevzhodnimi državami) je vzrok za skrb zaradi čedalje močnejše turške vezi z režimi, ki jih Zahod obravnava izredno previdno oz. za njih uveljavlja posebne ukrepe, bi lahko ogrozili zunanjepolitične cilje EU in s tem bi Turčija postala nezanesljiv partner; ter trendov, ki se nakazujejo v odnosu Turčije do že omenjenih držav, bi lahko nakazovali zaskrbljujoče trende znotraj same države, namreč ponovno (kritično) islamizacijo turške politike in družbe, nazadovanje reform na področju človekovih pravic in svoboščin ter s tem zaustavljanja modernizacije na področju demokracije in uveljavljanja prava.

Predstavljeni zgornji pogledi so po mojem mnenju sicer utemeljena skrb Zahoda, hkrati pa zelo poenostavljajo sam položaj Turčije, ki mora najti svoje mesto tako na Zahodu kot tudi v lastni regiji. Čeprav so vidni napredki Turčije predvsem v bilateralnih odnosih z državami v regiji, bi bilo preuranjeno govoriti o bistvenih

Karabah enostransko razglasil neodvisno Armensko republiko Gorski Karabah, kar je vodilo v šestletno vojno med Armenci v Gorskem Karabahu, ki jih je podpirala Armenija, in Azerbajdžanom. Kljub premirju, sklenjenem leta 1994, danes še vedno prihaja do spopadov (Cornell 1998, 53-54 in BBC News 2011).

uspehah Turčije v regiji, npr. kot mediatorja. Zaenkrat turški poskusi mediacije niso pokazali kakšnih konkretnih rezultatov⁴¹ (Barysch 2010, 6). Hkrati si je, glede na različno naravo in globoka nesoglasja v regiji, težko predstavljati, da bi Turčija lahko bila prijateljska s prav vsako državo v soseščini (zgornja analiza odnosov z npr. Armenijo je jasno pokazala, kako kompleksni so odnosi v regiji in kako previdna mora biti Turčija pri vzpostavljanju ravnotežja pri zasledovanju svojih zunanjepolitičnih ciljih). Dejstvo pa je, da turško članstvo v EU in Turčija kot regionalna sila nista nezdržljiva; če Turčija ohrani zahodno orientacijo, vzpostavi ravnotežje s svojo vlogo v EU in drugih zahodnih organizacijah ter hkrati uspešno nadaljuje z notranjo modernizacijo in reformami, bi lahko uspešno izpolnjevala obe vlogi.

⁴¹ Kot je bilo že omenjeno v tem diplomskem delu si Turčija od konca leta 2010 prizadeva postati mediator v pogovorih med Srbijo in Kosovom in zato povečuje svojo prisotnost predvsem med muslimanskim prebivastvom Albanije, Bosne in Hercegovine in na Kosovu. Vendar pa v tem primeru Turčija najverjetneje ne bo uspešna v svojih prizadevanjih, saj ji srbska stran ne zaupa. Zgodovinsko gledano Srbi še vedno vidijo Turčijo kot otomanskega okupatorja in današnjo politiko kot poskus širitve vplivnega območja Turčije (Cain 2011). Konec avgusta 2009 je Turčija posredovala v sporu med Sirijo in Irakom. Irak je obtožil Sirijo, da nudi zatočišče upornikom, ki se v kampih urijo za izvajanje bombnih napadov. Odnosi so se zaostriili po bombnih napadih 19. avgusta 2009 na civilne objekte v Iraku; ubitih je bilo okoli 100 oseb (BBC News 2009).

5. TURČIJA – ENERGETSKO VOZLIŠČE

V uvodu k diplomskemu delu sem poudarila varnostne razsežnosti energetike v in okoli EU, Energetska politika je eno izmed ključnih področij za spopadanje z izzivi globalizacije in zagotavljanja stabilnega gospodarskega razvoja. Rast cen energentov na svetovnem trgu, odvisnost od ruske dobave, plinski spori med Rusijo in Ukrajino in posledično vpliv na gospodarstvo in varnost državljanov EU so razlogi, zakaj EU čedalje bolj pogleduje proti Turčiji za zagotavljanje prihodnje energetske (varne) oskrbe gospodarstva EU. Izredno pomembna je tudi zaščita energetske infrastrukture, ki čedalje pogosteje postaja tarča napadov terorističnih in drugih skupin.

5.1 Koncept energetske varnosti

Mednarodna agencija za energijo (*International Energy Agency* – IEA) definira energetska varnost kot neprekinjeno fizično oskrbo z energenti po dostopnih cenah in z ozirom na okoljsko sprejemljivost ter trajnostni razvoj (IEA 2011). Dolgoročna energetska varnost je povezana z razpoložljivostjo energentov, načinom, predvsem pa z varnostjo transportnih poti in zmožnostjo racionalnega upravljanja z energetskimi viri. Termin energetska varnost obsega tudi zagotavljanje zaščite pred nesrečami, v času vojn, državljanskih nemirov, zaščito pred terorističnimi napadi na energetska infrastrukturo in transportne poti, zaščito pred nevarnostmi, ki izhajajo iz šibkih držav, s slabo razvito energetska infrastrukturo in nestabilnimi političnimi razmerami (kritične so predvsem nestabilne razmere v državah dobaviteljicah in držav tranzita). Osnovna predpostavka za zagotavljanje zanesljive oskrbe je diverzifikacija virov, učinkoviti trgi, neizkrivljanje cen, ugodna klima za potrebne investicije in transparentni odnosi med dobavitelji in potrošniki, vse to pa spremljajo učinkoviti ukrepi ob morebitnih izrednih razmerah (IEA 2002, 3). Zaloge nekaterih energentov, predvsem nafte in zemeljskega plina, so čedalje manjše, zato postaja diverzifikacija čedalje pomembnejši element varne oskrbe z energijo, tako v geografskem smislu (več dobaviteljev, transportnih poti, predelovalnih kapacitet) kot tudi v številu in naravi energentov (IEA 2002, 6).

5.2 Pomen Turčije za evropsko energetska varnost

Turčija je zaradi svoje lege izrednega strateškega pomena za EU tudi zaradi oskrbovanja s plinom in ostalimi energenti. V prihodnosti bi Turčija, kot članica EU, lahko delovala kot most med z energenti močno potrebno EU in z energenti bogatima Kaspjsko regijo in Bližnjim vzhodom. Že danes je Turčija izredno pomembna zaradi Bosporske ožine, ki je glavna tranzitna pot za nafto in plin s tankerji iz Črnega morja v Sredozemlje in naprej. Maja 2006 je bil končan naftovod Baku–Tbilisi–Ceyhan, leto kasneje pa plinovod Baku–Tbilisi–Erzurum, ki sta nekoliko razbremenila ožino. V pretežni meri je EU odvisna od Rusije glede dobave plina. T.i. plinske krize so v zadnjih letih večkrat ogrozile tekočo oskrbo s tem energentom, s tem pa močno vplivale na kakovost življenja v EU in na njeno gospodarstvo. EU teži k diverzifikaciji energetske oskrbe in Turčijo pri tem vidi kot pomembnega partnerja⁴² predvsem zaradi geografske lege. 75 % svetovnih rezerv nafte in plina namreč leži vzhodno od Turčije (Barysch 2007, 1,3). Trenutno obstoječi plinovodi in naftovodi, ki Turčijo že povezujejo z Rusijo, Azerbajdžanom, Gruzijo, Iranom in Irakom ter Grčijo, Turčijo že umeščajo med pomembne strateške partnerje EU. Z izgradnjo plinovoda Nabucco⁴³ bi dosegli razbremenitev Bosporskih ožin (povezujejo Črno morje z Mediteranom). Nabucco bo tekkel skozi Turčijo, Bolgarijo, Romunijo, Madžarsko in Avstrijo in naj bi Evropo oskrboval s plinom iz Srednje Azije in kaspjske regije, še vedno pa plin, ki bi v EU prišel po tem plinovodu, ne bi v celoti oskrboval potrebe EU. Kar pa niti ni namen projekta. S samo izgradnjo plinovoda, bi si EU izdatno povečala pogajalsko pozicijo nasproti Rusije. Za Evropo je to projekt izrednega strateškega pomena, kar Turčiji omogoča dobro pogajalsko pozicijo (Barysch 2007, 4). EK⁴⁴ je s Turčijo

⁴² Seveda gre pri tem za obojestransko korist, saj bo Turčija pridobila tranzitne pristojbine, zgradile bi se rafinerije in terminali za utekočinjeni naravni plin (*Liquid Natural Gas - LNG*).

⁴³ Projekt je bil začel leta 2007, vendar so se pogajanja zavlekla vse do 2009, ko je bil podpisan medvladni dogovor, ki je določil izgradnjo 3.300 kilometrov plinovoda med Azijo, Bližnjim vzhodom in Evropo med leti 2010 in 2014. Glavni dobavitelj plina naj bi bil Azerbajdžan, interes pa so izrazili tudi Irak, Turkmenistan ter Egipt, odprto pa ostaja vprašanje, kako bodo (morebitne nestabilne) politične razmere, predvsem v Iraku, vplivale na nemoteno dobavo. Turčija kot potencialnega partnerja pri dobavi plina za Evropo pri projektu Nabucco vidi tudi Iran, seveda pa mora Evropa odpraviti sankcije proti Iranu in dovoliti izvoz iranskega plina v Evropo (Barysch 2007, 4–5).

⁴⁴ EK je pogajanja s Turčijo začela na podlagi sklepa ministrov EU, pristojnih za energijo, na zasedanju 15. julija 2008. (Energy Community 2010).

septembra 2009 začela pogajanja za pristop k pogodbi o Energetski skupnosti⁴⁵. V skladu s pogodbo države članice uskladijo svojo energetska politiko z EU (Energy Community 2010).

Če hoče Turčija dejansko postati ena izmed ključnih tranzitnih držav v Evropi, mora odgovoriti na nekaj varnostnih zadržkov, ki se ob tem pojavljajo in na katere vplivajo tako razmere v državi kot tudi v sosednjih državah. Ob načrtovanju novih energetskih poti je treba upoštevati tudi grožnje, ki izhajajo predvsem naslova iz terorističnih aktivnosti (predvsem PKK in Al Qaide). PKK je zadnjih letih začela poleg napadov na turške vojaške enote v gorah jugovzhodne Turčije izvajati tudi napade na energetska infrastrukturo (Jenkins 2010b)⁴⁶. Kot primer naj navedem dogodek s 5. avgusta 2008, ko je prišlo do eksplozije na plinovodu Baku–Tiblisi–Ceyhan na turškem ozemlju. Čeprav uradna poročila navajajo, da je šlo za tehnično napako, je zanimiv podatek, da je PKK prevzela odgovornost za napad. Eksplozija je odprla nova vprašanja o varnosti transportnih poti. Večje število napadov je zabeleženih od julija 2010; zadnji napad je PKK izvedla 10. avgusta 2010 na naftovodu Kikruk – Ceyhan (Jenkins 2010b). Na priloženem zemljevidu so razvidni napadi med julijem in avgustom 2010.

⁴⁵ Pogodba o ustanovitvi Energetske skupnosti je stopila v veljavo 1. julija 2006. Države članice te skupnosti so poleg držav članic EU še države Zahodnega Balkana (Albanija, Hrvaška, Srbija, BIH, Črna Gora, Makedonija ter Kosovo na podlagi resolucije OZN 1244). Norveška, Gruzija, Turčija, Ukrajina in Moldavija imajo status opazovalke.

⁴⁶ Jenkins (2010b) pravi, da se PKK poskuša izogibati mednarodnim tarčam, saj naj bi to oviralo dolgoročni cilj (mednarodno) priznanje PKK in njihovega končnega cilja – države Kurdistan. Vodja PKK Murat karayilan je leta 2006 zavrnil namigovanja, da naj bi PKK načrtovala napade na mednarodno energetska infrastrukturo, pri tem pa je dopustil možnost, da se ta strategija spremeni če bi se napadi Turčije na Kurde postali bolj intenzivni. Kot je razvidno iz priloženega zemljevida je PKK samo v obdobju med julijem in avgustom 2010 izvedla dva napada na Kirkuk-Ceyhan naftovod (Uslu 2008a, 6). Napadi na energetska infrastrukturo povezano z turško državo so tako še naprej visoko prioritete tarče.

Slika 5.1: Napadi PKK na energetska infrastrukturo v Turčiji med julijem in avgustom 2010

VIR: Jenkins (2010b)

Çelikpala (2009, 18) trdi, da bo prav vprašanje varnosti glavno vprašanje pri odločanju o prihodnjih investicijah v energetiko in tranzitnih poti čez Turčijo, še posebej pa bo vprašanje varnosti pomembno ob in po izgradnji plinovoda Nabucco. Izjave različnih terorističnih organizacij naj bi nakazovale, da se zelo dobro zavedajo pomena energetskih tarč (Uslu 2008a, 6 in Çelikpala 2009, 18). Turčija bo morala zagotoviti največjo možno stopnjo varnosti za energetske poti⁴⁷. Posebna pozornost se namenja varovanju mednarodnih cevovodov. Eden izmed najpomembnejših je že zgoraj omenjeni naftovod Baku–Tiblisi–Ceyhan in za njegovo varnost skrbijo žandarmerija, zasebne varnostne sile v okviru BOTAŞ (*Petroleum Pipeline Corporation*), obalna straža in deloma vojska. Iz varnostnih razlogov so cevi položene pod zemljo, črpališča pa so dobro zavarovana, kljub temu pa še vedno prihaja do uspešnih napadov (Çelikpala 2009, 17-18).

⁴⁷ Osrednja institucija v Turčiji, odgovorna za zaščito kritične infrastrukture, je Ministrstvo za notranje zadeve, Generalno poveljstvo žandarmerije (odgovorno za zaščito rafinerij in jezov v ruralnem okolju), turške oborožene sile, obalna straža, različne obveščevalne agencije in enote za varovanje meja ter občasno zasebna varnostna podjetja. Leta 2000 je stopil v veljavo Zakon o tranzitnem pretoku nafte po cevovodih, ki je primarno odgovornost za varnost podelil varnostnim silam (poudarek na policiji in žandarmeriji). Leta 2004 je Zakon o storitvah zasebnega varovanja omogočil zasebnim varnostnim podjetjem varovanje kritične infrastrukture. Razen teh dveh zakonov ni v Turčiji nobenih drugih pravnih predpisov, ki bi urejali varovanje in zaščito cevovodov (Çelikpala 2009, 17).

Nadaljnji varnostni problem predstavlja Bosporska ožina. Vsako leto pluje skozi to ozko ožino približno 10.000 tankerjev s približno tremi milijoni sodčkov nafte na dan; brez ustrezne zaščite lahko postane idealni teren za izvedbo terorističnega napada večjih razsežnosti. Winrow (2009, 20) pravi, da je napad na morju ali v bližini turške obale manj verjeten, saj je Mediteran dobro pokrit s strani turških ladij in NATO ladjevja, ki naj bi nadzorovali gibanje teroristov (*NATO Operation Active Endeavour*). Podobno velja za Črno morje, kjer turške sile skupaj z ruskimi in ob podpori zračnih sil izvajajo podoben nadzor (*Operation Black Sea Harmony*). Turška mornarica izvaja poostren nadzor v okviru *Mediterranea Shield Operation* v pristanišču Ceyhan in njegovi okolici.

EU se dobro zaveda, kako kritično pomembna je energetska infrastruktura. V dokumentu *Energija 2020 – Strategija za konkurenčno, trajnostno in zanesljivo oskrbo z energijo* – iz leta 2010, EK prepoznava, da je blaginja državljanov EU in gospodarstva močno odvisna od varne, zanesljive in cenovno dostopne oskrbe z energijo in da je to vprašanje eden največjih izzivov, s katerim se bo EU soočila v prihodnjih letih. Strategija ugotavlja, da postajajo s širitvijo EU energetske izzivi čedalje večji, saj imajo nekatere nove članice in kandidatke zastarelo infrastrukturo ter manj konkurenčno gospodarstvo na področju energetike (*Energija 2020 – Strategija za konkurenčno, trajnostno in zanesljivo oskrbo z energijo 2010, 2*). Strategija prav tako ugotavlja, da je »varnost oskrbe z energijo tesno povezana s prednostnimi nalogami EU na področju zunanje in varnostne politike« in da bo »EU s kombiniranjem energetske politike ter instrumentov skupne zunanje in varnostne politike namenila posebno pozornost varnosti in zaščiti naftovodov, plinovodov za zemeljski plin ter s tem, povezane proizvodne in transportne infrastrukture.« (*Energija 2020 – Strategija za konkurenčno, trajnostno in zanesljivo oskrbo z energijo 2010,19*). Že leta 2004 je ustanovila Evropski program za zaščito kritične infrastrukture (*Europe's Program for Critical Infrastructure Protection – EPCIP*). Leta 2007 je Svet EU sprejel poseben program znotraj EPCIP Preprečevanje, pripravljenost in odpravljanje posledic terorizma in drugih tveganj (*Prevention, Preparedness and Consequent management of Terrorism and other Risks*) (Svet EU 2007). Še večjo skrb varovanju kritične (energetske) infrastrukture posveča zveza NATO, ki je v svojem Strateškem konceptu, objavljenem leta 1999, izpostavila nevarnost za države ob morebitnem prekinitvi oskrbe s ključnimi viri. Zveza NATO je, še posebej po rusko-ukrajinski krizi leta 2006,

večkrat izpostavila, kako pomembna je energetska varnost in da je interes zavezništva, da je oskrba z energenti čimbolj varna. Zveza NATO lahko v primeru krize pomaga zaščititi cevovode. Turčija je izrazila veliko zadržanost do tega predloga; mnenja je, da lahko na svojem ozemlju z lastnimi varnostnimi silami učinkovito zaščiti kritično energetska infrastrukturo, na morju pa v že omenjenih operacijah sodeluje z zvezo NATO (Winrow 2009, 20).

6 ZAKLJUČEK

Konec hladne vojne in spremembe v politično-varnostnem okolju so vplivale na percepcijo evropskih držav glede varnostnih in obrambnih vprašanj. EU ni zaprt sistem, neobčutljiv za vplive iz mednarodnega okolja, zato je v njenem interesu izgrajevanje političnih in operativnih kapacitet, ki bodo v največji možni meri zaščitile evropsko prebivalstvo in način življenja, hkrati pa omogočile nadaljnji razvoj evropske integracije. V uvodu sem si zastavila vprašanje, ali je lahko Turčija s svojimi posebnostmi odgovor na (nekatera) evropska varnostna prizadevanja oz. kakšne dileme ravno te posebnosti vzbujajo pri državah članicah. Čeprav sta EU in Turčija na varnostnem področju dobro sodelovali že v preteklosti, je dodatno težo pridobilo obdobje po 11. septembru 2001. Kot edina islamska kandidatka za članico v EU, z močno vojsko in izjemnim geostrateškim položajem med Srednjo Azijo, Bližnjim vzhodom, Kavkazom, Mediteranom in Balkanom, je postala ta problematika skoraj obvezna komponenta pri načrtovanju programov za stabilizacijo razmer v omenjenih regijah.

Položaj in vloga turške vojske je eden od osrednjih vprašanj v procesu priključevanja Turčije k EU, tako z vidika prispevka k varnosti in stabilnosti EU kot tudi kot potencialni varnostni problem. Turška vojska uživa v turški družbi in turškem političnem sistemu poseben položaj, ki ni značilen za konsolidirane, zahodne demokracije. Vojska, kot ena najbolj vplivnih skupin v državi, ima še danes, kljub demokratizaciji civilno-vojaških odnosov, (pre)velik vpliv na sprejemanje notranje- in zunanje-političnih odločitev v Turčiji. Čeprav je od vladavine Mustafa Kemala Atatürka minilo skoraj stoletje, vojska svojo odgovornost za zaščito sekularne narave države ter zaščito pred zunanjimi in notranjimi sovražniki jemlje skoraj dobesedno in si še vedno pridržuje pravico poseganja v politične odločitve. Zadnji poskus državnega udara leta 2003 je jasno pokazal, da v teh prizadevanjih lahko ogrozi ne samo notranjepolitično stabilnost države, temveč povzroči stanje, ki se ob eskalaciji lahko razvije tudi v neposreden (vojaški) spopad s sosednjo državo, članico EU (op. Grčijo). Trenutni položaj vojske povzroča v EU svojevrstno dilemo: čeprav formalno podrejena civilnim političnim institucijam je s svojim političnim delovanjem sposobna ogroziti

notranjepolitično stabilnost Turčije in odnose z drugimi državami, predvsem s sosednjimi.

Analiza položaja turške vojske je pokazala, da se je z reformami formalno podredila civilni oblasti, vendar njen vpliv na nekatera najbolj pereča (varnostna) vprašanja (vprašanje Kurdiv in Cipra) ostaja praktično nespremenjen. Tako npr. kurdsko vprašanje predstavlja velik izziv za turško teritorialno integriteto. Za Turčijo je reševanje tega vprašanja tako notranjepolitični kot tudi zunanjepolitični problem, hkrati pa tudi velik varnostni problem. Problem kršenja kulturnih, jezikovnih in tudi političnih pravic kurdske manjšine se je manifestiral v odprt konflikt med državnimi oboroženimi silami in teroristično skupino PKK, ki presega državne meje. Turška vojska je v reševanju tega problema pomemben (de)sekuritizacijski akter, saj dolgo ni priznavala, da sploh obstaja problem Kurdiv kot manjšine. Prepoznavala je zgolj grožnjo teroristične skupine PKK in ravnala v skladu z doktrino varovanja celovitosti države, t.j. zaščita turškega prebivalstva in teritorialne integritete države. Čeprav Turčija pospešeno išče politično rešitev, se napadi PKK in posledično povračilni ukrepi turške vojske nadaljujejo in presegajo državne meje. EU je postavila jasno zahtevo, da mora Turčija pred vstopom v EU rešiti to vprašanje. Vendar pa se dejansko zastavlja vprašanje, ali je to sploh mogoče. Tudi če Turčija prizna in omogoči polno uživanje kulturnih, političnih in drugih pravic kurdski manjšini, ni zagotovila, da se bodo s tem dejansko prenehale separatistične težnje Kurdiv. EU se s članstvom Turčije lahko znajde v situaciji, ko bo znotraj njenih meja nastal »novi Ciper« (Pirzio – Biroli 2009, 3), s tem da bi v tem primeru neevropski del dejansko predstavljal ozemlja Iraka, Sirije in/ali Irana. Menim sicer, da je nastanek samostojnega Kurdistan, ki bi vključeval tudi del ozemlja Turčije, precej neverjeten, saj turška vojska v skladu s svojo doktrino varovanja teritorialne celovitosti države tega ne bo (zlahka) dopustila.

Reševanje vprašanja Cipra za Turčijo ni zgolj politično vprašanje, ampak predvsem varnostno. Turška vojska ima poseben interes ohraniti Ciper kot svoje vplivno območje, saj otok predstavlja branik turške zahodne in južne obale. Poseben interes na otoku ima tudi Grčija, ki je že članica EU. Brez trdne politične rešitve tega vprašanja pred vstopom Turčije v EU se lahko zgodi, da bo ravno vprašanje Cipra ostalo tisti dejavnik, ki bo vplival na sprejemanje odločitev na ravni celotne EU in posledično

tudi v odnosu EU-NATO, ki tudi ob izgrajevanju lastnih EU varnostnih kapacitet ostaja ključno za zagotavljanje evropske varnosti.

V povezavi z islamskim karakterjem Turčije, njeno geografsko lego in tudi v povezavi s Kurdi in posledično PKK se odpira vprašanje grožnje terorizma. V prizadevanjih EU v boju proti mednarodnemu terorizmu bi lahko Turčija predstavljala izjemno okrepitev tudi v smislu razoroževanja Huntingtonovega argumenta spopada civilizacij in hkrati predstavila kompatibilnost islama, EU in zahodnih vrednot. Ta trditev je podprta s splošnim prepričanjem, ki se je izoblikovalo v obdobju po 11. septembru 2001, in sicer da ena od največjih groženj mednarodni in s tem tudi evropski varnosti prihaja s strani terorizma, ki ima korenine v islamskem fundamentalizmu. Turčija je grožnji terorizma izpostavljena bolj kot ostale države v EU, hkrati pa so evropske države prav zaradi islamskega karakterja do nje pogosto bolj sumničave: ali bo Turčija branik pred islamskim fundamentalizmom in z njim povezanim terorističnimi skupinami ali njen vir? V kontekstu boja proti terorizmu je Irak za Turčijo posebnega pomena, saj je v tej politično šibki državi zatočišče našla PKK.

Turška prizadevanja za vstop v EU in globok interes EU za politično zблиževanje z državami na Bližnjem vzhodu, Kavkazu in Srednji Aziji sta tesno povezana. Še vedno se v političnih krogih EU in posameznih članicah sliši argumentiranje, da Evropa oz. EU in islam v Turčiji nista kompatibilna. Največja politična prednost Turčije v tem pogledu je zблиževanje 'krščanske' EU in islamskega Bližnjega vzhoda, kjer Turčijo in njen nadaljnji razvoj z zanimanjem opazujejo. Pomembno je predvsem to, da služi kot zgled: je država z večinsko muslimanskim prebivalstvom, uveljavljenim sekularizmom, delujočo demokracijo, hitro rastočim, odprtim in raznolikim gospodarstvom, dobro izobraženim prebivalstvom in čedalje boljšim življenjskim standardom. Za EU je pomembno, da Turčija, kljub novi (neotomanski) zunanjepolitični strategiji *zero problems with neighbours*, ohranja trdno vez z Zahodom. Kar predvsem nekatere članice EU spremljajo z veliko zaskrbljenostjo je, da Turčija v zadnjih nekaj letih zavzema drugačno stališče glede nekaterih perečih vprašanj povezanih z Bližnjim vzhodom, kar že samo po sebi zastavlja vprašanje učinkovitega sprejemanja (soglasnih) odločitev na ravni EU; najbolj opazno je to glede vprašanja (civilnega) jedrskega programa Irana. Dilema, ki se ob tem odpira, je, ali se

bo EU s turškim članstvom dejansko lahko (politično) približala državam Bližnjega vzhoda ali se bo zgolj približala 'nevarnostim', ki iz te regije izhajajo.

EU vidi v Turčiji pomembnega partnerja v prihodnji (varni) energetske oskrbi. Če pogledamo zgornjo analizo, je jasno, da mora EU ob tem upoštevati tudi določene varnostne zadržke, ki izhajajo iz naslova terorizma tudi v povezavi z reševanjem kurdske problematike, posebnega odnosa Turčije z državami dobaviteljicami na Bližnjem vzhodu, Kavkazu in Srednji Aziji pri tehtanju prednosti in potencialnih varnostnih zadržkov pri lastni energetske oskrbi. EU si prizadeva zmanjšati odvisnost od ruske nafte in plina in se v tej želji čedalje bolj obrača proti državam dobaviteljicam v neposredni soseščini Turčije. Dilema, s katero je soočena, je, ali je Turčija zmožna zagotoviti varno količinsko oskrbo in hkrati zaščititi infrastrukturo, v katero je EU pripravljena investirati. Ob ustrezni politični rešitvi predvsem vprašanja Kurdiv bo velik del varnostnih zadržkov glede varnega transporta rešen, s poglobljanjem odnosov z državami dobaviteljicami pa bo Turčija zagotovila tudi zadostno količinsko oskrbo. V tem kontekstu je ponovno pomemben Irak, saj se na ozemlju Kirkuka nahajajo naftne rezerve, na katere se zanaša tudi Turčija pri utrjevanju statusa prihodnjega energetskega vozlišča Evrope.

Analiza v diplomskem delu je pokazala, da se EU glede vprašanja članstva Turčije sooča z nekaterimi dilemami. Ali določene 'turške prednosti' (velika in dobro izurjena vojska, širitev vplivnega območja na Bližnji vzhod, Kavkaz, in Srednjo Azijo, uresničevanje cilja energetske varnosti itd.) odtehtajo konkretne (že obstoječe) varnostne zadržke? V uvodu sem postavila vprašanje, ali je Turčija dejansko odgovor na varnostni 'manjko' EU in krepitev političnih in operativnih kapacitet EU pri soočanju s sodobnimi varnostnimi izzivi. Dejstvo je, da bi turška zunanja in varnostna politika lahko predstavljala pomembno pridobitev za EU, ki si skoraj ne more dovoliti, da bi v tem procesu popolnoma izgubila Turčijo kot strateško zaveznico, z njo pa politično in operativno krepitev SZVP in EVOP. Turško članstvo v EU in Turčija kot regionalna sila sta ob učinkoviti implementaciji reform in reševanju obstoječih (varnostnih) vprašanj združljivi, če Turčiji uspe ohraniti zahodno orientacijo in najti ravnotežje med EU in Bližnjim vzhodom.

7 LITERATURA

1. Altunişik, Meliha Benli in Özlem Tür. 2006. From Distant Neighbors to Partners? Changing Syrian-Turkish Relations. *Security Dialogue* 37 (2). Dostopno prek: <http://sdi.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/37/2/229.full.pdf+html> (23. marec 2011).
2. Akşit, Sait in Costas Melakopides. 2008. *The Influence of Turkish Military Forces on Political Agenda-Setting in Turkey, Analysed on the basis of the Cyprus Question*. European Parliament - Policy Department External Policies. Dostopno prek: http://www.tepsa.eu/docs/turkish_military_forces.pdf (25. junij 2009).
3. Barysch, Katinka. 2007. *Turkey's role in European energy security?* Centre for European Reform. Dostopno prek: http://www.cer.org.uk/pdf/essay_turkey_energy_12dec07.pdf (25. avgust 2009).
4. --- 2010. *Can Turkey Combine EU Accession and Regional Leadership?* Centre for European Reform. Dostopno prek: http://www.cer.org.uk/pdf/pb_barysch_turkey_25jan10.pdf (25. april 2010).
5. BBC News. 2009. *Turks begin Iraq-Syria mediation*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8230168.stm> (9. marec 2011).
6. --- 2010a. *Turkey officers in 'coup' charges*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8531486.stm> (25. april 2010).
7. --- 2010b. *Turkey's EU bid overshadows Angela Merkel visit*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8592170.stm> (9. marec 2011).
8. --- 2010c. *Regions and territories: The Golan Heights*. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/country_profiles/3393813.stm (22. marec 2011).
9. --- 2010č. *Armenia suspends normalisation of ties with Turkey*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8636800.stm> (25. marec 2011).

10. --- 2011. *Regions and territories: Nagorno-Karabakh*. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/3658938.stm (26. marec 2011).
11. BBC News Europe. 2010a. *PKK 'would disarm for Kurdish rights in Turkey'*. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-10707935> (30. avgust 2010).
12. --- 2010b. *Turkey orders arrest of 102 over 'coup plot'*. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-10745480> (30. avgust 2010).
13. --- 2010c. *Turkey's PM Erdogan vows to 'annihilate' PKK rebels*. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/10359237> (30. avgust 2010).
14. --- 2011. *Symbol of Turkey-Armenia friendship could be scrapped*. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-12150661> (25. marec 2011)
15. Blockmans, Steven. 2010. *Participation of Turkey in the EU's Common Security and Defence policy: Kingmaker or Trojan Horse?* Dostopno prek: http://www.ggs.kuleuven.be/nieuw/publications/working%20papers/new_series/wp41.pdf (1. avgust 2010).
16. Bull, Hedley. 1979. *The Anarchical Society: a study of order in world politics*. London: MacMillan Press.
17. Buzan, Barry, Waever Ole in de Wilde, Jaap. 1998. *Security. A new Framework for analysis*. Boulder, USA & London: Lynne Rienner.
18. Cain, Phil. 2011. *Turkey: Seeking influence through mediation*. Dostopno prek: <http://www.globalpost.com/dispatch/turkey/110111/turkey-the-balkans-serbia-kosovo> (9. marec 2011).
19. Capezza, David. 2009. *Turkey's Military Is a Catalyst for Reform*. Dostopno prek: <http://www.meforum.org/2160/turkey-military-catalyst-for-reform> (26. november 2009).

20. Çelikpala, Mitat. 2009. Protecting the Key National Utilities and Energy Infrastructure. V *Combating International Terrorism – Turkey's Added Value*, ur. James Ker-Lindsay in Alastair Cameron. Dostopno prek: http://www.rusi.org/downloads/assets/Turkey_terrorism.pdf (20. marec 2010).
21. Cerny, Philip G. 2004. *The New Security Dilemma Revisited: Neomedievalism and the Limits of the Hegemony*. Dostopno prek: http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/0/7/3/3/9/pages73390/p73390-1.php (5. marec 2009).
22. CIA – The World Factbook. 2010. *Turkey*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html> (25. april 2010).
23. Cizre, Umit. 2003. Demythologizing the National Security Concept: The Case of Turkey. *Middle East Journal* 57 (2). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdfplus/4329878.pdf?acceptTC=true> (26. november 2009).
24. Cornell, Svente E. 1998. Turkey and the Conflict in Nagorno Karabakh: A Delicate Balance. *Middle East Studies* 34 (1). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdfplus/4283917.pdf?AcceptTC=true> (22. marec 2011).
25. *Delo.si*. 2010a. Dogovor o združitvi Cipra na dosegu roke, 30. marec. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/102716> (20. april 2010).
26. --- 2010b. EU sprejela strožje sankcije proti Iranu, 26. julij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/115004> (26. julij 2010).
27. Demirel, Tanel. 2003. The Turkish Military's Decision to Intervene: 12 September 1980. *Armed Forces and Society* 29 (2). Dostopno prek: <http://afs.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/29/2/253.full.pdf+html> (25. oktober 2010).
28. *Dnevnik.si*. 2010a. Iranski uran bo potoval v Turčijo, 18. maj. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/1042360097 (10. junij 2010).

29. --- 2010b. Na volitvah v Turški republiki Severni Ciper po prvih rezultatih vodi Eroglu, 18. april. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/1042353178> (20. april 2010).
30. --- 2010c. Turški premier oznanil sprejetje ustavnih reform na referendumu, 12. september. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/1042387138> (20. september 2010).
31. Duman, Özkan in Dimitris Tsarouhas. 2006. »Civilization« in Greece versus »Demilitarization« in Turkey: A comparative Study of Civil-Military Relations and the Impact of the European Union. *Armed forces & Society* 32 (3). Dostopno prek: <http://afs.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/32/3/405.full.pdf+html>. (26. november 2009).
32. *Energija 2020 - Strategija za konkurenčno, trajnostno in zanesljivo oskrbo z energijo*. 2010. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0639:FIN:SL:PDF> (30. november 2010).
33. Energy Community. 2010. *Observers*. Dostopno prek: http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Stakeholders/Observers (30. september 2010).
34. Erdogdu, Erkan. 2002. Turkey and Europe: Undivided but not united. *Meria – Middle East Review of International Affairs* 6 (2). Dostopno prek: <http://meria.idc.ac.il/journal/2002/issue2/jv6n2a4.html> (12. februar 2009).
35. *Dodatni Protokol - Additional Protocol and Financial Protocol signed on 23 November 1970, annexed to the Agreement establishing the Association between the European Economic Community and Turkey and on measures to be taken for their entry into force - Final Act – Declarations*. 1970. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21970A1123%2801%29:EN:NOT> (12. februar 2009).

36. Europa – Gateway to the European union. 2005. *Commission presents a rigorous draft framework for accession negotiations with Turkey*. Dostopno prek: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/807&format=PDF&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (9. marec 2011).
37. Evropska komisija. 1993. *Commission Opinion on the application by the Republic of Cyprus for membership*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/dwn/opinions/cyprus/com93-313_en.pdf (9. marec 2011).
38. --- 1998. *1998 Regular Progress Report on Turkey's Progress towards accession*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/turkey_en.pdf (20. marec 2008).
39. --- 2000. *2000 Regular Progress Report on Turkey's Progress towards accession*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/tu_en.pdf (20. marec 2008).
40. --- 2001. *2001 Regular Progress Report on Turkey's Progress towards accession*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2001/tu_en.pdf (20. marec 2008).
41. --- 2003. *2003 Regular Progress Report on Turkey's Progress towards accession*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2003/rr_tk_final_en.pdf (20. marec 2008).
42. --- 2005a. *Negotiation Framework for Turkey*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/st20002_05_tr_framedoc_en.pdf (9. marec 2011).
43. --- 2005b. *2005 Regular Progress Report on Turkey's Progress towards accession*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_426_final_progress_report_tr_en.pdf (20. marec 2008).

44. --- 2009. *Turkey 2009 Progress report*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf. (10. februar 2010).
45. --- 2011. *EU-Turkey Relations*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/turkey/eu_turkey_relations_en.htm (18. marec 2011).
46. Evropski parlament. 2009. *Resolucija Evropskega parlamenta z dne 19. februarja 2009 o vlogi zveze NATO v varnostnem ustroju EU (2008/2197(INI))*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:076E:0069:0075:SL:PDF> (10. april 2010).
47. Farrar-Wellman, Ariel. 2010. *Turkey-Iran Foreign Relations*. Dostopno prek: <http://www.irantracker.org/foreign-relations/turkey-iran-foreign-relations> (10. junij 2010).
48. Gow, David. 2009. Russia-Ukraine gas crisis intensifies as all European supplies are cut off. *The Guardian Unlimited*, 7. januar. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/business/2009/jan/07/gas-ukraine> (22. marec 2011).
49. Grizold, Anton. 1999. *Evropska varnost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
50. Güney, Aylin in Petek Karatekelioglu. 2005. Turkey's EU Candidacy and Civil-Military Relations: Challenges and Prospects. *Armed Forces & Society* 31 (3). Dostopno prek: <http://afs.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/31/3/439.full.pdf+html> (26. november 2009).
51. Hale, William M. 1994. *Turkish Politics and Military*. London: Routledge.
52. Hannay, David. 2009. *Cyprus: The Costs of Failure*. Centre for European Reform. Dostopno prek: http://www.cer.org.uk/pdf/bn_cyprus_1sept09.pdf (10. oktober 2009).

53. Hertz, John H. 1950. Idealist internationalism and the security dilemma. *World Politics* 2 (2). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdfplus/2009187.pdf> (25. oktober 2009).
54. Huntington, Samuel. P. 2005. *Spopad civilizacij*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
55. IEA – International Energy Agency. 2002. *Energy security*. Dostopno prek: <http://www.iea.org/papers/2002/energy.pdf> (30. november 2010).
56. --- 2011. *Energy security*. Dostopno prek: http://www.iea.org/subjectqueries/keyresult.asp?KEYWORD_ID=4103 (22. marec 2011).
57. Independant Commision. 2004. *Turkey in Europe: More than a promise?* Dostopno prek: <http://www.independentcommissiononturkey.org/pdfs/english.pdf> (12. februar 2009).
58. --- 2009. *Turkey in Europe: Breaking the Vicious Circle*. Dostopno prek: http://www.independentcommissiononturkey.org/pdfs/2009_english.pdf (22. marec 2011).
59. Israel – Palestine Info. 2008. *The Arab Israeli Conflict*. Dostopno prek: http://www.israel-palestina.info/english_section.html (22. marec 2011).
60. Jelušič, Ljubica. 1997. *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
61. --- 2002. *Globalnost varnostnih interesov in groženj*. Teorija in praksa 39 (4): 613-620.
62. Jenkins, Gareth. 2010a. On the edge - The AKP shifts Turkey's political compass. *Jane's Intelligence Review*. Dostopno prek: http://search.janes.com/Search/documentView.do?docId=/content1/janesdata/mags/jir/history/jir2010/jir10941.htm@current&pageSelected=allJanes&keyword=turkey%20+%20israel&backPath=http://search.janes.com/Search&Prod_Name=JIR& (24. september 2010).

63. --- 2010b. Target practice - PKK militants attack Turkish infrastructure. *Jane's Intelligence Review*. Dostopno prek: http://www4.janes.com/subscribe/jir/doc_view.jsp?K2DocKey=/content1/janesdata/mags/jir/history/jir2010/jir10960.htm@current&Prod_Name=JIR&QueryText= (24. september 2010).
64. Kaliber, Alper in Nathalie Tocci. 2010. Civil Society and the Transformation of Turkey's Kurdish Question. *Security Dialogue* 41 (2). Dostopno prek: <http://sdi.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/41/2/191.full.pdf+html> (25. avgust 2010).
65. Kaliber, Alper. 2005. Securing the Ground Through Securitized 'Foreign' Policy: the cyprus Case. *Security Dialogue* 36 (3). Dostopno prek: <http://sdi.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/36/3/319.full.pdf+hml> (25. avgust 2010).
66. Kaliber, Alper. 2005. Securing the Ground Through Securitized 'Foreign' Policy: the cyprus Case. *Security Dialogue* 36 (3). Dostopno prek: <http://sdi.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/36/3/319.full.pdf+hml> (25. avgust 2010).
67. Kedourie, Elie. 1968. The End of the Ottoman Empire. *Journal of Contemporary History* 3 (4). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/259848.pdf> (9. februar 2009).
68. Ker-Lindsay, James. 2009. Turkey's Strategic Position and the Need for Dialogue . V *Combating International Terrorism – Turkey's Added Value*, ur. James Ker-Lindsay in Alastair Cameron. Dostopno prek: http://www.rusi.org/downloads/assets/Turkey_terrorism.pdf (2. marec 2010).
69. Kotnik-Dvojmoč, Igor. 2001. *Varnostna tveganja in grožnje v sodobnem svetu*. Dostopno prek: http://www.sos112.si/slo/tdocs/ujma/2001/p5_1.pdf (7. marec 2011).
70. Libor, Frank in Radek Khol. 2003. *European security structures*. Dostopno prek: http://www.army.cz/mo/obrana_a_strategie/2-2003eng/frank.pdf (6. julij 2008).

71. Library of Congress. 1995a. *Military Intervention and the Return to Civilian Rule*. Dostopno prek: <http://countrystudies.us/turkey/17.htm> (9. februar 2009).
72. --- 1995b. *Political Developments since the 1980 Coup*. Dostopno prek: <http://countrystudies.us/turkey/78.htm> (9. februar 2009).
73. Mehikić, Mojca in Zlatko Šabič. 2008. *Pogojevanje članstva v Evropski uniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
74. Neal, Andrew W. 2009. Securitization and the Risk at the EU Border: The Origins of FRONTEX. *JCMS 2009* 47 (2). Dostopno prek: <http://www.luiss.it/mes/wp-content/uploads/2009/11/neal.pdf> (12. marec 2010).
75. Özbudun, Ergun. 2007. *Study on Democratic Control of Armed Forces. Civilian Control of the Military: Why and What?* Venice Commission. Dostopno prek: [http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-DEM\(2007\)005-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-DEM(2007)005-e.pdf) (6. december 2009).
76. Ozeren, Suleyman in Huseyin Cinoglu. 2006. *The Turkish Counter-Terrorism Experience*. Dostopno prek: <http://www.booksonline.iospress.com/Content/View.aspx?piid=125> (1. april 2009).
77. Ozyildiz, Inan. 2009. Turkey's Vision of Combating Terrorism. V *Combating International Terrorism – Turkey's Added Value*, ur. James Ker-Lindsay in Alastair Cameron. Dostopno prek: http://www.rusi.org/downloads/assets/Turkey_terrorism.pdf (20. marec 2010).
78. Pirzio-Biroli, Corrado. 2009. *Turkey vs. Europe: Membership or Partnership?* Dostopno prek: <http://www.risefoundation.eu/images/pdf/Turkey%20vs.%20Europe.pdf> (12. december 2010).
79. *PEU - Pogodba o Evropski Uniji - Treaty on European Union*. 2010. Dostopno prek: <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1296&lang=sl>. (20. marec 2010).

80. Prezelj, Iztok. 2001. Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi. Reševanje nekaterih terminoloških dilem. *Teorija in praksa* 38 (1): 127-141.
81. --- 2002. Kompleksno ogrožanje varnosti in nastajanje kompleksnih kriz: (analiza primera terorističnih napadov na Svetovni trgovinski center v New Yorku in Pentagon). V *Nacionalna in mednarodna varnost*, ur. Marjan Malešič, 59-76. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
82. Rodoplu, Ulkumen, Jeffrey Arnold in Gurkan Ersoy. 2004. *Terrorism in Turkey*. Dostopno prek: http://pdm.medicine.wisc.edu/Volume_18/issue_2/rodoplu.pdf (1. april 2009).
83. RTV SLO. 2010. *Foto: "Izrael je naredil največjo napako v svoji zgodovini"*. Dostopno prek: <http://www.rtvslonija.si/svet/foto-izrael-je-naredil-najvecjo-napako-v-svoji-zgodovini/231635> (10. junij 2010).
84. --- 2011. *Cameron: Multikulturalizem nam je spodletel*. Dostopno prek: <http://www.rtvslonija.si/svet/cameron-multikulturalizem-nam-je-spodletel/250257> (22. marec 2011).
85. Sansal, Burak. 2011. *All About Turkey: Military Interventions in Turkey*. Dostopno prek: <http://www.allaboutturkey.com/darbe.htm> (20. marec 2011).
86. Satana, Nil S. 2008. Transformation of the Turkish Military and the Path to Democracy. *Armed Forces and Society* 4 (3). Dostopno prek: <http://afs.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/34/3/357.full.pdf+html> (12. julij 2009).
87. Schick, Irvin Cemil. 1987. *Turkey in Transition – New Perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
88. Shah, Anup. 2006. *The Middle East conflict—a brief background*. Dostopno prek: <http://www.globalissues.org/article/119/the-middle-east-conflict-a-brief-background> (23. marec 2011).

89. Somer, Murat. 2005. Failures of the Discourse of Ethnicity: Turkey, Kurds, and the Emerging Iraq. *Security Dialogue* 36 (1). Dostopno prek: <http://sdi.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/36/1/109.full.pdf+html> (20. marec 2010).
90. Souter, David. 1984. An Island Apart: A Review of the Cyprus Problem. *Third World Quarterly* 6 (3). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdfplus/3992068.pdf?acceptTC=true> (9. marec 2010).
91. Sözen, Ahmed. 2006. *Terrorism and the Politics of Anti-Terrorism in Turkey*. Dostopno prek: <http://ir.emu.edu.tr/staff/asozen/pub/nato%20paper%20sozen.pdf> (1. april 2009).
92. *Spiegel Online*. 2008. EU Wants to Speed up Membership Talks with Turkey, 22. april. Dostopno prek: <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,548890,00.html> (9. marec 2011).
93. Stritzel, Holger. 2007. Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond. *European Journal of International Relations* 13 (357). Dostopno prek: <http://ejt.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/13/3/357.full.pdf+html> (22. marec 2011).
94. Svet EU – Council of the EU. 2000. *Strengthening the Common European Security and Defence Policy – Presidency Report to the Feira European Council*. Dostopno prek: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/00200-r1.en0.htm (7. junij 2008).
95. --- 2007. *Sklep Sveta o uvedbi posebnega programa »Preprečevanje, pripravljenost in obvladovanje posledic v zvezi s terorizmom ter drugimi tveganji, povezanimi z varnostjo« kot dela Splošnega programa o varnosti in varstvu svoboščin, za obdobje 2007–2013*. (2007/124/ES, Euratom), sprejet 12. februarja 2007. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:058:0001:0006:SL:PDF> (22. marec 2011).

96. --- 2008a. *Poročilo o izvajanju evropske varnostne strategije: Zagotavljanje varnosti v spreminjajočem se svetu*. Dostopno prek: <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cmsData/docs/pressdata/SL/reports/104650.pdf> (6. marec 2009).
97. --- 2008b. *Poročilo o izvajanju evropske varnostne strategije - Zagotavljanje varnosti v spreminjajočem se svetu*. Dostopno na: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/SL/reports/104650.pdf (4. november 2009).
98. --- 2009. *Council conclusions on enlargement/stabilization and association process; 2984th General Affairs Council meeting, Brussels, 7 and 8 December 2009*. Dostopno prek: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/111830.pdf (25. februar 2010).
99. Taureck, Rita. 2006. Securitization theory and securitization studies. *Journal of International Relations and Development* 9 (1). Dostopno prek: http://wrap.warwick.ac.uk/1082/1/WRAP_Floyd_Securitization_theory_and_securitization_studies_WRAP.pdf (5. marec 2009).
100. *The Constitution of the Turkish Republic*. 1982. Dostopno prek: <http://www.anayasa.gen.tr/1982Constitution-EYasar.htm> (26. november 2009).
101. *The New York Times*. 2008. Timeline: Israel and Syria - Conflict and Negotiation, 21. maj. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/interactive/2008/05/21/world/middleeast/20080521_MIDEAST_PRIMER.html?ref=golanheights (22. marec 2011).
102. Turkish General Staff. 2011. *Turkey's defense policy*. Dostopno prek: http://www.tsk.tr/eng/genel_konular/savunmapolitikasi.htm (10. januar 2011)
103. Turkish History. 2011. *Kemalism*. Dostopno prek: <http://www.gencturkler.8m.com/TURKEY/ATATURK/kemalism.html> (20. marec 2011).
104. UNFICYP. 1996. *UNFICYP History*. Dostopno prek: http://www.unficy.org/nqcontent.cfm?a_id=1600&tt=graphic&lang=11 (20. marec 2009).

105. Uslu, Emrullah. 2008. Towards a New Era in Turkish-Iraqi Relations. *Eurasia Daily Monitor* 5 (136). Dostopno prek: [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=%201&tx_ttnews\[tt_news\]=33811](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=%201&tx_ttnews[tt_news]=33811) (20. april 2010).
106. --- 2008a. Is the PKK Sabotaging Strategic Energy Infrastructure in a Search for a Superpower Partner? *Terrorism Focus* 5 (42). Dostopno prek: http://www.jamestown.org/uploads/media/tf_005_042_03.pdf (25. marec 2011).
107. Valasek, Tomas. 2007. *The Roadmap to Better EU-NATO Relations*. Centre for European Reform. Dostopno prek: http://www.cer.org.uk/pdf/briefing_tv_eu_nato_20dec07.pdf (5. julij 2009).
108. Vatanka, Alex in Richard Weitz. 2010. Turkey's relations with Iran begin to flower. *Jane's Islamic Affairs Analyst*. Dostopno prek: http://search.janes.com/Search/documentView.do?docId=/content1/janesdata/mags/jiaa/history/jiaa2010/jiaa5290.htm@current&pageSelected=allJanes&keyword=turkey%20+%20iran&backPath=http://search.janes.com/Search&Prod_Name=JIAA& (24. september 2010).
109. Villelabeitia, Ibon. 2010. Turkey-Israel ties head for major shift. *Reuters*, 2. junij. Dostopno prek: <http://www.reuters.com/article/idUSTRE6514TG20100602> (24. september 2010).
110. Walter, Robert. 2008. *Terrorist activities on the Turkey/Iraq border – Part II*. Dostopno prek: http://www.assembly-weu.org/en/documents/sessions_ordinaires/rpt/2008/2017.pdf (9. marec 2011).
111. Winrow, Gareth M. 2009. Protection of Energy Infrastructure. V *Combating International Terrorism – Turkey's Added Value*, ur. James Ker-Lindsay in Alastair Cameron. Dostopno prek: http://www.rusi.org/downloads/assets/Turkey_terrorism.pdf (10. april 2010).
112. Yeşilada, Birol A. 2002. Turkey's Candidacy for EU Membership. *Middle East Journal* 56 (1). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdfplus/4329722.pdf> (12. junij 2009).

113. --- 2007. *Some expected and some not-so-expected Benefits of Turkey's EU Membership for both Parties*. Dostopno prek: <http://www.unc.edu/euce/eusa2007/papers/yesilada-b-08e.pdf> (12. junij 2009).
114. Zalta, Anja. 2006. Evropski »drugi«: Turški Islam in njegova evropska perspektiva. *Teorija in praksa* 43 (3-4): 557-566.
115. Žnidarič, Boris. 2006. Teoretična izhodišča sodobne varnostne paradigme. *Delo in varnost* 51 (5). Dostopno prek: <http://www.google.com/url?sa=t&source=web&cd=1&ved=0CBQQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.dlib.si%2Fv2%2FStreamFile.aspx%3FURN%3DURN%3ANBN%3ASI%3Adoc-8DCZZQGE%26id%3D876bee4f-1f5e-48f9-8daf-08ce7479d321%26type%3DPDF&rct=j&q=Teoreti%20Dna%20izhodi%20A1%20Da%20sodobne%20varnostne%20paradigme&ei=f3OGTfS3G4ucOrDCxP0I&usq=AFQjCNFYdHpVKGP63rTJ3vIZQbmDpUySgg&sig2=CnGTq1HGxMkPiY3nXMe4Cw&cad=rja> (12. junij 2009).